

**Vsem prijateljem, bravcem in svobodoljubnim
Slovencem za VELIKO NOČ
besede upanja in trdne vere v**

NASE VSTAJENJE iz ust ubitega domobranca:

**Tu ni begotnih senc, tu ni pepela,
ne sanj, ne spanja: TU RASTO MOŽJE!
Saj še drevesa so jim zašumela
kot lepi templji vsa nad njih stojé.**

**Ta blaga zemlja, ki jih že pokriva
z dobrotnim, svetlim mrakom nekaj let,
SE RAZBRSTELA BO, ko da bi živa
hotela trupla izmetati v svet!**

CENA TE STEVILKE NA 88 STRANEH JE V ARGENINI 30,—
ARGENINSKIH PESOV. LETNA NAROČNINA ZA INOZEMSTVO
ZNAŠA 10 USA DOLARJEV ZA NAVADNO IN 13 USA DOLAR-
JEV PO LETALSKI POŠTI. „VESTNIK“ IZHAJA STIRIKRAT NA
LETO. CENA ALI DOLG ZA PREJSNJE STEVILKE SE ZARAČU-
NATA V SORAZMERJU S CENO PRIČUJOČE STEVILKE. DENAR-
NA NAKAZILA NA NASLOV: „VESTNIK“, Ramón R. Falcón 4158,
1407 — Buenos Aires, República Argentina.

XXXV Januar-Februar-Marec-Abril 1984 št. 1

Correo Argentino Suc. 7	TARIFA REDUCIDA Concesión N° 6830	Propiedad Intelectual N° 121.138 - 21-9-1981
	FRANQUEO PAGADO Concesión N° 5811	R. Falcón 4158, 1407 Bs As.

VESTNIK slovenskih domobrancev in drugih protikomunistov je glasilo slovenskih svobodnjakov, vključenih v ZDSPB. — Izdaja ga konzorcij: Ramón Falcón 4158, 1407 — Buenos Aires. — Ureja uredniški odbor. Naslov uredništva in uprave: Ramón Falcón 4158, sucursal 7, Buenos Aires.

VESTNIK (Noticiero) es el informativo de los combatientes anticomunistas eslovenos. Edición y redacción: Ramón Falcón 4158. Editor resp.: Rudi Bras Sucursal 7, 1407 — Buenos Aires.

VESTNIK (Noticiero) is the voice of slovenian anticommunist veterans
Ovitek: arh. Jure Vombergar.

Tiskar: Vilko S. R. L., Estado Unidos 425, 1101 Buenos Aires, Argentina

Registro de la Propiedad Intelectual No. 121.138 (21-9-81)

VSEBINA

Ne čuješ vetra ...? (Vladimir Kos)	1
Protestna izjava SLS	2
Slovensko domobranstvo in njegova prisega (B. Fink)	3
Majniška deklaracija (Rudolf Smersú)	19
Condena de la política cultural	23
Znamenja časa (Lektor)	25
Okupirana Anglija (ZU)	39
Iz dogajanj v FLRJ in SRS (L. M.)	41
Papeži in fatimska skrivnost (Ludovik Ceglar)	45
Opombe h knjigi Skof Rožman (Ludovik Ceglar)	49
Anthony Eden — režiser slovenske žaloigre (P. Urbanc)	58
Eno iz pogajanj med Nemci in partizani (J. Škrbec)	61
Bili smo vnaprej obsojeni na smrt (Jože Škrbec)	63
Pisma uredništvu	68
V spomin	69
„Hvala lepa za tak marksizem!“ (ponatis)	70
Okrožnica OF iz leta 1942	77
Emigrant na zdravniškem pregledu (Branko Rebozov)	80
Taki so stihii naših zgodb (Aleš Gošar)	81
Naši jubilarji	83
Prihod beneških Slovencev v Argentino (R. Pavlovčič)	83
Očitki na Janeza Pavla II. (iz Koledarja Mohorjéve)	85
Oznaka dveh „herojev“ (iz Sokolskega vestnika)	87

D. J. 7. SJ / 1432

TRSTI

VESTNIK NOTICIERO

SLOVENSKIH DOMOBANCEV IN DRUGIH PROTIKOMUNISTOV

XXXV

JANUAR - FEBRUAR - MAREC - APRIL 1984

ŠT. 1

Ne čuješ vetra iz daljnih jam

Skoz Betlehem
karavane so šle nazaj.
Pomlad strmi v Nazaretu
v sledove staj

in spet je, (zmeraj je)
sveta Velika noč.

Morjé odnaša iz Svete dežele
vonj

po križu Božjega Sina,
morjé je zvon,

ker spet je, (zmeraj je)
sveta Velika noč.

Odkar se vrnil je
Živ iz pekla grobov,
da smemo tudi mi iti
v nebo domov.

Zato zdaj zmeraj je
sveta Velika noč!

Od Betlehema
do križpotja v Nazaret,
pa tam, kjer hočejo
v sužnost odvleči svet, ves svet —

povsod je zdaj
sveta Velika noč.

Ne čuješ vetrca
v belih laseh morjá?

Od daljnih jam,
(skrivaj krščenih v Dih lobanj)?

V teh hostah zmeraj je
sveta Velika noč.

Vladimir Kos

Protestna izjava SLS

Slovenska ljudska stranka, ki vztrajno in pozorno spremlja dogodke v Jugoslaviji, ob poizkusu uvedbe novega učnega načrta, to je ob pripravi „programskih jeder za pouk v osnovnih in srednjih šolah“, čuti kot narodno dolžnost in zgodovinsko nalogo, da ob ponovnem zatiranju slovenskega jezika in narodne samobitnosti javno izreče svoj ogroženi protest.

Vzgojno-izobraževalni načrt, ki ga je predlagala Zveza komunistov Jugoslavije na zasedanju 12. kongresa, je izdajstvo nad slovenskim narodom in nad slovensko preteklostjo. Uveljavitev tega načrta predstavlja namerni smrtni udarec slovenskemu narodu v matični domovini ter zamejstvu in zdomstvu, ker bi s tem centralističnim ukrepom usahnile korenine narodne in kulturne pripadnosti. Asimilacijski poizkus Komunistične partije Jugoslavije je tudi žalitev in poniževanje v tolikem trpljenju preizkušene slovenskega naroda, ki se je z lastno neuničljivo življensko silo ohranil in z lastnimi napori dvignil med najkulturnejše narode v Evropi.

Slovenski narod živi, ker je pokazal vsem, ki so ga hoteli kdajkoli streti ali kupiti, da ljubi svojo preteklost, si gradi sedanost in trdno zupa v bodočnost, ko mu bodo spet vladali svobodno izvoljeni predstavniki.

Slovenska ljudska stranka, ki vzdržuje v slovenskem narodu že 90 let tradicijo krščanske družbene ureditve v demokratičnem okviru, pozdravlja napore Slovenske akademije znanosti in umetnosti, slovenske Cerkve in vseh narodnjakov, za ohranitev skupnih narodnih vrednot in pravic; istočasno pa ostro obsoja brezbriznost odgovornih oblasti v komunistični Socialistični republiki Sloveniji.

Nobena državna ureditev, ki uničuje kulturne vrednote in dela krivice, ne more služiti skupni blaginji. Zato se pridružujemo protestom vseh tistih, ki se bore doma, v zamejstvu in zdomstvu proti jugoslovanski vladi, ker krši osnovne in neodrekljive pravice slovenskega naroda.

Skušal so nas uničiti s severa in zahoda pa jim ni uspelo; prav tako ne bo uspelo tem, ki poizkušajo isto z vzhoda.

Slovenski narod bo živel, ker hoče živeti. Živel bo v Sloveniji, v zamejstvu in v zdomstvu.

Miloš Stare

Buenos Aires, 31. 12. 1983

Načelnik Slovenske ljudske stranke

S prošnjo za objavo je „Vestnik“ prejel gornji protest Slovenske ljudske stranke, ki ga z veseljem priobčujemo in vsebini o žgocem problemu slovenstva odločno pritrjujemo. Ured.

Božidar Fink

SLOVENSKO DOMOBRANSTVO IN NJEGOVA PRISEGA

Ta obširna razprava je namenjena širšemu krogu tako zdomske kot zamejske in tudi domovinske mlade in mlajše generacije, ki si bo tako laže ustvarila pravičnejšo in resničnejšo sliko o vzrokih, povodih, upravičenosti in posledicah tega medvojnega akta slovenskega domobranstva. Zato pač je bilo treba ta zgodovinski dogodek vsestransko osvetliti in obdelati, če prav so marsikatera dejstva, nagibi ali ugovori, navedeni tukaj, osebam, udeleženi v protikomunističnem odporu, že več ali manj znani. — Ured.

Štirideseto leto teče, odkar je bilo v Ljubljani izvršeno dejanje, ki ga vladajoča partija označuje kot eno najbolj sramotnih izdaj nad narodom, domobranska prisega. Ljudje danes srednjih let so se takrat šele rojevali, zato bi večina Slovencev zdaj imela do tega dogodka že zgodovinski, treznejši odnos, če bi ne bila vmes agitacija režimske propagande, ki trajno vzdržuje na površju spomin na takratna dogajanja, katera po svoje tolmači, z namenom, da še vedno opravičuje tedanje komunistično nastopanje in sedanjo politiko. Lastni zločini in izdajstva komunistom ne dajo miru, zato se poslužujejo taktike: Primite tatu! Če bi še danes ne imeli resničnih ali namišljenih nasprotnikov, bi njihova navidezna upravičenost pri tistih, ki jo še priznavajo, prav hitro splahnela.

Za pravično sodbo o preteklih dogodkih, posebno če gre za odločitve, ki so imele daleč segajoče posledice za vso narodno skupnost, je treba imeti do njih nepristranski, zgodovinski odnos. V vsaki pravdi je treba enako upoštevati tožbo in obrambo, in da se ugotovi vsa zgodovinska resnica, se morajo čim popolneje razkriti in upoštevati okoliščine, ki so nagibale ali silile k dejanjem.

Ta spis hoče biti tudi udarec na drugo plat zvona za tiste, ki jim je neprestano tolčenje samo na eno stran morda vzelo posluh za harmonične zvoke zgodovine.

Okoliščine ob prisegi

Če danes slišimo, da so neki oboroženi slovenski ljudje, z okupatorjevimi privoljenjem formirani v vojaške enote, prisegli, da se bodo skupaj z njim bojevali proti domačemu osvobodilnemu gibanju, res kdo lahko pomisli na izdajstvo. Iz tedanjih virov in poznejših izjav je znano, da so imeli tudi domobranci sami pred zaprisego težave vesti. Spraševali so se, ali ne bo njihova prisega nečastno povezovanje z narodnim sovražnikom,

za kar so brez izjeme imeli naciste, in če bi bilo tako, ali se smejo pozivati na Boga in svojo vojaško čast pri obljubi nečesa, kar bi bilo etično zavržno ali česar ne mislijo zares. Pred očmi so imeli tudi možne zunanje politične učinke, za katere so predvidevali, da bodo lahko zelo hudi. Dopusčali so, da bodo morda zahodni zavezniki to formalnost posebej vzeli kot njim sovražno dejanje, in so dobro vedeli, da ga bodo komunisti napihnilo do skrajnosti v svoje propagandne namene.

Kljub tem pomislekom se je zaprisega izvršila, vendar šele potem, ko je bilo prvotno besedilo po kritičnih pretresih in razgovorih tako prirjeno, da je bilo spričo trenutnega položaja čim bolj sprejemljivo glede na splošno versko prepričanje, enodušno narodno čutenje in predvideno politično odmevnost.

Kdo je zaprisego pobudil, ni dokončno ugotovljeno. Po nekaterih podatkih so jo predlagali slovenski ljudje iz domobranskega vodstva in je verjeti, da je pobuda izšla iz razumljive želje, naj bi bilo domobranstvo kot bojna formacija čim bolj učinkovito in da bi se tudi pri njem ohranjale vojaške tradicije. Upoštevati je treba tudi, da je okupator na domobranstvo ves čas gledal z nezaupanjem, ker je vedel za protinacistično in demokratično razpoloženje njegovih pripadnikov. Zato je domobranstvo bilo vedno bolj v negotovosti in mu je bil treba s taktičnimi potezami varovati obstoj in samolasten značaj.

Kdor koli že je torej zaprisego pobudil in iz katerih koli razlogov, odločitve ni bilo mogoče preklicati ali jo zavrniti, ker bi to pomenilo izzivanje zasedbenih oboroženih sil, ki so bile takrat, vsaj glede na slovenske razmere, še pri polni moči. Bati se je bilo, da bi okupator razpustil domačo varnostno silo, vsaj v tisti njeni funkciji, kolikor je pomenila odpor proti komunistični socialni revoluciji in obrambo slovenskih narodnih idealov, ter bi ohranil le nekaj okrepljeno redarstvo, ki bi pa bilo nesposobno učinkovito zadrževati partizansko gverilo. Okupator bi tudi lahko domobranstvu odvzel domače poveljstvo celo na nižjih stopnjah, kar je večkrat grozilo, ali ga vključil kot „prostovoljske“ oddelke v svoj vojaški ustroj, tako kot je ravnal v drugih zasedenih deželah. S tem bi se še poostrele trdote okupacije. Slovensko ljudstvo bi ostalo brez učinkovitega varstva pred komunisti, ki so vseprek pobijali rojake, ker niso sprejemali njihovega pojmovanja človeka in družbe, in okupator bi zaradi partizanskega nadlegovanja z vso silo pritiskal na ljudstvo brez razlike in mu z represalijami povzročil še mnogo več žrtev in povečal splošno trpljenje. Domobranci pa bi potem pod drugim imenom padali na svetovnih bojiščih za tuje, slovenstvu neprikladne ali sovražne interese, kot so že morali rojaki iz severnih slovenskih pokrajin in iz toliko drugih zasedenih dežel. Tako so domobranci pristali na zaprisego v moralni nuji, s težkim srcem v bojazni pred političnimi posledicami. Niso pa šli na stadion „s figo v žepu“, saj bi to ne bilo ne možno ne častno. Iz nadaljnega bo razvidno, da jim težav vesti sploh ni bilo treba imeti.

Splošno o prisegi

Prisega v splošnem je slovesen način, s katerim kdo kaj zatrjuje ali obljublja. Državni funkcionarji prisegajo, da bodo delali po vesti in zakonih, priče pred sodiščem, da so ali da bodo izpovedale po resnici, novoporočenca si v cerkvi prisežeta zvestobo in vojak priseže, da bo pokoren, zvest in hraber. V vseh primerih gre le za posebno obličnost, s katero se utrdi že sicer naložena ali prostovoljno sprejeta obveza. Oblastnik je dolžan delati po vesti in zakonih, če se k temu posebej zaobljubi ali ne, priča je dolžna govoriti po resnici, četudi ni zaprisežena, poroka bi mogla biti veljavna samo s podpisom v poročni knjigi in vojak je zavezan k izpolnjevanju vojaških dolžnosti že po zakonu ali s prostovoljnim vstopom v bojno enoto. S prisego torej v splošnem ne nastane novo razmerje, temveč se že obstoječe ali sicer možno razmerje le slovesno utrdi in ima zato predvsem psihološki učinek, tako pri tistem, ki priseže, kot pri javnosti, kolikor se je predmet prisega dotika. To velja predvsem za take prisega, ki se dajejo pri časti, pri domovini ali pri vsem, kar je komu drago in ljubo.

Ko je govor o domobranski prisegi, ki je bila prvič podana dne 20. aprila 1944 na stadionu v Ljubljani, je treba upoštevati, da je bila izrečena vpričo Boga. Iz verskih razlogov se je obveza utrdila v notranjem prepričanju z bogoslužnim dejanjem, vendar tudi tu na zunanje s prisego ni nastalo nobeno novo razmerje in že obstoječe ni bilo razširjeno. Zato je nesmiselno trditi, da je domobranstvo s prisego izgubilo ali oslabilo svojo upravičenost. Nasprotno, če je bil upravičen nastop domobranstva, je bila upravičena tudi zaprisega. Tudi če bi te ne bilo, bi režimska prepotentnost z isto silovitostjo napadala in obsojala protikomunistični odpor.

Prikaz tega dejanja je torej priložnost, da se obnovi, kaj je bil smoter domobranstva in kaj so njegovi pripadniki ob njem mislili in čutili. Pri tem niti ni pomembno, če morda vsi domobranci besedila prisega niso prej natančno poznali ali jim ni bilo razloženo. Važno je le, da se je besedilo skladalo z resničnimi nameni in stvarnostjo, zato po pravici velja, da so domobranci v splošnem na tako besedilo prisega vnaprej pristali.

Načelno o prisegi

Za prisego z obljubo velja, tako kot za vsako drugo obvezo, da mora imeti tisti, ki jo daje, resnično voljo, da se obveže, in da je ravnanje, h kateremu se obveže, upravičeno. Kadar gre za versko prisego, mora biti zanjo tudi zadosten razlog, ker je nespoštljivo klicati Boga za pričo v praznih in malo pomembnih stvareh.

Pri domobranski prisegi so bili izpolnjeni vsi trije pogoji. O tretjem ne more biti dvoma, prvi in drugi pogoj pa moreta morda komu vzbujati težave. Gre namreč za to, kaj je bilo v resnici v mislih, ali je bil izrek volje resen in ali je bilo to, tako kot je bilo mišljeno, tudi upravičeno.

Kot za vsako izjavo volje velja tudi za prisego, da je njeno besedilo treba umeti v takem pomenu, kot mu ga daje tisti, ki prisega. Vsaka

prostovoljna obveza (domobranstvo je bilo prostovoljni zbor) nastane le po volji tistega, ki se zavezuje, zato je treba pri ugotavljanju vsebine in obsega obveznosti predvsem preiskati, kaj je mislil tisti, ki je obljubo dal. Zato je treba besede umeti včasih v drugačnem pomenu, kot ga navadno ali zdaj imajo, če so namreč v sklopu tedanjih okoliščin kaj drugega pomenile.

V izrednih razmerah, v kakršnih se je npr. tedaj znašla velika večina slovenskega ljudstva, je tudi v verski prisegi dopustno uporabljati dvoumje, tako da se rabijo besede, za katere je gotovo, da jim druga stran daje drugačen pomen, kot jim ga daje ta, ki prisega. Tudi to načelo je v našem primeru treba upoštevati, posebno še, ker so bili nemški zastopniki pri prisegi le priče, ne pa predstojniki.

Da se torej pravično oceni domobrantska prisega, bo treba ugotoviti, kakšna stališča je takrat zavzemalo domobranstvo in kaj so domobranci mogli misliti z besedami, s katerimi so prisegali.

Po splošnih moralnih in pravnih načelih velja tudi, da je vsako besedilo, ki človeka omejuje v prostosti, treba razlagati v ožjem pomenu. To velja za mnogo vrst zakonov in zasebnopravnih opravil. Pri vsaki prisegi z obljubo gre za kak odstop od prostosti: vojak-prostovoljec se odreče prostosti, kolikor bi bila nezdržljiva z vojaškim stanom v dejanskih okoliščinah. Zato je treba tudi besedilo domobrantske prisega razlagati restriktivno, to je v čim ožjem obsegu.

Končno je treba upoštevati, da prisega lahko tudi preneha obvezovati. To se zgodi npr. takrat, kadar ni več mogoča izpolnitev prisežne obljube ali kadar se bistveno spremeni stanje zavezanca ali zunanje razmere, v katerih se je prisega dala. Zato je tudi iz tega razloga treba zavreči trditve, da so se domobranci brezpogojno in za trajno zvezali z okupatorjem.

Besedilo prisega

Po teh načelih je tedaj treba presojeti domobrantsko prisego, ki je imela to besedilo:

„Prisegam pri vsemogočem Bogu, da bom zvest, hraber in svojim nadrejenim pokoren, da bom v skupnem boju z nemško oboroženo silo, stoječo pod poveljstvom vodje Velike Nemčije, SS-četami in policijo vestno izpolnjeval svojo dolžnost za svojo slovensko domovino kot del svobodne Evrope proti komunističnim banditom in njihovim zaveznikom. V tem boju sem pripravljen žrtvovati tudi svoje življenje. Tako mi Bog pomagaj!“

To besedilo se v raznih virih navaja z nekaterimi razlikami v slogu, ki pa so nepomembne, ker vsebine niti malo ne spreminjajo. Različice, ki so nastajale tudi v zadnjem trenutku, je treba pripisati živčnosti, s katero se je na domobrantski strani pretresalo besedilo, pa tudi dejstvu, da se je zaprisega ponovila pozneje v drugih krajih in nazadnje spet v Ljubljani dne 30. januarja 1945, a se to v virih komaj omenja.

Po besedilu gre torej za pravo versko prisego. Zavezo, ki so jo domobranci sprejeli z vstopom pod orožje in kateri so pripisovali tak pomen in obseg, kot so ga določale okoliščine, so utrdili še s tem, da so jo v predloženi formuli ponovili vpricho Boga. Svoji prejšnji zavezi niso nič odvzeli pa tudi nič dodali. Prisega je bila samo slovesno bogoslužno dejanje in so jo kot tako domobranci v veliki večini tudi pojmovali.

Slovenska domovina

Osrednja točka obljube je bila izpolnjevanje dolžnosti do slovenske domovine. V tem izreku je bila najprej ugotovitev, da je domovina domobrancev Slovenija, z vsemi prilastki, ki predstavljajo ideal domovine. To je v prvi vrsti celotnost, vseobsežnost. Pojem slovenska domovina obsega vendar vso Slovenijo, ki naj bi bila združena in svobodna. Kaj drugega naj bi domobranci s tem izrazom sploh mislili? Mar samo takratno Ljubljansko pokrajino, ki jo je ločila od ostalega slovenskega ozemlja najprej vojna demarkacijska črta, potegnjena po dogovoru med sovražnimi okupatorji? Tista Ljubljanska pokrajina, ki so jo Italijani proti določilom mednarodnega prava priključili kot novo provinco svoji državi in katero so po njihovi kapitulaciji okupirali Nemci? Nikomur ni moglo priti na misel, da bi izvzel iz pojma slovenska domovina Gorenjsko, Štajersko in Prekmurje, predele, ki so jih Nemci in njihovi zavezniki nasilno potujčevali s preseljevanjem, izganjanjem, rekrutiranjem v svojo vojsko in vse to zapečatili s protipravno priključitvijo k svoji državi. Nihče torej ni mislil na kaj drugega kot na celotno Slovenijo, na vse, kar imamo za narodno ozemlje, z Goriško, Primorsko in Koroško, čeprav je bilo operativno področje tega domobranstva omejeno na ljubljansko pokrajino.

Stavek o dolžnostih do domovine vsebuje zavrnitev vsake druge narodne koncepcije. Izključuje torej povsem tujo nacistično idejo o slovensko govorečih Nemcih, katerih domovina bi pač bila Nemčija, ki bi vključevala slovensko ozemlje. Ta imperialistična ideja se domobranstva ni niti dotaknila in je bila s prisego tudi formalno zavrtnjena. Ni pa bila z njo zavrtnjena jugoslovanska državna koncepcija, ker je imel sicer izključujoči pojem domovine za slovensko miselnost tedaj še samo etnični in kulturni, ne pa politični pomen, kakršnega vedno bolj zdaj dobiva.

Besedilo prisega vsebuje torej osnovno idejo samobitnega slovenskega naroda in je bilo zamišljeno in izrečeno z iskrenim čutom slovenske narodne zavesti.

Pojem svobodne Evrope

V zvezi s takim pojmovanjem slovenske domovine je treba umevati besede, ki uvrščajo Slovenijo v skupnost svobodne Evrope. Ne sme biti dvoma, da so vsi svobodno misleči Slovenci, razen tistih, ki so se udinjali stalinizmu, mislili na Evropo, urejeno po demokratičnih načelih. Ko so torej nacisti s svojim konceptom nove Evrope mislili na njeno prostost pred kakim gospodarskim imperializmom kapitalističnih sistemov in na svojo

vodilno vlogo v njej, so pa slovenski domobranci nedvomno in jasno imeli pred očmi Evropo, prosto vojaškega terorja, narodnega zatiranja in rodomora, predvsem pa vsakega tlačenja duha in zaviranja kulturnih dejavnosti, naj bo to v imenu katere koli ideologije. Slovensko ljudstvo je takrat imelo za poglavitnega sovražnika evropske svobode nemški nacizem, ki je pregazil večji del Evrope. Iz zasedenih slovenskih predelov je 1941. pregnal vse izobraženstvo, preselil cela naselja, odpravil vse slovenske šole, uničil knjižnice in zaloge knjig, odvzel prosvetne domove in onemogočil sploh vsak javen izraz slovenske kulture. Slovence je gonil na prisilno delo in na bojišča ali pa v taborišča smrti in pred puške kot talce. Pri tem se niti iz propagandnih razlogov ni skušal predstavljati kot osvoboditelja. Kako naj bi torej domobranci, ki jih je zvijala ogorčenost nad nacističnim divjanjem v Evropi in pri nas, mogli gledati v nacistih nosivce evropske svobode? Kdor domobrancem kaj takega očita, naj pomisli, da je to nesmisel in le proizvod načrtnega komunističnega zavajanja od resnice.

Domača varnostna sila

Da bi se s pridom dosegel smoter, dobro slovenske domovine, je bilo v prisegi treba označiti tudi način in sredstva za to. Vodstvo komunistične akcije je v internacionalnem duhu in s stalinističnimi metodami hotelo prevzeti popoln monopol nad vsem odporniškim gibanjem proti okupatorjem, z očitnim namenom, da si prigrabi oblast po vojni in po svojih načelih preobrazi slovensko družbo. Že dolgo je jasno in komunisti sami ne skrivajo, da je bil njihov prvi namen socialna revolucija. Torej je bil narodno-osvobodilni boj le krinka ali pretveza zanjo. Zato so imeli komunisti za svoje prve sovražnike domače nasprotnike njihovih idej in so jih že samo kot idejne nasprotnike fizično uničevali. Proti takemu nastopanju, ki je dobivalo vedno širši obseg s strahotnimi posledicami, ljudstvo ni imelo skoraj nobenega varstva. Domača policijska služba je bila razorožena in je delovala le kot brezmočno redarstvo, okupacijske sile pa so se omejevale na skrb za svojo varnost in za delovanje svojega celotnega vojnega ustroja.

Skrb za lastno varnost je po haaški konvenciji iz leta 1907 res poglavitna pravica okupatorja na zasedenem ozemlju in so po njej določene tudi njegove mednarodnopravno priznane pristojnosti. Vendar je v smislu iste konvencije tudi dolžan vzdrževati javni red, v katerem gre predvsem za varnost in preskrbo prebivalstva. Po 43. členu pravilnika omenjene konvencije „mora okupator, potem ko moč zakonite oblasti dejansko preide v njegove roke, ukreniti vse, kar more, da se čim bolj vzpostavi in zagotoviti red in javno življenje, ob spoštovanju zakonov, ki veljajo v deželi, razen če je to popolnoma nemogoče“. Tako torej okupator ne samo sme, marveč mora dopustiti in vzdrževati domačo varnostno službo, kolikor ne more zavarovati javnega reda in miru s svojimi organi, ker ta funkcija ne bi bila v njihovi lastni pristojnosti in usposobljenosti ali bi njihovo

delovanje ne moglo biti učinkovito zaradi nepoznanja jezika in razmer. Okupator ima po mednarodnih določilih tudi dolžnost spoštovati domača redna civilna in kazenska sodišča, ki obravnavajo spore in sodijo o kaznivih dejanjih med domačini zasedenega ozemlja. Iz tega izhaja, da mora dopustiti tudi delovanje domače varnostne službe, ki predstavlja pomožno silo sodne oblasti. Brez policije bi bil namen sodišč izjalovljen. Če torej ni očitati prestopka proti domovini in narodu sodniku, ki pod okupacijo izvršuje represivno oblast po že izvršenih kaznivih dejanjih, tega tudi ni očitati pripadnikom oborožene varnostne sile, ki izvršujejo preventivno službo ali sodelujejo s sodno oblastjo z iskanjem in prijemanjem kršivcev javnega reda, pa službo izvršujejo z orožjem, prejetim od okupatorja in pod njegovo avtoriteto sile.

Tako je torej okupator upravičeno dopustil, da se postavi domača oborožena sila, ki naj varuje prebivalstvo pred nasiljem, in v istem smislu so domačini upravičeno stopili v službo svojemu ljudstvu, čeprav je to bilo v okviru izvrševanja okupatorjeve nadomestne pristojnosti.

Domobranci so se torej zavezali za boj z orožjem. Čeprav so imeli pred seboj najvišje ideale, ki so bili dragi slovenskemu človeku, duhovno svobodo, združenost narodnega ozemlja, lastni jezik in kulturo, vendar na njihovem posebnem področju ni bila skrb za čistost idej, temveč za zunanje varovanje življenja in temeljnih pogojev zanj. To se podčrtava zato, da ostaja domobranstvo s pravnega pogleda jasno označeno kot mednarodno priznana domača varnostna sila, pa tudi da se zavrne vsaka misel na kako ideološko povezavo z okupatorjevo doktrino in torej vsak očitak nečastne kolaboracije s sovražnikom.

Označitev nasprotnika

Boj, za katerega se je domobranstvo ustanovilo, se je vodil proti „komunističnim banditom in njihovim zaveznikom“. Izraze je treba umevati v strogem smislu in jim pripisovati le tisti pomen, ki je bil v mislih ob priseganju. Osvetliti je torej treba, kaj je bilo mišljeno z izrazi komunistični banditi in njihovi zavezniki, da se odvrnejo vsa napačna, največkrat zlonamerna tolmačenja.

Prvi sovražnik, proti kateremu je šlo domobranstvo, je imel dve oznaki: bandit in komunist.

Po splonšem izražanju so banditi ljudje, ki se zaradi izvrševanja kaznivih dejanj, v večini nasilnih, družijo v skupine, bande, in s skupnim nastopanjem strahujejo prebivalstvo. V to vrsto je strahovano ljudstvo takrat štelo komunistične partizane. Ti so organizirano uničevali življenje, nasilno si prisvajali imetje in izvrševali druga grozodejstva, kjer so gospodarili. Nastopali so s terorjem in s tako okrutnostjo, kakršna se je zdela tuja slovenskemu značaju. Tudi če so nekatere od njih vodili idealni nagibi, je bil vendar splošen način njihovega početja hudodelski. Zato jih je imela večina ljudstva, ki ni šla z njimi, za tolovaje, bandite.

Tudi z mednarodopravnega stališča je tedanje komunistične partizane označevati za bandite. Izraz res ni izrecno uveljavljen v formalnih virih mednarodnega prava, v praksi pa se skupaj z drugimi izrazi, kot npr. prostostrelci, iregularne čete itd., uporablja za tiste bojevnike, ki nastopajo proti tujim rednim vojaškim silam, pa jim mednarodno pravo ne daje zaščite, in nima nujno poslabševalnega pomena. Mednarodni dogovori o vojskovanju, ki so jih podpisale domala vse države in katerih načela so postala splošno veljavno mednarodno pravo, določajo, koga je šteti za bojevnika, ki naj ga ščitijo vojna pravila. To so najprej pripadniki rednih državnih oboroženih sil, naj bodo že domačini ali tuji prostovoljci. Razen teh so priznani kot redni bojevniki tudi pripadniki milic in prostovoljskih oddelkov, če izpolnjujejo pogoje, predpisane v 1. členu pravilnika haaške konvencije iz leta 1907: biti morajo pod poveljstvom, ki je odgovorno vrhovni državni oblasti ali vsaj nastopa v njenem imenu; nositi morajo na daljavo dobro viden razpoznavni znak; orožje morajo nositi očitno in pri bojevanju se morajo ravnati po vojnih predpisih in običajih, ki npr. prepovedujejo okrutna in zavratna sredstva in taktiko ter predpisujejo človečansko ravnanje z ujetniki, ranjenci in bolniki. Kdor vseh teh pogojev ne izpolnjuje, se ne šteje za rednega bojevnika in z njim lahko sovražnik ravna kot z upornikom, ne kot mora z rednim bojevnikom, ki npr. pride v ujetništvo. Ta določila so veljala ves čas zadnje svetovne vojne in so bila tudi pozneje potrjena s 4. členom ženevske konvencije leta 1947. Partizani v Sloveniji ob času prisega niso izpolnjevali že prvega od navedenih pogojev, zato jih okupator po pravici ni imel za redne bojevnike, marveč za prostostrelce brez zaščite ali bandite. Nastopali so pod poveljstvom, ki je odgovarjalo vodstvu komunistične stranke, katera je bila v jugoslovanski državi z zakonom prepovedana. V sovražnem razmerju so bili s kraljem in zakonito vlado v tujini, v bojnem stanju pa so bili do oddelkov jugoslovanske vojske in kralju vdanih četnikov, ki so operirali na domačem ozemlju.

Da jugoslovanski partizani pravno niso imeli veljave rednih bojevnikov, je izreklo tudi ameriško sodišče za sojenje vojnih zločinov v Nürnbergu, ki je februarja 1948 obsodilo z drugimi feldmaršala Wilhelma Lista, poveljnika nemških sil na jugovzhodu Evrope, le zaradi represalij nad prebivalstvom. Obtožbo zaradi streljanja ujetih gverilcev pa je sodišče zavrnilo s sledečo utemeljitvijo: „Gverilske skupine, ki so nastopale proti nemškim četam na Balkanu, povečini niso izpolnjevala vojnih pravil, ki bi jim dajala pravice rednih bojevnikov. To seveda pomeni, da članj teh nelegalnih skupin niso imeli pravice, da bi bilo treba z njimi ravnati, ko so bili ujeti, kot z vojnimi ujetniki. Obtoženci torej ne morejo biti obsojeni, ker so usmrčali ujete člane teh odporiških sil.“

Jasno je torej, da komunistični partizani v Sloveniji tudi po mednarodnem vojnem pravu niso bili bojevniki-patrioti, zato so bili v besedilu prisega pravilno označeni, čeprav bi se lahko rabil zanje tudi kak drug izraz.

Sicer pa za naš namen niti ni važno, kakšne odnose je okupator imel do partizanov in kako jih je pravno označeval. Domobranstvo je zanimalo samo to, kako so partizani do slovenskega naroda, ne pa, kaj imajo z okupatorjem. Za svojo varnost je okupator moral sam skrbeti in domobranske sile pri tem niso nikoli sodelovale, čeprav je bilo v nekaterih primerih težko razbrati, kdaj je posamezna akcija prvenstveno v slovenskih interesih, kdaj pa gre preko njih bolj za interese okupatorjeve varnosti. Gotovo je vsekakor, da je domobranstvo dosledno odklanjalo sodelovanje v vseh akcijah, ki bi bile v sklopu okupatorjevih vojnih načrtov ali izključno v interesu varnosti njegovih sil.

Nadalje je treba podčrtati, da so bili prvi nasprotniki domobranstva v prisegi označeni tudi kot komunisti. To je imelo važen pomen, ker je bila s tem načelno izključena možnost, da bi bilo domobranstvo kdaj siljeno v boj proti drugim oboroženim skupinam, ki so v imenu zakonite jugoslovanske vlade nastopale proti okupatorju, pa bi ta njihovim pripadnikom ne priznaval narave rednih bojevnikov.

Končno je treba opomniti, da iz izraza komunistični banditi izhaja tudi, da je šel boj domobranstva proti komunistom le, kolikor so ti nastopali kot banditi, ne pa zgolj zaradi njihovih idej. Domobranstvo se je uprlo nasilju komunistov, ki so morili nasprotnike že samo zaradi drugačnega mišljenja, verske prakse, krščanskega moralnega učenja ali drugačne politične miselnosti. Proti nikomur pa domobranstvo ni s silo nastopalo samo zaradi njegovih marksističnih idej.

Zavezniki

Domobanci so se s prisego zavezali bojevati tudi proti zaveznikom komunističnih banditov. Kdor je poznal enotno razpoloženje vsega domobranstva, ve, da s tem nihče ni mislil na zahodne zavezniške sile, ki so bile v vojni s silami osi. Razpoloženje slovenskega ljudstva je bilo v celoti naklonjeno zaveznikom. Pri domobranci se je to razpoloženje izražalo npr. s prikrivanjem sestreljenih angleških in ameriških letalcev pred okupatorji, o čemer je dovolj javnih pričevanj njih samih. Tudi v formalnem smislu je že iz besedila prisega v zvezi z zgodovinskimi dejstvi jasno, da niso mogli biti v mislih zahodni zavezniki. Zahodne demokracije so bile namreč zaveznice Jugoslavije, ki sta jo tudi takrat še predstavljala kralj in njegova vlada. Niti formalno torej komunistični partizani niso mogli biti zavezniki zahodnih sil. Ustavopravno se je za Jugoslavijo položaj spremenil šele 2. novembra 1944 s sporazumom šubašić-Tito, medtem ko je bila prva zaprisega že 20. aprila istega leta. Mednarodnopolitično pa je bil novi položaj izrecno priznan šele februarja 1945 na konferenci v Jalti.

Sploh na Slovenskem nihče ni imel zahodnih sil za resnične zaveznike komunističnih partizanov, niti pozneje ne, ko so tiste začele podpirati Titovo akcijo. Demokratično usmerjena večina, ki je iskreno simpatizirala z zahodnimi zavezniki, ker so bili v vojni proti osovraženemu nacizmu in

fašizmu, je prav od njih tudi pričakovala rešitve pred sovjetsko in domačo komunistično nevarnostjo. Vedela je, da je njihovo zavezništvo s sovjeti le naključna interesna skupnost, ne pa trdna in trajna zaveza, ki bi temeljila na idejni sorodnosti. Tako tudi angloameriškega podpiranja komunistične gverile ni imela za pravo zavezništvo. Zahodnim silam je pač bilo prav, da je kje nastopila kakršnakoli akcija, ki bi mogla škoditi nemški vojni moči, zato so take akcije podprle. Nihče pa ni domneval, da s tem odobravajo partizanska nasilja nad domačim prebivalstvom, in še manj, da imajo namen podpirati komunistični prevrat.

Niti komunisti sami niso na zahodne sile gledali kot na svoje zaveznike. Z odprtimi rokami so sprejemali njihovo pomoč in se s spretno propagando prizadevali zanjo, medtem pa so mislili samo na prevzem oblasti, razredni boj, zmago „proletarcev“ nad „kapitalizmom“ in na svetovno revolucijo. Oči so imeli uprte v „luč“, ki jim je prihajala od stalinističnih sovjetov, pomoč so pa sprejemali od „gnilega zapada“, ki so ga prav tako sovražili, kot so sovražili rojake, kateri niso sprejeli njihovega programa.

Jasno je torej, da se domobranstvo ni zavezalo za boj proti zahodnim demokracijam.

Pod izrazom zavezniki je torej razumeti kaj drugega. Treba je spomniti, katere zaveznike so imeli partizani kot gverilci in kot komunisti.

Kot oborožena skupina partizani niso nastopali samo po lastni pobudi, z lastnimi sredstvi in po lastnem obveščanju. Ker niso odgovarjali zakoniti vladi, jih je na vrhu idejno, politično in strateško vodila komunistična partija, ki je organizirala tudi razne pomožne službe, katere naj bi omogočale in uporabljale oboroženo akcijo partizanskih formacij na terenu. Gre za propagandno delovanje podtalnih tehnik, organizacijo preskrbe s hrano, opremo in zdravili iz zaledja, obveščevalno službo terenskih zaupnikov, ki so določali tudi, katere nasprotnike je treba spraviti s poti, in drugo. Politični in organizacijski voditelji partizanstva, pripadniki pomožnih služb in prikriti obveščevalci med prebivalstvom so bili torej med drugimi pravi zavezniki oboroženih partizanov.

Ti so potem imeli zaveznike tudi kot komunisti. Partizanstvo, ki ga je organizirala komunistična partija in je po dolomitski izjavi tudi formalno prešlo pod njeno izključno vodstvo, je po Osvobodilni fronti imelo pri sebi tudi nekatere nekomuniste, npr. leve sokole in krščanske socialiste. Čeprav ti niso bili komunisti, so vendar priznavali komunistično vodstvo in se mu v vsem podrejali. Zato jih je bilo tudi imeti za komunistične zaveznike.

Domobranstvo je torej vodilo boj tudi s pobudniki, organizatorji, sodelavci, pomočniki in oporniki komunističnega oboroženega nastopa. Nikoli pa ni stopilo v boj proti kakšni zunanji sili, ki je bila v sovražnosti z okupatorjem Slovenije, tudi ne na nemški vzhodni fronti. Res niti enega strela ni bilo nikoli iz domobranske puške proti nobenemu zunanjemu sovražniku sil osi, zato domobranstvu tudi s te strani ni mogoče očitati kake kolaboracije ali kvasilništva.

Bojna skupnost z okupatorjem

Iz dosedanjšega je že mogoče prav tolmačiti besede v prisegi, ki govore o bojni skupnosti z nemškimi oboroženimi silami. Razumljivo je, da je ta del prisega povzročal domobranskemu vodstvu in moštvu največjo zaskrbljenost. Vendar besede in besedne zveze v tem delu prisega ne izražajo ničesar, kar bi bilo spričo takratnih okoliščin nesprejemljivo.

Gotovo je najprej, da je bila bojna skupnost med okupatorjem in domobranstvom le zunanja, ne pa po namenu. Okupator je nastopal proti partizanom samo zato, da je zagotovil lastno varnost in obdržal zasedbo področja iz strateških razlogov svojega vojnega načrta in iz razlogov nadaljnjih ponemčevalnih načrtov za slovenske dežele. Domobranci pa so se bojevali v obrambo pravic domačega ljudstva pred napadi v imenu ideologije, ki jo je velika večina imela za tujo. Okupator ni imel pri nastopih proti partizanom pred očmi interesov in pravic slovenskega prebivalstva, domobranci pa niti malo niso mislili na varnost okupacijskih čet in jim je bila popolnoma tuja misel na kakršnokoli pomoč pri izvajanju okupatorjevih strateških načrtov. Oboji so imeli le skupnega nasprotnika, proti kateremu so se bojevali obenem, a s slovenske strani če le mogoče vsak zase, vedno pa gotovo vsak iz različnih razlogov in z ločenimi, v večini tudi nasprotujočimi si nameni.

Slovenska narava domobranstva

Iz besedila je končno jasno, da se domobranstvo ni zapriseglo nobeni avtoriteti, ki bi ne bila slovenska. Tako kot so domobranci nosili na uniformah kokardo v slovenskih narodnih barvah in zgodovinski deželni grb, nikakor pa ne kakih znamenj, ki so takrat označevala okupatorjevo državnost in strankarsko ideološko usmerjenost; tako kot so nosili pred seboj in izobešali samo slovensko zastavo in nobene druge, niti uradno ne, in je bil zanje uradni in poveljevalni jezik slovenski; tako je bilo slovensko tudi poveljstvo na vseh hierarhičnih stopnjah. Seveda je na vrhu vodstvo odgovarjalo predstavnikom okupacijske oblasti, ki je k ustanovitvi domobranstva privolila in je privolitev vzdrževala do preklica, ki ga je bilo vsak čas pričakovati. Vrhovne operative komande za celotno domobranstvo v slovenskih rokah okupator ni dopustil, a je tudi sam ni izvajal. Domobranstvo je na vrhu predstavljal šef pokrajinske uprave, ki je pozneje imel tudi funkcijo generalnega inšpektorja domobranstva. Čeprav je bila ta funkcija bolj politične in upravne kot pa vojaške narave, je v njej gledati pravo in edino poveljstvo domobranstva, ki je bilo seveda slovensko. Okupatorjevi zvezni oficirji, ki so bili kdaj dodeljeni nekaterim domobranskim enotam na terenu, uradno niso imeli nobene poveljevalne oblasti. Zato drži, da je imelo domobranstvo povsod samo slovensko poveljstvo. Če je na vrhu odgovarjalo okupacijski oblasti, je jasno, da ne načelno ne praktično ni moglo biti drugače. Tudi domača sodišča so na vseh stopnjah delovala pod avtoriteto okupacijske oblasti, čeprav po domačih zakonih in večinoma nespremenljivih predpisih, in so bila upravno odvisna od

nemškega pravosodnega svetovalca, pa temu nihče ni oporekal in ni bil noben sodnik zaradi svoje službe pod okupatorjem označen za kolaboracionista in izdajavca.

Tudi iz samih besed v prisegi je razvidno, da domobranstvo ni bilo pod istim poveljstvom kot nemška oborožena sila. Samo za te je bilo rečeno, da stoje pod poveljstvom nemškega vodje. Domobranstvo se je zavezalo, kolikor je šlo za slovensko domovino, le za skupen boj s tistimi silami, ki jim je poveljeval nemški vodja, nikakor pa s tem ni priznalo ali sprejelo njegove avtoritete ne izrečno ne vključno. Ni torej res, da bi domobranci „prisegli Hitlerju“. Saj se domobranstvo ne samo po duhu, ampak tudi operativno in organizacijsko ni povežalo z okupatorjevimi silami. Bilo bi vendar notranje nasprotje, če bi se kdo zaozlobil k izpolnjevanju dolžnosti do domovine pod vodstvom njenega sovražnika. Tega domobranci ne bi mogli sprejeti, saj bi res pomenilo izdajstvo nad narodom in domovino.

Kot rečeno, domobranstvu in okupatorji so bili skupni le nekateri interesi. Okupator je pristal na ustanovitev domobranstva, da bi po njem domačini zasedene dežele sami zavarovali javni red in osebno varnost, kar je bila tudi njegova dolžnost po utrjenih načelih in konvencijah mednarodnega vojnega prava. Okupatorju je bilo to ugodno, ker mu ni bilo treba za ta namen uporabljati lastnih sil. Domobranci pa so zaradi samoobrambe v nujni sprejeli od okupatorja privoljenje in nekaj opreme, orožja pa prav malo. To je bila vsa skupnost med domobranstvom in okupatorjem. Vse drugo je tendenčno spreminjanje zgodovinske resnice in podtikanje izdajavskih namenov tistim, ki jim je bila slovenska korist edini nagib, da so prijeli za orožje v tako kočljivih okoliščinah, ker so se morali upreti napadom tedaj stalinističnega, vedno pa breznarodnega komunizma, na življenje in duhovno ter telesno svobodo svojih rojakov.

Kolaboracionizem drugod

Spričo očitkov o kolaboracionizmu domobranstva je primerno pogledati, kakšne so bile razmere in dogodki v drugih zasedenih deželah. Predvsem za Norveško, Dasko, Holandsko, Belgijo in Francijo velja, da je tam bilo dosti izrazitih pojavov neposrednega in popolnega sodelovanja z nacizmom. Takih na Slovenskem ni bilo.

Najprej je treba imeti pred očmi različno pravno intenzivnost zasedbe in zaradi tega različne dejanske posledice. Vse omenjene dežele so bile zasedene po nacistih kot države in so tudi potem obdržale tako naravo. Danska je bila okupirana brez odpora in sta kralj in vlada ostala na oblasti, medtem ko je v Belgiji vlada emigrirala, kralj pa je po kapitulaciji ostal na svojem mestu. Na Holandskem je ostal neokrnjen ves upravni aparat, na Norveškem in v Franciji pa se je sicer zamenjal režim, a je na njegovo mesto stopila vlada, ki je imela vsaj na zunaj funkcije vrhovne državne oblasti. Položaj Slovenije je bil v primerjavi s temi deželami mnogo bolj inferioren. Sile osi niso Jugoslavijo samo vojaško obvladale in jo zasedle, ampak so jo v nasprotju z določili Mednarodnega prava tudi

kot državo uničile (debelatjo). Slovenije so se polastile Nemčija, Italija in Madžarska ter je vsaka zasedeni del priključila svoji državi. Ljubljansko pokrajino je res pozneje Nemčija imela za zgolj okupirano ozemlje, a ne ozemlje Jugoslavije, marveč od osi odpadle Italije. Tako na vsem slovenskem ozemlju ni bilo nobene kontinuitete oblasti, niti upravne ne, in ne vsaj formalne vrhovnosti. Vsa upravna oblast je bila za časa domobranstva pri nemškem vrhovnem komisarju za operacijsko področje Jadransko Primorje, neposredna pa pri vojaškem poveljstvu. V takem stanju, v katerem prebivavstvo nima nobenega svojega pravnega predstavnštva, na katero bi se oslanjalo vsaj moralno, je vsa odločitev o odnosih do sovražne okupacije pri posameznikih, ki pa kot poedinci nimajo nujno enotnih sodil in morejo kdaj ravnati tudi brez misli na celoto in na poznejše posledice. Ko gre človeku za obstoj in je navezan le nase in na najbližje, je v njegovem ravnanju treba marsikaj spregledati, ne pa mu vsega šteti v moralno krivdo. Že s tega vidika ne gre vnaprej obsojati spontanega nastajanja vaških straž, iz katerih se je pozneje razvilo domobranstvo.

Kolaboracija v omenjenih zasedenih državah je imela priprave že pred vojno v raznih nacionalističnih in pronacističnih skupinah in strankah. Na Norveškem je Quislingova Stranka narodne enotnosti pripravljala nemško zasedbo. Na Holandskem je razen drugih podobnih skupin delovalo predvsem Narodno-socialistično gibanje, ki je že na volitvah leta 1935 doseglo 294.284 glasov. V Belgiji je na Flamskem bilo najmočnejše pronacistično gibanje Flamska narodna zveza, na Valonskem pa Degrellov Rex in druge manjše skupine. V Franciji so živahno delovale razne skupine, ki niso nastopale kot politične stranke, marveč kot akcijska gibanja skrajno nacionalistične usmerjenosti s fašističnimi tendencami: Ognjeni križi (712.000 članov), Domoljubna mladina (200.000 članov), Francoska akcija (Acción Française), ki je bila obsojena po Svetem oficiju, in druga. Že leta 1926 je bilo ustanovljeno gibanje Faisceau (fasces). Po zasedbi so se povsod ta gibanja in stranke razmahnila in so se iz njih razvile nove politične sile, ki so odkrito privzele nemške nacistične ideje in program ter so ga tudi več ali manj dosledno izvajale.

Na Slovenskem ni bilo o idejnem in programskem nacizmu ali o fašističnem nacionalizmu niti slutnje, razen svoječasnega prav bežnega pojava Orjune, in torej modeli kolaboracije od drugod za primerjavo pri nas sploh niso uporabni. Ne med obema vojnama ne po zasedbi ni bilo nobenega pronacističnega ne pronemškega razpoloženja in še manj idejnega gibanja. Zato v Sloveniji ni mogoče govoriti o kakem načrtnem, programsko zasnovanem kolaboracionizmu, kot ga je bilo najti v vseh drugih zasedenih deželah.

V vseh teh je šlo sodelovanje tako daleč, da so se že v začetku našli številni prostovoljci za nemško SS, ki so bili porazdeljeni po raznih nemških enotah ali vključeni v posebni SS polk Norland. Pozneje, posebno po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo, pa so se povsod organizirali last-

ni oddelki pod imeni Norveška SS, Danski prostovoljski zbor, Holandska SS, Splošna flamska SS ter Flamska in Valonska legija in Francoska prostovoljska legija proti boljševizmu (13.400 vpisanih) in pozneje Francoska prostovoljska SS grupa. Vse te formacije so bile pod nemškim poveljstvom Waffen SS, torej bojnih strankarskih enot, in so se tudi aktivno udeleževale operacij na vzhodni fronti. Prej so se seveda zaprisegle, Holandska SS npr. s tem besedilom: Obljubljam tebi, Adolf Hitler, kot svemu vodji, da bom zvest in hraber. Prisegam, da bom do smrti poslušen tebi in vsem, ki jih boš postavil, da mi poveljujejo. Tako mi Bog pomagaj!

Na Slovenskem ni bilo nobenih prostovoljskih naborov v okupatorjeve bojne enote in ne ustanovljanja lastnih prostovoljskih legij za sodelovanje na zunanjih frontah. Domobranstvo se je ustanovilo samo za notranjo fronto in se ni hotelo podvreči okupatorjevemu vodstvu. Že besedilo domobranske prisege je vendar povsem drugačno, kot je bilo drugod, kjer so res prisegli Hitlerju.

Odporniška gibanja drugod in pri nas

Vse drugačen kot drugod je bil na Slovenskem tudi položaj glede na odporniško gibanje. Nikjer drugod niso ta gibanja imela narave komunistične socialne revolucije. Na Norveškem je celo vojaški sektor odporniškega gibanja (Molorg) izvajal samo pasivno resistenco brez vsakega nasilja. Danska rezistenca se je izražala le v nekaterih sabotažnih dejanjih in maloštevilnih osebnih napadih. Holandski odpor je bil prav šibak, popolnoma nestranski in pogosto močno infiltriran po kolaboracionistih. V Belgiji se skoraj sploh ni pojavljal, v Franciji pa ga je sestavljalo osem različnih skupin, katerih delovanje je skušal koordinirati Odporniški svet (Conseil de la Résistance). Med njimi so bile močne hudo delske skupine, ki so nastopale le zaradi denarja in drugih osebnih koristi in uspele strahovati cele predele zasedenega ozemlja. Komunistične skupine so terjale boj proti okupatorju za vsako ceno, tudi za ceno najhujših civilnih žrtev in uničenja, medtem ko so se nekomunisti hoteli izogibati brezglavemu izzivanju in se pripravljati na trenutek zavezniškega izkrcanja. Odpornišvo ni bilo posebno učinkovito, ker ni imelo enotnega načrta in strategije, pa tudi ker je bilo v sebi sprto in je med skupinami prišlo pogosto do odprtih spopadov.

Pri nas so komunisti razglasili monopol nad vodstvom odporniškega gibanja in ga z železno roko izvajali. Deželo so spremenili v bojišče notranje revolucije in povzročili neizmerno domačih žrtev, deloma posredno, kot reakcijo okupatorja na njihovo izzivanje, mnogo več pa neposredno. Okupatorjeve žrtve se po številu z domačimi ne dajo primerjati.

Nameni slovenskih komunistov o iztrebljenju idejnih nasprotnikov postanejo posebno očitni, če primerjamo, kako so ti in drugod ravnali s pravimi ali navideznimi kolaboracionisti po vojni. Povsod drugod so bila izključno pristojna javna sodišča, ki so z vsemi garancijami normalnega kazenskega postopka sodila v najhujših primerih, kvalificiranih kot narodno

izdajstvo. Na Norveškem je bilo tako obsojenih na smrt 30 oseb, a je bila kazen izvršena le nad 25. Na Danskem so obsodili na smrt 112 obtožencev, a kazen so izvršili le v 46 primerih; na Holandskem je bilo 138 smrtnih obsodb, izvršitev pa le 36. V Belgiji so izvršili smrtno kazen nad 230 obsojenci, čeprav je bilo smrtnih obsodb sorazmerno veliko, 4130 primerov. V Franciji so v procesih med septembrom 1944 in koncem 1949 obsodili na smrt v prisotnosti 2.071 oseb, izvršili pa so obsodbo le v 768 primerih.

Če se primerjajo ti podatki, po katerih je bilo v petih državah, s skupnim številom nad 65 milijonov prebivalcev, s smrtjo koznovanih 1.105 oseb, z dogodki na Slovenskem, v katerih je bilo takoj po koncu sovražnosti brez celo navidneznega sodnega postopka pobitih več kot 10.000 nasprotnikov, izhajajočih po večini iz Ljubljanske pokrajine, ki je imela le okrog 300.000 prebivalcev, izstopi z vso jasnostjo namen komunistične revolucije, ki je bil vse prej kot narodna osvoboditev od zunanjega sovražnika. Ustrezno temu se torej mora upravičiti nastop domobranstva, ki vendar ni imelo nobenih resničnih znakov izdajavskega kolaboracionizma, kot so jih v veliki meri imela gibanja v drugih zasedenih deželah.

Povzetek in sklep

Slovensko domobranstvo, ki je delovalo med drugo svetovno vojno ne samo v Ljubljanski pokrajini, temveč tudi na Gorenjskem in Primorskem, se torej prav ocenjuje z dveh vidikov.

Z vidika slovenskih interesov je predstavljalo protirevolucijo, odpor proti socialni revoluciji v komunističnem svetovnem načrtu. V Sloveniji in Jugoslaviji je revolucija prestopila Stalinov strateški načrt, ki je določal za komunistične stranke v zasedenih predelih samo sodelovanje v nacionalnih odporniških gibanjih, z namenom, da si pridobe veljavo za poznejši revolucionarni nastop. Tako so res ravnale npr. v Franciji in Italiji. Pri nas pa so komunisti po leninistično-stalinističnih revolucijskih metodah izrabili priložnost tuje zasedbe in s pretvezo narodnoosvobodilnega boja začeli z uničevanjem domačih idejnih nasprotnikov, katerim so ne samo hoteli onemogočiti vsak vpliv na duhovno oblikovanje in politično usmerjanje slovenskega ljudstva, marveč so se z vso silo vrgli nanje, da jih, vsaj vplivnejše, tudi fizično iztrebijo. Domobranstvo se je temu uprlo in je torej v njem videti oboroženega nasprotnika komunistične revolucije in posrednega branitelja tistega miselnega sestava, ki se je v slovenskem narodu oblikoval in ohranjal skozi stoletja po krščanskem verskem nauku in lastnih družbenih izročilih.

Z vidika mednarodnega prava pa je domobranstvo bilo domača varnostna sila za vzdrževanje notranjega javnega reda in varnosti prebivavstva zasedenega ozemlja, da se torej zavaruje življenje in osebna svoboda, zagotovi preskrba z življenjskimi potrebščinami in zadosti kulturnim in duhovnim potrebam.

Z obeh vidikov je bilo torej domobranstvo slovensko domoljubno oboro-

ženo gibanje, ki je bilo po etičnih in pravnih načelih dopustno in nujno.

Kakršna koli njegova zveza z okupatorjem je bila samo nesrečna okoliščina, ki je nekatere zapeljala v nepravo tolmačenje nastanka smotra in funkcije domobranstva, komunistični propagandi pa dala pretvezo za obtoževanje kolaboracije in izdajstva. Domobranstvo v nobenem smislu ni sodelovalo z okupatorjem. Varovalo je samo slovenske interese, dajalo pa tudi priložnost, da se je mnogo Slovencev izognilo vpoklicu v sovražnikovo delovno organizacijo in smrti na svetovnih bojiščih za sovražnikove interese. Medtem ko je za slovensko ljudstvo bila sovražna okupacija tragična usoda, pa komunistom pomenila le ugodno priložnost, da so sploh lahko začeli z revolucijo, kar se je zdelo v kakršnih koli rednih razmerah nemogoče.

Zaprisego, ki je dvignila toliko prahu in povzročila zaskrbljenost pri pošteno mislečih, je danes treba presojati trezno, z razgleda zgodovinske oddaljenosti. Če so morda predlog zanjo dali slovenski ljudje, se to lahko danes ocenjuje kot nepotrebno ali neprimerno. Vendar je pošteno dopuščati tudi colmačenje, da je bil predlog za zaprisego umesten, ker je bilo treba taktizirati s sovražnim, nezaupnim okupatorjem, da se odvrnejo še hujše težave za ljudstvo. Z gotovostjo pa je treba sprejeti, da je domobranska prisega po svojem besedilu potrdila samo to, k čemur je bilo domobranstvo že tako namenjeno ob razmerah, v katerih mu je bilo treba delovati.

Tako kot zaprisega ni po vsebini ničesar spremenila ne dodala, tudi ni povzročila kakih novih, hujših posledic. Komunisti bi tudi brez prisega z vrnjenimi domobranci ravnali z enako maščevalnostjo in jih razen redkih izjem vse pobili, kar dokazuje ravnanje s primorskimi domobranci, ki niso bili zapriseženi. Tudi vračanje po Angležih bi se prav tako izvršilo. Po najnovejših zgodovinskih odkritjih nasilno vračanje iz Jugoslavije prebeglih v Jalti ni bilo dogovorjeno, kot je bilo dogovorjeno za osebe, ki so izhajale iz sovjetskih dežel. Angleška vlada je svojemu vojaškemu poveljstvu dala točno navodilo, naj se vse osebe iz Jugoslavije razorožene in pošljejo v begunska in ujetniška taborišča, ne pa nasilno izročajo novi oblasti. Tudi ameriška vlada na nasilno vračanje kogar koli v Jugoslavijo ni nikoli pristala. Zavezniško vrhovno poveljstvo je izdalo v zvezi s temi navodili povelja svojim enotam, ki pa zaradi nekkih še ne pojasnenih zvez niso ravnale po navodilih. Več kot verjetno je, da bi tudi brez prisega dogodki ne bili drugačni, saj ni mogoče misliti, da so podrejeni funkcionarji kršili povelja samo zaradi prisega. Zavezniški vladi pa sta sprejeli stališče, da se iz Jugoslavije prebegli ne vračajo, kljub prisegi, in je tako stališče veljalo za vse, tudi za tiste, ki so bili celo v nemških bojnih formacijah. Domobranska prisega torej na nasilno vračanje ni vplivala.

Če se torej sprejme, da je bil nastop domobranstva upravičen, ni mogoče gledati na njegovo zaprisego kot na nekaj zavržnega, kar bi bilo morda v slovenski zgodovini.

Iz branja spominskih in zgodovinopisnih del, ki izhajajo v emigraciji, pa tudi tistih, ki po namenih vladajoče partije izhajajo v Sloveniji, more vsakdo, ki gleda na dogodke nepristransko, razbrati, da pomeni do-

mobranstvo možat nastop svobodoljubnega slovenskega človeka za obrambo svoje domovine. Z žrtvovanjem življenja in tudi zunanje osebne časti pod tujim nasiljem, na katero ni nikoli pristal, se je moral upreti domačemu komunističnemu nasilju, ki je hotelo ukleniti slovensko ljudstvo v stroj brezsmiselnega, nezgodovinskega dialektičnega vrvenja, poedinca pa odtujiti osebno in družbeno ter ga pregnati v brezdušnega proizvajavca tvarnih sredstev in v slep člen utopične družbe, brez višjih teženj in smotrov.

Pojav domobranstva tudi v Sloveniji dobiva vedno več razumevanja, zgodovina pa ga bo nekoč dokončno upravičila in mu dala častno mesto v življenjskem razvoju slovenskega naroda.

MAJNIŠKA DEKLARACIJA

Pred sedemdesetimi leti — dne 30. maja 1917 — je dr. Anton Koršec v dunajskem parlamentu prebral izjavo, ki je dobila ime „majniška deklaracija“. Izjava se je glasila takole: „Podpisani poslanci, ki so združeni v Jugoslovanskem klubu, izjavljajo, da zahtevajo na temelju narodnega načela in hrvaškega državnega prava, naj se vsa ozemlja monarhije, v katerih prebivajo Slovenci, Hrvati in Srbi, združijo pod žezlom habsburško-lotarinške dinastije v samostojno državno telo, ki bodi prosto vsakega gospodstva tujcev in osnovano na demokratični podlagi. Za uresničenje te zahteve enotnega naroda bodo zastavili vse moči. S tem pridržkom se bodo podpisani udeleževali parlamentarnega dela.“

Deklaracijo so podpisali vsi slovenski, hrvaški in srbski poslanci iz pokrajin, ki so spadale v avstro-ogrsko monarhijo.

O pomenu, umestnosti ali neumestnosti, o vlogi in posledicah majniške deklaracije je bilo že marsikaj napisanega. Velika večina piscev — zgodovinarjev in politikov — je pozitivno ocenila deklaracijo in njene posledice, nekaj pa jih je bilo, ki so jo odklanjali. Odklanjali so jo socialisti in poleg teh tudi nekateri sicer redki — konzervativni krogi. V poznejšem času pa so jo odklanjali nekateri pisci, češ, da bi morala deklaracija jasno izraziti odcep od Avstro-Ogrske in postaviti zahtevo po samostojni slovenski državi. Leta 1917 ni nihče postavljajl zahteve po ustanovitvi samostojnih držav, tudi Hrvati ne.

Vsak zgodovinski dogodek je treba presojati po razmerah, v katerih je nastal in ne po poznejšem stanju in poznejših željah. V tem mnogi ljudje — tudi nekateri Slovenci — grešijo, ko pravijo, da bi bilo danes vse drugače, če bi tedaj drugače postopali.

Tudi majniško deklaracijo je treba presojati po razmerah, ki so bile tedaj, in po možnostih, ki so obstojale.

Vsekakor drži, da je bila majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje, ki ga je deklaracija sprožila, velik zgodovinski dogodek za Slovence, pa tudi za Hrvate in Srbe v avstro-ogrski monarhiji.

Slovenski odziv na majniško deklaracijo

Pisani viri in še žive priče povedo, da je bil odmev na majniško deklaracijo na Slovenskem izredno velik, zlasti še, če pomislimo, da se je to zgodilo med vojno, ko so se smatrale politične manifestacije in demonstracije kot veleizdajalska dejanja.

Posebno veljavo je dal majniški deklaraciji med Slovenci škof dr. Anton Bonaventura Jeglič, ki je s tako imenovano Ljubljansko deklaracijo dal javni pristanek nanjo. Ljubljansko deklaracijo so podpisali poleg škofa dr. Jegliča še zastopniki Narodno napredne stranke dr. Ivan Tavčar in dr. Karel Triller ter načelnik Slovenske ljudske stranke dr. Ivan Šušteršič. Socialisti so odklonili podpis.

Danes želimo objaviti nekaj mnenj o majniški deklaraciji, ki so jih napisale osebe iz raznih miselnih krogov, da si bodo na ta način naši bralci lahko napravili objektivnejšo sliko o njej.

Škof dr. Anton Bonaventura Jeglič

Ob dvajseti obletnici majniške deklaracije (leta 1937) je nekaj mesecev pred svojo smrtjo škof dr. Jeglič na prošnjo napisal nekaj spominov na majniško deklaracijo. Iz tega popisa, ki je bil objavljen v Zborniku Svobodne Slovenije (1957, str. 23) objavljamo nekatere odstavke moža, ki je odločilno vplival na deklaracijsko gibanje. Škof dr. Jeglič je zapisal med drugim tole:

„Ko so naši poslanci z majniško deklaracijo mogočno in odločno nastopili, sem bil jaz na kanonični vizitaciji. Meni se je zdela jako pomenljiva in dalekosežna, posebno zato, ker so se temelji avstrijske države vedno bolj majali in smo s strahom pričakovali časa, ko se bodo zrušili. Kaj bo tedaj z nami Slovenci?

Ko sem se po opravljeni vizitaciji vrnil v Ljubljano, sem opazil neko napetost in pričakovanje. Toda zaradi politične nevarnosti se nikdo ni upal za deklaracijo javno ganiti. Premišljeval sem, kaj bi bilo treba storiti, pa tudi molil sem.

Ker je bila deklaracija vseslovenska zadeva, sem sklenil, da požovem na posvetovanje voditelje vseh strank. Misli sem na mogočen skupen korak za pomoč našim poslancem. Mojemu pozivu so se vsi nekako radi odzvali. Prišli so k meni dr. Tavčar, dr. Triller, zastopniki delavcev in drugi. Socialni demokratje se niso odzvali.

Za zborovanje sem pripravil tekst v smislu deklaracije, ki naj bi ga vsi podpisali in ga je na mojo prošnjo sestavil dr. Aleš Ušeničnik. Na prvem sestanku smo se dogovorili o postopku. Voditelji so se hoteli še vsak s svojo stranko sporazumeti. Ker so bile stranke na korak pripravljene in ker nismo mogli pridobiti še drugih slovenskih škofij, pa se je mudilo, sva z dr. Trillerjem določila dan, kdaj naj našo izjavo istočasno prineseta „Slovenec“ in „Narod“.

Tedaj je zelo zašumelo po Ljubljani in deželi. Posebno deželna vlada se je zganila, ker ji je bil naš korak skrajno neljub. Pisala je na Dunaj

ministrstvu za navodila, kako naj bi zoper škofa nastopila. Pri ljudeh je pa bruhnil na dan zadržani pogum. Začela se je izredno navdušena agitacija za podpise, ki naj bi odobrili naš nastop.

Val navdušenja je prodril v zadnjo slovensko vas, prodril pa tudi čez meje naše Slovenije v Hrvaško, v Bosno in Hercegovino. Od povsod sem dobival pritrjevalna pisma, povsod so obetali, da se bodo nam Slovencem pridružili.“

To so besede škofa dr. Jegliča.

Mogli bi pa naštet še mnogo izjav in zapiskov slovenskih javnih delavcev o majniški deklaraciji. Naj tukaj omenim nekaj člankov, ki so bili objavljeni v Zbornikih Svobodne Slovenije: v Zborniku za l. 1957 je bil objavljen članek dr. Ivana Ahčina „Ob 40-letnici Majniške deklaracije“; v Zborniku za leto 1971/72 so bili objavljeni „Spomini“ Januša Golca, javnega delavca na štajerskem ter sodelavca in prijatelja dr. Antona Korošca; v Zbornikih za leto 1964 in 1965 pa je podrobneje popisal deklaracijsko gibanje dr. Andrej Filipič, ki je med drugim iz svojih lastnih doživetij zapisal tole:

„Ko je bila Ljubljanska deklaracija“ objavljena, je prišlo do nedopovedljivega navdušenja... Po celi deželi so se množile izjave za deklaracijo; duhovščina, občinski odbori in druge korporacije so jo soglasno podpisovale. Nastalo je tako ljudsko gibanje, kakor ga naš narod še ni pomnil; slovenske žene in dekleta so v nekaj tednih nabrale 200.000 podpisov. Lahko rečemo, da se je narod skoraj soglasno izrekel za Majniško deklaracijo in s tem pokazal svojo politično zrelost.“

Dalje naj izmed slovenskih javnih delavcev omenimo tudi Rudo Jurčeca, ki je bil v času majniške deklaracije srednješolec. V svojih člankih je večkrat pisal o majniški deklaraciji. Posebno značilen je njegov članek v „Slovenski besedi“ (leto 1957, april-maj, str. 25). V tem članku pokaže pisec med drugim na položaj slovenskega naroda v habsburški monarhiji in pravi, da pri presoji dogodkov v naši zgodovini vsekakor preseneča dejstvo, da smo Slovenci po letu 1948 silno hitro prehodili pot do svoje osvoboditve. Skoraj vsi narodi v habsburški monarhiji so imeli za seboj dolgo zgodovino in zelo blestečo tradicijo na lastno državnost (Čehi, Madžari, Hrvati, Poljaki), le Slovenci smo bili v tem oziru na slabšem.

Komaj sedemdeset let (1848—1918) — nadaljuje Jurčec — je bilo odmerjenih boju za Zedinjeno Slovenijo — pa vendarle, kolikšna pot in kakšno dokazilo o naši borbenosti in tudi — sposobnosti... V teh sedemdesetih letih je izginila sleherna sled analfabetizma, izginila pa je tudi sleherna sled o pomanjkanju politične zrelosti in pa nedorastlosti. Ta trditev se sicer sliši drzno in mogoče celo preponosno (saj se raje trkamo na prsi s političnimi napakami in z nedorastlostjo dogodkom). — Idejna in politična zgrajenost slovenskega boja je bila torej v tistih letih tako popolna, da je v monarhiji mogla iti vžtric z ostalimi narodi, in njenim voditeljem so prisojali vodilna mesta. Med mladimi narodi v Srednji Evropi je slovenski narod častno

nastopil s svojo prvo državno listino — MAJNIŠKO DEKLARACIJO.

V zaključku svojega članka pravi Jurčec, da so vse to delo (ki je pripeljalo do majniške deklaracije) opravljali možje, ki so morali biti v polnem obsegu svojih sil na mestu. Vsi niso bili enako genialni — še velikim narodom se rodi genij komaj vsakih sto let eden — bili pa so dostojen izraz slovenskih stremeljenj, nalog in lastnosti. Bodisi na Dunaju ali pa pozneje v Beogradu — in sedaj drugod — je njih nastop bil v čast in ponos našemu narodu. — Jubilej majniške deklaracije nam bodi zato povod za poglobitev vere v našo bodočnost — nam v zamejstvu (zdomstvu) in onim v domovini.“

Še en glas

Ferdo Gestrin in Vasilij Melik, profesorja Višje pedagoške šole v Ljubljani, predstavnika sedanjega režima v domovini, sta v svoji „Slovenski zgodovini od konca 18. stoletja do 1918“ (izšla l. 1966) opisala tudi dobo majniške deklaracije in povesta na str. 332-333 o njej in o deklaracijskem gibanju svoje naslednje mnenje, ki ga navajamo bolj obširno, ker omenjena knjiga v zdomstvu ni znana:

„Majska deklaracija je sprva našla malo odmeva med slovenskimi množicami. 15. septembra 1917 pa je prišlo do tako imenovane septemberske ljubljanske izjave, ki so jo podpisali škof Jeglič s predstavniki duhovščine in obeh buržoaznih strank. Ta je podprla majniško deklaracijo, apelirala na očetovsko naklonjenost nositelja habsburške krone, da jo čimprej uresniči, in pozdravila mirovno akcijo papeža Benedikta XV. Nekako ob tem času se je začelo vedno širše množično gibanje z manifestacijskimi izjavami posameznih občin, sestankov duhovščine, pobiranjem podpisov, velikimi zborovanji, skratka, vedno širše tako imenovano deklaracijsko gibanje.

Majniška deklaracija po svoji vsebini in postavljenih zahtevah ni pomenila pravzaprav nič novega, saj so se podobne zahteve postavljale tudi že pred vojno. Vendar je pomenila prvo tako soglasno izjavo slovenskih, hrvatskih in srbskih poslancev vseh strank, ki so bile zastopane v dunajskem parlamentu in zlasti za slovenske klerikalce in hrvatske pravaše razširjenje običajne slovensko-hrvatske povezave. Mnogo se je razpravljalo v zgodovino-pisju o iskrenosti ali neiskrenosti avstrijskega okvira. Nedvomno je, da je velika večina podpisnikov razumela okvir kot povsem naravno stvar. Pomen deklaracije ni v njenem besedilu in formulaciji, ampak v gibanju, ki se je naslanjalo nanjo v naslednjih mesecih. To pa je široko preraslo začetne okvire. V tem gibanju so sodelovale stranke in struje z nedvomno različnimi pogledi. Nedvomno je mogoče, da so posamezni politiki že sorazmerno zgodaj imeli avstrijski okvir le za taktično potezo, računali z zmago antante in hoteli biti pripravljeni na vse možnosti ali pa so celo želeli razbitje monarhije. Na drugi strani pa so mnogi tudi iskreno želeli ohranitev monarhije in so imeli majniško deklaracijo za pomemben prispevek k njenemu nadaljnemu obstoju.

Deklaracijsko gibanje pa je šlo preko vseh teh različnih konceptov. Njegova osnova so bile težnje slovenskega naroda po samostojnosti in združitvi z drugimi jugoslovanskimi narodi, ki so se kazale sicer že prej, a niso sprožile množičnega gibanja. To gibanje pa se je pojavilo z vso silo zdaj sredi vojne ob vojnih grozotah in žrtvah, razočaranju nad oblastjo, ki je to vojno vodila, hrepenenju po miru in koncu brezumnega klanja, želji po svobodi in socialnih spremembah, ob odmevih v vplivih dogodkov v svetu, zlasti obeh revolucij v Rusiji. Vprašanje okvira je postajalo pri tem vedno bolj nepomembno, težišče je bilo na zahtevi po samostojnosti in lastni državi. Spojeno z bojem za mir je gibanje postajalo vedno bolj radikalno in v mnogočem tudi revolucionarno. Množice so na zborovanjih in ob podpisovanju majniške deklaracije zahtevale mir. Čeprav so začele oblasti nastopati proti zborovanjem, tega gibanja, ki je po svoje tudi pripomoglo k slabitvi in nato propadu monarhije, niso mogle zavreti.

Sklepna beseda

Podali smo nekaj mnenj o majniški deklaraciji in zlasti še o deklaracijskem gibanju. To so mnenja oseb, ki spadajo v različne miselne kroge. Iz vseh opisov in mnenj pa je razvidno, da je bila majniška deklaracija ena izmed najbolj pomembnih slovenskih političnih izjav in je sprožila množično gibanje, ki je imelo že kar revolucionarni značaj in tudi značaj pravega narodnega plebiscita za svobodo in samostojnost. Ta duh je preveval slovenske množice tudi v novi državi, ki je nastala po zrušenju Avstroogrske in se je pokazal v avtonomističnem gibanju, v Slovenski deklaraciji leta 1932 (dr. Koroščeve punktacije), v izjavi NO iz leta 1944 in poznejših izjavah in tudi v najnovejši Deklaraciji SLS (Božič 1982).

Prav je, da se od časa do časa spomnimo na te velike slovenske zgodovinske dogodke in iz njih črpamo vero in moč za delo za boljše slovensko prihodnost.

Rudolf Smersu

Condena de la política cultural

El arzobispo de la provincia de San Juan, monseñor Italo Severino Di Stéfano, condenó enérgicamente un proyecto del secretario de Cultura de la Nación, Carlos Gorostiza, referido a la proyección de películas pornográficas, con entradas que serán muy costosas, para que lo recaudado permita subsidiar las películas de alta calidad artística.

El prelado consideró en tal sentido, que “difícilmente se les habría ocurrido a los artistas de alma, semejante mecenazgo” y agregó: “Como las entradas serán muy costosas, el público tendrá su categoría social. Las masas tendrán que esperar una interesante campaña futura de abaratamiento de la “canasta cultural”; son interpretaciones —dijo— selectivas de la democracia: vicios refinados para unos y lo que se pueda, para otros”.

Monseñor Di Stéfano señaló que "con la misma lógica, habrá que establecer un impuesto a la prostitución hasta que todos se cansen y con lo producido incentivar a las mujeres honradas. Otro tanto —añadió— habrá que hacer con la droga para financiar medicinas y con la idéntica lógica se podrá establecer un impuesto al aborto y con él, alentar la natalidad de quienes opten por tener hijos".

Más adelante dijo el arzobispo de San Juan que suponía que "los hogares paralelos también serán gravados para asistir mejor a los legítimos y, como la lógica es la lógica, idéntico temperamento habrá que aplicar a otras situaciones. Pero ésta es la prioridad ante el analfabetismo".

Hacia el final de su exposición condenatoria el prelado advirtió, que "hay reparticiones que pueden ser autónomas en lo administrativo, en lo técnico o en lo funcional, pero no pueden serlo en lo ético" y se quejó asimismo porque diversos sectores del quehacer afín —entre ellos los religiosos— no han sido consultados. "Todos habrían agradecido —dijo— una consulta elemental".
(del diario "Clarín")

ŠKOF OBSODI MEŠETARJENJE S PORNOGRAFIJO

Argentinski škof iz San Juana, Italo Severino Di Stéfano, je ostro napadel predlog vladnega tajnika za kulturo, po katerem naj bi predvajanje pornografskih filmov sicer dovoljevali, vendar pa tako obdavčili, da bi potem s tem istim previškom lahko podpirali proizvodnjo filmov z visoko umetniško vrednostjo.

Resničnim umetnikom z dušo in telesom — pravi škof — bi težko prišla na misel tako poniževalna kupčija. Po drugi strani pa — očitajoče nadaljuje — tak postopek ne gre prav vétric z demokratičnimi načeli in metodami, saj bi imeli dostop do takih rafiniranih „užitkov“ in zabav samo premožnejši sloji, medtem ko bi revnejši morali pač potrpežljivo čakati, da se poceni taka „košara kulturnih dobrin“.

Po enaki logiki — sledi neizprosna škofova obsodba — bi bilo primereno obdavčiti tudi prostitucijo in z njenim izkupičkom nagrajevati poštene in dostojne žene. Prav tako bi z dobičkom pri prodaji mamil, katerim bi bilo treba cene le primerno zvišati, lahko izdatno podprli proizvodnjo zdravil, in bi po isti poti pršilo že tudi v tako skrajnost, da bi z davkom na splave pomagali družinam, ki si žele več otrok.

H koncu te jedke in ironije polné obsodbe msgr. Di Stéfano spomni na princip — načelo, da so pač posamezne državne ustanove ali oddelki lahko avtonomni v svoji upravni in tehnični izvedbi, nikakor pa ne bi smeli biti tako neodvisni in samoodločujoči v vprašanih in postopkih bistveno etičnega značaja.

Umesten nastop škofa iz San Juana je pobudil kar precejšen pristanek in odobravanje med argentinskimi občani in je upravičeno upati, da bodo modri možje na vladi znali vklepati take nepremišljene in samovoljne „podvige“ redkih vladnih funkcionarjev.

Znamenja časa

S KLOBUKOM V ROKI, se pravi, beračit, je zadnji dan januarja prišel v Washington trenutni predsednik SFRJ Mika Špiljak. Tako je njegov skok tja zaznamoval L. P. (dr. Ludovik Puš), stalni uvodničar Ameriške domovine. Temu primerno so četrtega Titovega naslednika na majavem belgrajskem prestolu tam tudi sprejeli. Obisk so iz tako imenovanega ponižali v delovnega — nič sprejema z vojaškimi častmi na trati Bele hiše, nič banketa s političnimi in filmskimi zvezdami ter plesom v njej, nič hinavskega besedovanja o Titovi večni modrosti in večni mladosti, s kakršnim je leta 1978 tedanji predsednik Carter osmešil sebe in rajnega jugoslovanskega diktatorja.

Kakor je poudaril Reaganovi vladi bližnji *The Washington Times*, so skromne ure Špiljakovih posvetovanj v ameriški prestolnici potekale v znamenju vse večje težnje SFRJ, da bi se kot (baje) nevtralna in neuvrščena komunistična država čim bolj približala Moskvi in sovjetskemu taboru ter se tako rešila gospodarskega kaosa, sila razpredene domače nezadovoljnosti in rastoče notranje nesloge, izvirajoče iz nasprotij med različnimi njenimi narodi.“

To približevanje, in petintridesetletne jugoslovanske izsiljevalne grožnje z njim, je bilo vzrok, da se je zunanji minister Shultz Špiljaku izognil s pretvezo ne prav nujnega obiska v Srednji in Južni Ameriki. Shultz je nezadovoljen z dozdanjo politiko odprtih rok in pomoči brez pogojev za SFRJ, s katero so grešile vse ameriške vlade od leta 1952 dalje.

Dan po Špiljakovem odhodu iz Washingtona je napovedal svoj odstop Lawrence Eagleburger, državni podtajnik za politične zadeve, št. 3 v zunanjem ministrstvu. Prej je ta Kissingerjev mož bil več let ambasador ZDA v Beogradu. On in njegov sedanj tamkajšnji naslednik Anderson sta bila poglavitna zagovornika stare politike do komunistične Jugoslavije. Brez njunega trdovratnega zavzemanja bi SFRJ ne bila od ameriških in evropskih javnih in zasebnih denarnih ustanov dobila rešilnega posojila štirih in pol milijard dolarjev, vezanega na trde, skoraj poniževalne pogoje, za plačilo lanskih obrokov in obresti od več ko 20 milijardnega starega dolga.

Čeprav je Eagleburger v začetku februarja uradno še bil na starem mestu, se Špiljak ni več mogel dogovarjati z njim kot Shultzovim namestnikom, temveč s Kennethom Damom, konservativcem in antikomunistom, kot posle vodečim zunanjim ministrom. Posvetovanja z njim, z obrambnim ministrom Weinbergerjem, finančnim ministrom Reganom, s predsednikom zunanjepolitičnega odbora v senatu Percyjem in nekaterimi člani te pomembne skupine je Špiljak vsa opravil popoldne 2. februarja — komaj časa dovolj, da so se predstavili in pozdravili. Potem mu je priredil večerjo državni podpredsednik Bush, a ne v Beli hiši ali v svoji uradni rezidenci, temveč v zunanjem ministrstvu, kakor to določa protokol za drugo — in tretjerazredne tuje goste.

1. februarja je zajetnega in plešastega poglavarja SFRJ za 45 minut sprejel predsednik Reagan in ga povabil na skromno zasebno kosilce. Ob slovesu od njega je dejal: „Navzlic razumljivim razlikam so posvetovanja med nama dala svojevrstne in upoštevanja vredne perspektive.“ Špiljak je v odgovoru trdil, da so pogovori „potekali v prijateljskem in odkritosrčnem ozračju... ne glede na dobro znane razlike v naših stališih in pogledih na nekatera mednarodna vprašanja. V diplomatski govorici to pomeni, da se veliki in mali predsednik nista zedinila o ničemer. Reagan je posebno poudaril, da bodo Združene države podpirale neodvisnost SFRJ od Sovjetske zveze, kar pomeni, da bo Jugoslavija morala temeljito obrzdati svoje politično in gospodarsko zблиževanje z Moskvo, če hoče, da bi si Amerika še naprej prizadevala pomagati ji pri odpravljanju njenih finančnih težav.

Reagan ni človek, ki bi si dal soliti pamet od kogar koli. Špiljak ga je spravil v nenaklonjeno voljo, ko mu je brezobzirno očital, da se Združene države krive nove nevarne napetosti med svetovnimi velesilama, ki jo je povzročila namestitev ameriških obrambnih raket v zahodni Evropi. Trdil je, da je to povečalo nezaupanje Sovjetov in jih prisililo k zapustitvi ženevskih pogajanj o razorožitvi. So pa pripravljene obnoviti jih, a pogoj za to je večja popustljivost (beri: pripravljenost za enostransko jedrsko razorožitev) na ameriški strani.

Prestolniški tisk je obisk predsednika SFRJ vzel skoraj ponižujoče skromno na znanje. *The Washington Post*, nekdanja velika poveljevalka Tita, mu je odmerila vsega 30 vrstic ter majhno sliko z Busheve večerje v rubriki za čenče iz „visoke“ washingtonske družbe. Že omenjeni *The Washington Times* je bil nekaj radodarnjši. Poudaril je, da je jugoslovanski državni dolg že dosegel 1000 dolarjev na prebivalca, inflacija je 60 odstotkov na leto, nezaposlenost znaša že 15%. List je dalje zapisal:

„Da bi spet postavila na noge svoje gospodarstvo, leze Jugoslavija v vse večjo odvisnost od trgovine z vzhodnim blokom. Moskva bi očitno rada videla, da bi se njena nevtralnost še bolj nagnila na stran sosedov in komunističnih tovarišev. Največja nagrada (tega približevanja) bi za Sovjete bila pristaniška oporišča na Jadranu. SFRJ je poleg Albanije edina komunistična država z obrežjem na Sredozemlju... Država je od Sovjetske zveze že odvisna za večino uvoza svojega orožja. Pri tem sta z nekaj simboličnimi letali udeleženi še Francija in Velika Britanija, Združene države pa z dvema vojaškima prevoznima... Ta mnogonarodna umetna država, ki so jo (1918) skrpal iz delov bivšega turškega in avstrijskega cesarstva, ni deležna niti tistih malo koristi, ki so po navadi zvezane z osrednje načrtovanim komunističnim gospodarstvom.“

Podpredsednika Busha večerja v čast Špiljaku je potekala vse prej ko v razigranem razpoloženju. Med sprejemom pred njo se je Lazar Mojsov, jugoslovanski zunanji minister, senatorju Richardu Lugarju iz Indiane porogljivo norčeval iz ameriškega volivnega sistema, ki omogoča politikom, da ostajajo na krmilu, dokler morejo gibati, s čimer je seveda meril na leta

predsednika Reagana. Lugar, ki je dvajset let mlajši od Mojsova in član senatnega zunanjepolitičnega odbora, je balkanskemu neotesancu brez besede obrnil hrbet. In njegovi SFRJ seveda tudi.

Bush je žel navdušeno odobravanje navzoče izbrane ameriške politične in poslovne družbe, ko je v napitnici odločno ponovil, da si bodo Združene države še naprej prizadevale za take preverljive dogovore o razorožitvi, ki bi bitno zmanjšali nameščanje raketnih izstrelkov na obeh straneh. Ni pa omenil kake nadaljnje pomoči za Jugoslavijo.

Špiljak je v odgovoru na podpredsednikov pozdrav ponavljal očitke, ki jih je bil izrekel že Reaganu, in se seveda s tem ni nikomur priljubil. Bush je nato malo prijetni večer končal z besedami: „Najljubše, kar lahko zdaj še storimo, je po mojem, da vas pustimo domov in v posteljo.“

Predsednik SFRJ se je med obiskom v Washingtonu obremenil s še enim hudim škandalom. Njegova vlada je 1. februarja preklicala časničarjem *Radio Liberty* in *Radio Free Europe* dovoljenja za poročanje z zimskih olimpijskih iger v Sarajevu. Pretveza za to je bil intervju z Milovanom Djilasom, ki ga je tiste dni oddajal Glas Amerike.

Radio Liberty in *Free Europe* sta zasebni ustanovi za poročanje resnice v sovjetski blok. Ameriška vlada jima daje nekaj skromne podpore. Noben nima oddaj za SFRJ. Med njima in Glasom Amerike ni nikakršne zveze. Glas je svetovna radijska služba Informacijske agencije Združenih držav, samostojne ustanove v sklopu washingtonskega zunanjega ministrstva.

Sovjetski zvezi so oddaje omenjenih radijev trn peti in je zaradi tega pritislila na Belgrad. Sklep Špiljakove vlade je bil nezakonit. Pravico do pripuščenja k poročanju o igrah ima samo Mednarodni olimpijski odbor, ne vlada države, v kateri prireditve poteka. Odbor je ta mednarodno-pravno neveljavni jugoslovanski odlok klavrno potrdil zaradi izsiljevalskih groženj svojega sovjetskega in titovskega člana. Toda madež za ta doslej edini tak primer v zgodovini olimpijskih iger je ostal na SFRJ kot državi.

Špiljaka je na to kričeče zatiranje svobodne besede 2. februarja resno opozoril predsednik ameriške senatne komisije za zunanje zadeve Charles Percy. Zahteval je od njega, naj sklep prekliča, a mož tega ni maral storiti.

S tem sta SFRJ in njen predsednik ob najbolj neprimerni priliki znova dokazala svojo neuvrčenost — v korist sovjetskega imperializma. Tako njuno ravnanje razumeta ameriška vlada in javnost. Poleg tega sta Jugoslaviji pridobila še enega vplivnega in nevarnega nasprotnika v ZDA.

Špiljak je v Washington prišel s klobukom v roki in se razen brezobvezne, pogojne Reaganove obljube vrnil domov s praznim. In še z razbitim jajcem na obrazu...

O plačilu, ki ga je za te državniške uspehe čakalo v Belgradu, bo besede pozneje.

„ZDRUŽENE DRŽAVE NAJ PRITISNEJO NA BELGRAD“, je naslov uvodniškega komentarja, ki ga je 1. februarja Špiljaku v pozdrav

priobčil sicer hudo levičarski *The New York Times*. Napisal ga je Felice D. Gear, predsednik Mednarodne zveze za človekove pravice. Njegova objava na takem mestu in v takem trenutku priča o preobratu do Jugoslavije v ameriškem javnem mnenju. Poglavitne misli in zahteve v sestavku so:

Ko bo danes predsednik SFRJ prosil ameriške pomoči za svoje razpadajoče gospodarstvo, naj mu njegovi gostinci v Washingtonu poudarijo, kakšne spremembe v njegovem sistemu in režimu bi Jugoslaviji pomagale izkupati se iz gospodarske krize in ji zagotoviti dodatno zahodno pomoč.

Njen zvezni ustroj se pod vodstvom Partije in politične policije upira vsaki taki spremembi. Titovi nasledniki zatro vsako nesoglašanje in vsako kritiko političnih problemov, ki krizo povzročajo. Morda se boje, da bi se sicer utegnili ustvariti državna (opozicionalna) enotnost nedobrodošle vrste. Zaradi tega je Jugoslavija po številu političnih jetnikov skoraj prva v vzhodni Evropi.

Njihova krivda je različna: sodelovanje pri kakem necenzuriranem listu, demonstracije za neodvisnost, intervju v tujih revijah, prošnje za pomilostitev političnih kaznjencev ali za spremembe v postavodajih. Kazni so stroge: izguba zaposlitve, odvzem potnega lista, prepoved objavljanja, čemur pogosto sledita aretacija in zapor v surovih okoliščinah. Lani so nekateri jugoslovanski listi prvič javno obsodili politično nadzorstvo nad občili. Posledica so bili odpusti in prisilni odstopi glavnih urednikov.

Zahodni politični strokovnjaki že leta napovedujejo, da bodo narodnostni spori Jugoslavijo razkosali in bo postala plen sovjetske invazije. To drži. A poglavitna nevarnost zanjo izvira iz dolgih let zlorab polnega gospodarjenja in iz stalne nesposobnosti za izvedbo temeljnih preosnov.

Združene države so se pri pogovorih z Belgradom predolgo ogibale uradnega razpravljanja o potrebi političnih reform v SFRJ. A prav zdaj, ko Ameriko prosijo, naj spet pomaga Jugoslavijo finančno rešiti, terja to vprašanje odkrite obravnave. Jugoslavija se je izmuznila ameriški kritiki svojega kršenja človekovih pravic, čeprav sama pogosto trdo prijema druge vlade — npr. Čile, Izrael in Avstrijo — zaradi njihove notranje politike.

Delovni spored za tako pregovarjanje bi bil obširen. Signal za jugoslovansko dobro voljo in bodoče namene bi bili tile bitni koraki: konec političnega nadzorstva nad tiskom, preklic zakona o „sovražni propagandi“ ter izpustitev 500 in več jetnikov, zaprtih po njegovih določilih. Dalje poroštvo, da bo ustava branila državljana pred diskriminacijo zaradi političnega prepričanja, ker dogodki dan za dnem postavljajo na laž nedavna jugoslovanska zagotovila Združenim narodom o takem varstvu; konec preganjanja političnih disidentov, zlasti z odvzemanjem potnega lista, in uporabe političnih meril pri zaposlevanju; uvedba volilnega reda, ki bo dovoljeval več kandidatov in tajno glasovanje; vabilo mednarodnim ustanovam, naj pregledajo jugoslovanske ječe in psihiatrične bolnišnice, kadar kolj pridejo v svet poročila o zlorabah v njih.

Brez takih sprememb bodo gospodarske podpore SFRJ samo mašilo,

ki bo podaljševalo odlaganje resničnih reform. Jugoslovanski politični prvaki zdaj lahko zaostre politično zatiranje, izvajajo „rotacijo“ zmeraj istih voditeljev in iščejo prediha v morebitnih novih posojilih — ali pa si začno prizadevati za prave politične in gospodarske spremembe. Sposobnost Reaganeve vlade za načenjanje tega vprašanja bi bila zanesljiv preskus za njeno državniško večičino.

Tako sodi *The New York Times* in ne samo ta v ZDA. Današnje vodstvo SFRJ tega seveda ne bo storilo samo od sebe in iz kake skrbi za rešitev do dna pretresene države. To bi pomenilo konec komunističnega sistema, režima in z njim na življenje in smrt zvezanega „novega razreda“. Ta vladajoča klika starih partizanskih herojev se ni bojevala in se ne drži krčevito na oblasti zaradi kakih idealov. Šlo ji je in ji gre samo „za oblast in posest“, kakor je končni cilj vsake revolucije v eni svojih redkih resnic opredelil rajni Edvard Kocbek. Spremembe lahko izsili edino Amerika, ki ima za to v rokah vsa orožja, ter postavi vladarje SFRJ pred končno nepreklicno izbiro: ali z nami po poti svobode, demokracije in samoopredeljevanja narodov, ali s Sovjeti v neogibno pogubo.

REVOLUCIJO OD VRHA imenuje evropski tisk spremembe v sestavnem in nasledstvenem ustroju predsedstva SFRJ. Sklenile so jih osrednja in republiške Zveze komunistov med špiljakovimi dnevi v ZDA.

Po paragrafih zadnje Kardeljeve ustave ima vsaka od šestih jugoslovanskih republik ter avtonomnih pokrajin Vojvodine in Kosova, obeh v sklopu Srbije, v predsedstvu federacije po enega člana. Predsednik predsedstva, državni poglavar, mora vsako leto biti iz druge republike. Po izteku enoletne službene dobe ostane še pet let zastopnik svoje upravne enote v kolektivnem predsedstvu. Zaradi rotacije, čakanja, kdaj pridejo na vrsto za najvišje mesto, je večina članov sedanjega predsedstva vladala po deset let.

Partijski državni udar, o katerem je javnost v SFRJ presenetilo poročilo uradne tiskovne agencije Tanjug 7. februarja takoj po špiljakovi vrnitvi iz Washingtona, je ustavna določila in ustaljeno prakso prevrnil na glavo. Med odsotnostjo so mu vzeli pravico, da bi po koncu predsednikovanja še pet let zastopal Republiko Hrvatsko v zveznem vrhu. Zamenjal ga je bivši zvezni zunanji minister Josip Vrhovec, zloglasni „mož trde roke“ v Zagrebu. Srbska Zveza komunistov je odstavila dosedanjega zastopnika te republike Petra Stambolića v predsedstvu države ter vanj imenovala 68-letnega generala Nikola Ljubičića, sedanjega predsednika SR Srbije, ki je bil dolga leta načelnik vrhovnega poveljstva jugoslovanskih oboroženih sil ter Titov obrambni minister.

Izvrženci iz osrednjega vodstva so poleg Srba in Hrvata še Cvijetan Mijatović za Bosno in Hercegovino, Lazar Koliševski za Makedonijo, Fadil Hodja za Kosovo in Sergej Kraigher za Slovenijo. Začudenje je zbudilo, da je namesto njega bil določen v predsedstvo Stane Dolanc, ki so ga še za Tita, katerega naslednik naj bi bil, odrinili v ozadje, menda ker se je v

mladih letih kompromitiral z vnetim članstvom v nacistični Hitlerjugend. ZK Slovenije je še nekaj dni poprej za to mesto predlagala Franca Popita, a je njegovo ime morala na pritisk iz Beograda čez noč umakniti, ker je mož v primeri z Dolancem prevelik Slovenec in premajhen jugosloven. Okoliščina, da je Dolanc zvezni sekretar za notranje, policijske zadeve, je morda tudi kaj pomagala k njegovi „izvolitvi“...

Kaže, da je do teh nasilnih sprememb prišlo po hudih bojih in spletkarjenju v republiških partijah, nič manj pa med njimi v ZK Jugoslavije. Za bodočnost SFRJ, kolikor ji je še namenjene, je po vsej priliki najbolj usodno povišanje generala Ljubičića, izumitelja „splošne ljudske obrambe“. Jugoslovanska armija je doslej imela posebno partijsko organizacijo z lastnimi zastopniki v Centralnem komiteju ZKJ, ni pa doslej še noben general smel biti član državnega predsedstva. Ljubičić bo za črnogorskim Srbom Veselinom Djuranovićem, špiljakovim naslednikom po obletnici Titove smrti v maju, postal predsednik SFRJ, jugoslovanski Jaruzelski, ki bo kakor kralj Aleksander I. skušal državo ohraniti v obstanku z vojaško diktaturo, najbrž z enakim uspehom kakor njegov monarhični prednik.

Hkratu s tem političnim pretresom je SFRJ doživela še drugega, gospodarskega. Iz federalne vlade je bil na lepem odstavljen njen finančni minister, Slovenec Jože Florjančič. Njegov prisilni odstop je še bolj omajal že tako šibko vero Zahoda v jugoslovanske sklepe za ozdravitev zavoženega do vratu zadolženega gospodarstva. Bil je edini vladni človek, ki je papirnate odloke o reformah jemal resno in jih skušal uresničevati. Začel je uvajati trdo varčevanje, zapovedal zapiranje nedonosnih industrijskih podjetij, skušal ustaviti zidavo nepotrebnih reprezentančnih stavb, pritiskal na izvoznike, da bi vse devize od prodaj na svobodnih tržiščih oddajali Narodni banki, kakor to zapovedujejo postavne uredbe. Napovedal je preiskavo o nedovoljenih zasebnih naložbah v švicarske, ameriške in druge banke. A s tem si je nakopal sovraštvo tistih, ki so v brk neštetim zakonom za zatrtje nedovoljenega bogatenja večno nedotakljivi — vladni, partijski in podjetniški milijarderji.

Že prvi poskusi tega neprijetnega ugotavljanja tatinske resnice za zdaj in za nazaj so dali vrsto poraznih razodetij. Samo državne izvozne ustanove so v kritičnem letu 1983 utajile lastni vladi nad dve milijardi dolarjev izkupička na Zahodu s ponarejenimi računi o majhnem dobičku, umetno povečanih izgubah in nabuhlih upravnih stroških. Državljeni SFRJ, ki so na delu v svobodni Evropi, so iz strahu, da jim bo vlada zasegla devizne račune v jugoslovanskih bankah ter jim nemške marke, švicarske franke in drugo spremenila po uradni menjavi v ničvredne dinarje, začeli prihranke dajati v tuje banke. Po uradnih jugoslovanskih podatkih se znesek tega dragocenega denarja izven SFRJ zrasel na kakih 20 milijard dolarjev samo v zadnjih dveh letih. Toliko znaša ves priznani titovski državni dolg Ameriki in drugim. Nič manjša ko tvarna je moralna škoda te epidemije, ki izpričuje strahotno nezaupanje „delovnega ljudstva“ do gospodarske in politične bodočnosti lastne samoupravljalvske države „bratstva in edinstva“.

Lani so tudi začeli prihajati na dan prvi podatki o osebnem premoženju rajnega Tita. Njemu je nedavno umrl Aleksander Ranković, takrat poglavar vseh jugoslovanskih policij, že leta 1952, ko sta se oba bala sovjetskega napada, spravil v Švico 12 milijonov dolarjev (v današnji vrednosti blizu \$ 40 milijonov).

Ta osebni začetni kapital prvega proletarca v SFRJ se je do njegove smrti zgolj v številkah povečal vsaj za trikrat.

Titovo osebno življenje je Jugoslavijo v zadnjem času njegovega vladanja veljalo 67 milijonov dolarjev na leto. Kolikšni so bili stroški za vzdrževanje kakih 40 njegovih uradnih rezidenc, gradov in še zdaj z vojno mornarico in letalstvom noč in dan zastraženega raja na Brionih, je seveda državna skrivnost. Pariški tednik *Le Point* je lani decembra poročal, da so v Brozovi zapuščini našli med drugim skoraj tona (960 kg) zlata.

Tito v tem ni bil edini. UDB še danes samo v Zahodni Nemčiji vzdržuje tri fiktivna podjetja, katerih edini posel je vlaganje ukradenega državnega denarja v evropske in druge banke na zasebne račune jugoslovanskega „novega razreda“. A kakor kaže Florjančičev primer, ne bo tega gospodarsko, še bolj pa moralno pomembnega vzroka sedanje krize v SFRJ raziskavala nobena njena še tako ljudska oblast.

NOVICE O CERKVI V SLOVENIJI, o njenem stanju in dejanju so nekaj dobre, nekaj svojevrstne. Njeno vodstvo z metropolitom dr. šuštarjem na čelu ji je zadnje čase pridobilo precej ugleda in občudovanja celo pri tistih nevernih rojakih, ki so še vedno prej Slovenci ko kaj drugega. To je slovenski episkopat dosegel, ko se je s teološko fakulteto v Ljubljani in drugimi svojimi ustanovami vred javno in jasno opredelil proti tako imenovanim skupnim programskim jedrom, enotnemu učnem načrtu in učbenikom za vse ljudske in srednje šole v SFRJ, čeprav ni z imenom pokazal nanje. O cerkvenem odporu proti temu, doslej najhujšemu naskoku belgrajskega unitarističnega socializma na samo bit slovenstva in na narodno usodo njegovih bodočih rodov je redno pisala ljubljanska Družina, ki je svoje poročilo 27. novembra lani končala:

„V prizadevanju za ohranitev in utrditev samobitnosti slovenskega naroda, jezika in kulture smo povezani z vsemi rojaki doma in po svetu, tudi če na vero gledajo drugače, toda ljubijo slovenski narod, jezik in kulturo.“

Slovenski tisk v svobodnem svetu je o tem poročal, a ne zmeraj z zasluženim poudarkom. Najbolj brezpogojno priznanje je temu zgodovinskemu nastopu dal na vse strani sila kritični mesečnik *Slovenski glas* v Muenchenu. Njegov urednik je B. Pistivšek je v zadnji lanski številki med drugim zapisal:

„Ta odstavek (v Družini) podpišemo tudi mi.... Simptomatično za bolne slovenske razmere je dejstvo, da je proti zločinskim programskim jedrom prva protestirala slovenska Cerkev v zasužnjeni domovini, ki sto-

ji z eno nogo v velesrbskem zaporu, ne pa slovenska duhovščina v svetu, ki je relativno najbolj svobodna, pa ima zaradi tega tudi veliko večjo dolžnost, da z vso ostrino obsodi srbski terorizem nad slovenskim narodom in tako podpre molčečo Cerkev v domovini... (Mi smo jo) nekajkrat pri- jeli zaradi njene boječnosti. Danes ji čestitamo in se postavljamo na nje- no stran, ko si... je upala povedati svoje mnenje in svojo upravičeno bo- jazen. Predobro poznamo strašen položaj našega zasuznjenege naroda pod Jugoslavijo, da ne bi znali ceniti te hrabrosti..."

DUŠAN ŠINIGOJ, PODPREDESEDNIK VLADE SRS in predsednik njene komisije za odnose z verskim skupnostmi, je 19. januarja priredil vsakoletni sprejem za vodnike raznih verstev v Sloveniji. Navzogdi so bili vsi slovenski katoliški škofje, zastopniki raznih moških in ženskih redov, teološke fakultete, režiserskega Slovenskega duhovniškega društva (Ciril- metodarjev, „vidni družbeno-politični delavci“ (partijci) in uradni kul- turniki. Poročilo Družine (29. januarja 1984) o tem znamenju časa poudarja še eno nepričakovano posebnost sprejema. Nanj so bili prvič „povabljeni“ tudi zastopniki slovenskih duhovnikov iz zamejstva (koroških, primor- skih, tistih iz zahodne Evrope?)

Šinigoj je v svojem nagovoru nekam zapovedovavno izrekel prepriča- nje, da bo delo verskih skupnosti v Sloveniji potekalo po določilih ustave v zadovoljnost vernikov, ki so hkrati tudi občani socialistične upravne družbe. Če bo ta ustavnost veljala tudi za komunistični režim, ni omenil. Nadaljeval je, da bo to delo raznih ver morala voditi odgovornost do druž- be, do SRS in SFRJ, odgovornost do domovine.

Po poročilu v ljubljanskem verskem tedniku se je šinigoj „dotaknil tudi skrbi za obstoj slovenskega naroda in kulture. Ocenil je, da je ta skrb dobra, dokler ne pomenni zapiraje vase (odpor proti skupnim pro- gramskim jedrom?). Po njegovem je „zaprtost, kakor je znano, lahko tudi izraz negotovosti in izgubljene vere v lastno moč“.

V imenu navzočih zastopnikov katoliške Cerkve v Sloveniji je šinigoju odgovoril metropolit dr. Alojzij Šuštar. Podčrtal je, da verni ljudje kot svobodni in enakopravni občani s svojimi pravicami in dolžnostmi tudi „grade našo skupno družbo in prihodnost“. Zaradi razlik v gledanju na smisel človeškega življenja ne sme prihajati do medsebojnega nasproto- vanja, obtoževanja, nezaupanja in pritiska. Če bodo vsi priznali in dali vsakomur, kar mu gre, se nihče ne bo čutil zapostavljenega, ogroženega ali potisnjenege ob rob. Nihče ne bo tožil, da mu kdo krati temeljne člo- veške pravice, pa naj gre za verne ali drugače misleče, za njihovo prisot- nost in enakopravnost v družbi ali v javnih občilih, zlasti radiu in televi- ziji; za obhajanje praznikov, zlasti Božiča, ali za pravico bolnikov, osta- relih, šolskih otrok, zapornikov, Slovencev v drugih delih države (voja- ških obveznikov?), v zamejstvu ali kjer koli po svetu, do udeležbe pri verskih obredih.

Nadškof je potem poudaril, da ob prevladujoči skrbi za odstranja- nje gospodarskih težav, ki se jih ne bo še moč tako hitro iznebiti, „ne sme- mo prezreti naše skupne odgovornosti... za splošni človeški, narodno-kul- turni in etični obstoj, razvoj in življenjsko moč slovenskega naroda. Ja- sno je, da se pri tem nihče ne more in ne sme uveljavljati na račun in škodo drugega... (Prepričan sem), da bo mogoče v odkritem pogovoru, medsebojnem razumevanju, in iskrenem sodelovanju najti pametne in za vse prizadete pravične in sprejemljive rešitve vseh vprašanj, ki so še pred nami... Vaše vabilo nekaterim slovenskim duhovnikom iz zamejstva k temu sprejemu našo povezanost z vsemi rojaki še posebej podčrtava.“

Zanimivo in potrebno bi bilo zvedeti, kdo so ti duhovniki bili in pa, ali njihova navzočnost na sprejemu pri verski komisiji ene od republik SFRJ pomeni, da bodo tudi oni svoje dušnopastirsko delo v tujih državah morali uravnavati po navodilih in namenih komunističnega režima v Slo- veniji.

Metropolit je tako po svojih pogumnih besedah moral k predstavniku vlade SRS Janezu Zemljariču. Upamo, da ne po ukor...

KAKO BO Z URESNIČENJEM ŠINIGOJEVIH ZAGOTOVIL o ustavn- ni enakopravnosti vernih z nevernimi z izpolnitvijo nadškofovih previdno a razločno izrečenih želja, zgovorno priča dvoje.

Kak mesec dni pred sprejemom je v Belgradu bila seja statutarne ko- misije pri Zvezi komunistov Jugoslavije, na kateri je bila zastopana tudi ZK Slovenije. Na posvetu naj bi izoblikovali enotno stališče do ver, obve- zno za vse republiške partije. Ugotovil so, da je program ZKJ glede tega povsem jasen: članstvo v tej monopolistični politični ustanovi ni združljivo z nikakršnim religioznim verovanjem. Z vstopom vanjo mora posameznik sprejeti znanstveni, ateistični pogled na svet. Proti staršem, članom ZK, ki dajejo otroke krstiti, jih pošiljajo k verskemu pouku in podobno, bo treba izvesti ustrezne idejnopolitične ukrepe. Sodelovanje ko- munistov pri verskih obredih je posledica vse bolj napadavnega dela Cer- kve. S člani Zveze komunistov, ki kažejo znamenja religiozne zavesti, ne bo razprav.

To uradno in obvezno stališče ZK očitno velja tudi za osrednjo in republiške Socialistične zveze delovnega ljudstva, partijske množične po- možne organizacije. Članstvo v njej je pogoj za kakršno koli spodobno za- poslitev. Njena republiška vodstva so povsem v rokah ljudi, ki so hkrati prvaki krajevne Zveze komunistov. Predsednik njene Konference, glavne- ga odbora, za Slovenijo, je zloglasni preganjavec Cerkve Franc šetinc, bivši sekretar Centralnega komiteja ZKS in še zdaj eden njegovih vodil- nih krmarjev.

Katoliški glas v Gorici poroča 26. januarja letos, da so organi UNZ (Uprava notranjih zadev, novo ime in kratica za kompromitirano UDBO), nekaj dni po sprejemu pri šinigoju ustavili na meji pri Sežani ljubljans- skega pomožnega škofa dr. Jakoba Kvasa. Peljal se je v Trst za neko

znanstveno predavanje. Zasliševali so ga več ur, najbrž v srbščini, mu pretresli prtljago in natančno prebrali vse, kar je nosil pisanega s sabo. Nazadnje so ga le pustili naprej — vse kot enakopravna občana samoupravljalvske socialistične družbe in visokega funkcionarja katoliške Cerkve v SFRJ, državi, s katero ima Vatikan redne diplomatske zveze...

KATOLISKE CERKVENE ORGANIZACIJE IZ VSE SLOVENIJE so tudi lani pripravile romanje neozdravljivih bolnikov v Lourdes. Posebni vlak za to so najele od državnega železniškega podjetja, ki se ne brani „farškega“ denarja, in ga s prispevki vernikov oskrbele z vsem potrebnim za tako dolgo in zahtevno pot. Zdravniško in strežno osebje so sestavljali požrtvovalni prostovoljci — za božji lon. Organizatorji romanja so ljudsko oblast prosili naj ta, zatrdno najnesrečnejši del svojih podložnikov oprosti plačila takse za prestop meje, ki znaša za prvič v letu 5.000 novih dinarjev, kar je za marsikaterega udeleženca bila skoraj vsa enomesena pokojnina. Kakor pove tržaška Mladika (9-1983), je prošnja teh na smrt obsojenih bila odbita. Pač pa so polog spregledali skupini planincev, ki so se peljali na plezanje po francoskih gorah in beznicah. Tudi v socialistični enakopravnosti vernih z nevernimi so nekateri pač bolj enaki od drugih, še tako potrebnih...

LANSKA POLNOČNICA V NEKI LJUBLJANSKI CERKVI, ki je poročilo v Družini 22. januarja žal ne imenuje, je bila po pričevanju vernega udeleženca (skrčeno a dobesedno) takale:

„Iz množice, ki sicer čaka pred cerkvijo, tu pa tam zatuli pijanec. Ob vratih stojijo mladeniči in mladenke, ki ob vinu — s seboj imajo steklenice — nadaljujejo debato, ki so jo najbrž prekinili v gostilni. Tok ljudi me nosi naprej do srede cerkve. Tu si najdem primerno stojišče. Obdajajo me večinoma mladi ljudje. Ob tej družini stoji nadaljnji krog, ki prav tako vneto debatira. Njihova govorica jih izdaja, da so iz južnejših krajev države, obnašanje pa, da ne obvladajo osnovnih pravil vedenja v cerkvi, ki sejmsko šumi. Upam, da se bo vse pomirilo, ko se bo začela maša.

„Ko se oglasi duhovnik in nas povabi h kesanju, se debata še glasneje nadaljuje. Mladim v moji bližini se zazdi silno imenitno, ko ponavljajo, kjer ni treba, 'amen' in 'gispodzvami'. Kar završi po cerkvi, ko začne duhovnik peti. Nekdo izpod balkona se okorajži in izrazi svoj pijani protest. 'Ne nakladaj', zavpije na ves glas. Cerkev se ob klicu zdrzne, večini se vendarle zazdi, da klic ni bil umesten, čeprav mnogim ni prav za prav nič čudnega.”

„Duhovnik nas povabi, naj izpovemo vero. Večina molči. Oči bližnjih se uprejo vame, ko izgovarjam besede: 'Verujem v Boga, Očeta vsemogočnega'. Pretrese me spoznanje, da dežela, v kateri živim, ne nadaljuje več tistega krsta, ki ga je prejela v 8. stoletju, da je ponovno poganska in ne samo poganska, barbarska. (Mladi ljudje) ne vedo več, ne kaj je

spreminjanje, ne kdo je Abraham ne kdo je Kristus. Sistematična protikršćanska vzgoja je naredila svoje. Ta vzgoja nas vedno bolj izriva od tistega, čemur pravimo Evropa, evropska kultura. Ne, nismo več katoliški narod, verjetno pa tudi ne več evropski. Narod, v katerem se je razrasla azijskost, smo postali. Ko duhovnik povabi množico s papeževimi besedami: 'Odprite srca Kristusu!' ostane brez razumevanja, brez odmeva. Tako kot ostaja na Slovenskem papežev povabilo k enotnosti Evrope.”

„Sejmsko razpoloženje se nadaljuje tudi med darovanjem in povzdigovanjem. Pred obhajilom se že veliko ljudi naveliča. Odhajajo. Moji desni sosede, ki so celo mašo po svoje komentirali dogajanje pred oltarjem, se odločijo 'sodelovati' do konca. Vodja skupine, črnolas fant, in najbolj pogumno dekle gresta k obhajilu, da ugotovita, 'kako to izgleda'. Ko se vrneta, manj pogumni del družine hoče videti hostijo. Vodja široko zazija in razkazuje hostijo, ki se mu sveti na nebu ust. Da bi svojo vlogo odigral do konca, se vrže na kolena, sklene roke, zavija oči in tako v veliko zabavo družine sramoti pobožnost molivcev.

„Na moji desni je le eno od prizorišč, pod korom jih je še več. Vse skozi se od tam sliši glasen trušč. Proti koncu maše govorjenje spremeni v prepir in, slišati je, — v pretep...”

Ob vsem tem balkanskem in domačem bogoskrunstvu slovenskega Božiča je žalostno, da od navzočih vernih ni bilo glasu protesta, poguma pa niti za to, da bi bil kdo poklical policijo. Ni znano, ali je vodstvo Cerve v Sloveniji proti temu grehu, ki najbrž ni bil edini, protestiralo pri komunističnih oblasteh. Če so odnosi med njima po obojnih zagotovilih res vedno boljši, bi bilo pričakovati, da bo vlada vernikom zavarovala njihovo ustavno pravico do nemotenja pri bogoslužju vsaj ob največjem krščanskem prazniku.

KOLEDAR GRMIČEVSKÉ MOHORJEVE DRUŽBE V CELJU ZA 1984 je Janezu Pavlu II. odmeril vsega pol strani, ne da bi bil zapisal njegovo ime. Dobro tretjino tega prostorčka na 184 koledarskih straneh zavzema njegova slika z otročičem k rokah, osem vrstic besedila pa je navedek iz evangelija po sv. Luku. Tam ni bilo prostora vsaj za kratko omembo papeževga zavzemanja za mir in človekove pravice na njegovih triumfalnih poteh križem sveta v letu 1983. Njegov greh v očeh teh mohorjevcev je eden in nedopustljiv. Zatiranje človekovih pravic je najstrožje obsojal na Poljskem, v komunistični Nikaragvi in na meji tema podobnega jugoslovanskega socializma — v Avstriji.

Pač pa je enakega prostornega upoštevanja, ko sv. oče, deležna bodoča 60-letnica tržaškega pisatelja Alojza Rebule, hišnega avtorja celjske Mohorjeve in nekaterih ljubljanskih komunističnih založb. Njegov profesorski kolega v Trstu, pisatelj, skladatelj in jezikoslovec dr. Pavle Merku ga v svoji novi knjigi Poslušam zaznamuje takole: „Alojz Rebula, prej kakor kristjan, je panteist.”

P. Hieronim Žvegljč, predsednik Družbe, pa je svojega prednika, rde-

čega bivšega pomožnega škofa Vekoslava Grmiča, ljubljenca ostudno spolzke ljubljanske revije Teleks in vsebolj „seksualno orientirane“ tamkajšnje televizije, počastil v knjigi s prigodnico, dolgo kar dve strani...

SLOVENSKI KOLEDAR '84, ki ga je izdala Izseljenska matica v Ljubljani, je svojevrstno zanimiv po tem, da je tudi nadškof dr. Šuštar na prošnjo uredništva vanj prispeval razpravo **Versko, narodno in kulturno poslanstvo Cerkve med našimi izseljenci**. Gre največ za poročilo o njegovih nedavnih obiskih pri slovenskih političnih in ekonomskih emigracijah v Kanadi, Združenih državah Argentini in Avstraliji ter za spoznanja, ki jih je tam dobil. Med drugim pa tudi poudari, da tam, „kjer iz osebnih, ideoloških in političnih razlik ne prihaja do napetosti, sporov in celo razhodov, tam naši izseljenci res najdejo, kar za svoje življenje potrebujejo in kar jih povezuje med seboj, z matično domovino in z rojaki po vsem svetu.“

Izseljenska matica je partijska, od SRS financirana ustanova, ki s svojim glasilom Rodna gruda in drugimi publikacijami ter po svojih plačanih agentih te spore najbolj vztrajno, načrtno in brezobzirno neti. Njena naloga je propaganda za jugoslovanski ateistični socializem v naši emigraciji in razbijaško, vohunsko vdiranje vanjo, rovarjenje proti zavedni duhovščini ter denunciranje vidnih političnih opozicionalcev in javnih delavcev oblastem novih dežel kot izdajavcev, kolaboracionistov in, kadar kaže, celo preganjavcev Judov. Za Matični koledar in njen mesečnik med Slovenci v svetu ne obstaja, razen kot tarča napadov, nič, kar ne nosi znamenja titovske zvezde, pa naj bo versko, nacionalno, kulturno in mednarodno še tako zaslužno.

Metropolit na koncu svojega poročila pravi, da „žal do večjega medsebojnega sodelovanja Cerkve in Slovenske izseljenske matice, cerkvenih in državnih ustanov še ni prišlo. Tudi danes marsikje in v marsičem razmere za to še niso zrele. Vzroki za to so zelo različni... Če pa bi šlo vsem najprej za človeka brez ozira na vse drugo... bi bili nedvomno vsi v službi naših slovenskih izseljencev, ki bi bili te pomoči veseli in zanjo hvaležni. Kdaj, kako, koliko in s kakšnim uspehom bo mogoče to uresničiti, je odvisno od nas vseh.“

Po zadnjih znamenjih slovenskega časa kaže, da si protinarodni, ateistični režim v SRS največ uspeha za dosego tega namena obeta od dušnopastirske podpore Cerkve v Sloveniji. Njeno vodstvo bi moralo o tem čim prej povedati jasno besedo, kakor jo bo seveda povedala tudi emigracija.

Velja pripomniti, da se je dr. Šuštar v Koledarju '84 znašel med čudno pisavsko družino. Poglavitni literarni sodelavci v njem so Ivan Potrč, Anton Ingolič in mlajši Korošec Florijan Lipuš, včasih Lipusch. Prva dva sta se že pred vojno uveljavila kot začetnika najbolj živalskega naturalizma v slovenskem slovstvu. Zaradi tega ju je tedaj obsojala tudi liberalna in celo levičarska kritika. Po revoluciji to nezavidljivo tradicijo stopnjevano nadaljujeta, o čemer priča Ingoličev zadnji pornografski roman

Dan sestre Marje, Lipusch, o katerem trdi Izseljenska matica, da je eden najvidnejši današnjih slovenskih pisateljev, je v koledarju priobčil odlo-mek iz svojega novega dela **Odstranitev moje vasi**, katero je celo nadvse obzirni in objektivni dr. Martin Jevnikar v tržaški Mladiki (10/1983) ocenil takole:

„Iz vsebine je jasno, da gre za podobo koroške (slovenske) vasi, ampak je vsebina samo okvir, v katerega je Lipuš vnesel svojo protikrščansko tendenco, napada na vse, kar je krščanskega, kakršnih danes ne najdemo v nobeni slovenski leposlovni knjigi. Zelo nespoštljivo in prostaško govori o Bogu, sv. Duhu, Mariji, o Cerкви, o zakramentih, duhovnikih, o cerkvenih pevcih in prosvetarjih... Zelo slabo govori tudi o vaščanih, ki izrabljajo vsako slovesnost, da dolgo v noč popivajo, domov grede pa se vse križem ljubijo in lomijo zakone. Tudi župnik ni izvzet.“

Že kratko poglavje iz te Lipuševine, **Idila na kmetih**, ponatisnjeno iz romana v Koledarju '84, daje uglednemu tržaškemu kritiku več kakor prav.

XIV. ZIMSKE OLIMPIJSKE IGRE V SARAJEVU je 7. februarja z osmimi besedami uradno „otvorio“ predsednik SFRJ Mika Špiljak. Slovesni začetek je neprijetno zmotil poskus diskriminacije proti Slovencem. V imenu jugoslovanskih tekmovalcev je slovesno prisego, da se bodo pošteno bojevali v čast olimpijske ideje in svoje domovine, izrekel Bojan Križaj, slovenski in svetovno znani prvak v smuku — v slovenščini, prvič v zgodovini ob taki mednarodni priliki. Pazljiv gledavec televizije je čutil, da se mu je takoj v začetku zareklo, kar bi bilo treba pripisati razumljivemu razburjenju spričo veličine edinstvenega trenutka.

Toda Jim McKay, vodja oddaj za ameriško TV omrežje ABC, je spodrsrlaj pri priči pojasnil drugače. Nekateri člani jugoslovanskega olimpijskega odbora so zahtevali, da mora prisega biti v „jugoslovanskem“ jeziku — srbščini. Križaj je vztrajal pri slovenščini. Po mučnem prerekanju je spor moško končal predsednik sarajevskega organizacijskega odbora za igre rekoč, da je slovenščina Križajev materni jezik, enakopraven drugim jugoslovanskim, zaradi česar ima pravico priseči v njem. In tako je bilo, v čast Križaju in Sloveniji.

Slovenci, ki so za SFRJ dosegli prvo uveljavljanje pri vseh dosedanjih olimpijskih zimskih tekmah. Srebrno svetinjo za Jureta Franka so celo ameriški poročevalci, najbrž navdihnjeni od gostivcev, utemeljevali s trditvijo, da so Slovenci pač rojeni v gorah. V gorah je rojena tudi večina Črnogorcev, katerim pa je smučanje, naporen šport, še danes bolj neznano ko rock and roll.

Sarajevo in Bosanci so se Franku lepše oddolžili. Po njegovem uspehu so vso noč pili po ulicah in prepevali: „Volimo Jureka — više od bureka.“ (Burek je turški mesni zavitek, za nekaj stopenj boljši od čevapčičev).

Redka jugoslovanska imena, ki so ob tej priliki šla v mednarodno javnost, so bila, kar se tiče športnikov, samo slovenska. Edina izjema je

bila Hrvatica Sanda Dubravčić, Hrvatica iz Zagreba, ki je ob začetku prireditve prižgala olimpijski ogenj. Nastopila je tudi v ženskem umetnem drsanju, a se zdaleč ni uvrstila med prvih deset.

Slovenci, od katerih si je SFRJ edino kaj obetala, niso imeli sreče. Najbolj škoda je bilo Bojana Križaja, ki je prišel v Sarajevo z utrinjem domačim in mednarodnim slovesom. Toda mesto, ki ga je kdo dosegel v tekmah na čas, je treba presojudati tudi po tem, da so razliko med prvim in desetim šteli v stotinkah sekunde. Skakavci so tudi odpovedali. Primož Ulaga, ki je imel največ upa vsaj za bronasto svetinjo je pri prvem poskusu na 90 meterski skakalnici bil med najboljšimi, pri drugem skoku pa je dosegel le 56 metrov.

Njegovega kakor toliko drugih neuspeha so največ krivi organizatorji, ki so dovolili skakanje ob hudem vetru v hrbet. Od 80 priglašanih tekmovalcev jih je bilo kar 27 izločenih zaradi padcev. Proge za smuk in slalom so bile skrajno nevarne in izumetničene. Za moški slalom je bilo na kratki daljavi nagnetenih 56 vrat. nikjer na svetu tako, ki so jih celo nekateri mednarodni mojstri „pohodili“ zaradi preostrih obratov. Odgovornosti za vreme, ki je nenehno preobračalo spored, seveda ni moč naprtiti vodstvu iger, razen v kolikor so prostor za prireditev izbrali v kraju, ki je znan po nepreračunljivih, bliskovitih spremembah in kjer so viharji tudi ob tej priliki dosegli čez 100 km na uro.

Tuji poročevalci so bili do naših športnikov pristranski. Za nobenega niso povedali, da je Slovenec. So pa pri južnih Tirolcih, nastopajočih za Italijo, zmeraj poudarili, da so iz nemško govorečega dela države, ki je bil do leta 1918 pod Avstrijo.

Tudi sicer so tuji časnikarji kazali hudo nevednost. Najbrž so se povsem zanesli na informacije, s katerimi jim je jugoslovanska propaganda uradno in obilno oskrbovala.

Jim McKay, njihov poglavar za ABC, ki je imela monopol za prenos v ZDA, je za zadnjo tekmo v smučskih skokih pripravil daljši uvod, v katerem je trdil, da v SFRJ smučajo že 40 let. Se pravi, šele od začetka socializma. V Sloveniji je bil ta šport znan in priljubljen že pred prvo svetovno vojno ter je med njo in drugo dosegel množično razširjenost in mednarodno raven. McKay ni bil sebi dosleden. Nekaj prej je oddajal reportažo o življenju slavnega Norvežana Birgerja Ruuda, ki je prvi v zgodovini smučanja skočil dlje ko 100 metrov v Planici. Mož pa ni povedal, da je to bilo na Bloudekovi skakalnici, ki je tedaj bila čudo za ves svet, in v Sloveniji. Od McKaya smo tudi zvedeli, da je Jugoslavija bila veke dolgo zasedena. Najprej po Ilirih, za njimi po Rimljanih, nato po Turkih in nazadnje po Avstroogrih, kar bi pomenilo, da je stara kakih 2500 let.

Ne on ne drugi niso omenili, da je Slovenija bila in je glavno, prav za prav edino res ljudsko smučarsko področje. Šlo pa je o njej tokrat nekaj v svet po zaslugi slovitega ameriškega pevca Johna Denverja. On je spe-snil, uglasbil in sam večkrat v Sarajevu pel neuradno himno XIV. zimske olimpijade. Doma je z Divjega Zahoda in zaverovan v konje. Nekdo ga je

moral opozoriti na Lipico, pa je poletel tja in pripravil kratko, a lepo televizijsko oddajo o njenih belih konjih. Povedal je, kje leži Lipica — kratak skok od Trsta — in da je rojstni kraj že stoletja tako znanih lipincev tam, ne na Dunaju, kakor to spretno oznanja avstrijska propaganda.

Slovenski tekmovalci in časnikarji, ki jih je bilo v Sarajevu precej, bi bili lahko tuje žurnaliste opozorili še na nekaj docela neznanega o Sloveniji — da je smučarstvo vsaj tedaj ko v Norveški nastalo tudi na naših Blokah in brez kakršne koli zveze z daljnim evropskim Severom. Ne kot šport, temveč kot življenjska potreba. In da smo Slovenci edini, ki imamo za to vrsto premikanja svoja izvirna imena: smuč, smuka, kar je tudi trden dokaz, da je smučanje samosvoj slovenski izum.

Žal se je tudi tokrat spet izkazalo, da smo narod zamujenih prilik ne le v tem, marveč še v marsičem drugem. In vedno bolj...

DR. CIRIL ŽEBOT je uredniku Vestnika poslal pritožbo zaradi kritičnih pripomb, ki jih je k njegovim, vsaj delno že tiskanim spominom revija priobčila v lanskem tretjem zvezku. Ne da bi za pismo vedel, je Lector nanj že vnaprej odgovoril. Dokler ne bo avtor sporočila njegovih dokumentiranih ugotovitev izpodbil z lastnimi dokumentiranimi argumenti, se ne kaže z njim več ubadati.

Zavrnuti pa je treba Žebotovo trditev, da za anonimnost skrivajoči se „napadalec“ na njegovo znanstvenost in zgodovinsko zanesljivost zavaja nepoučene bravce Vestnika z dodatno neresnico, da ne gre za njegove spomine, temveč za življenjepis umorjenega profesorja Ehrlicha.

To ni res. Lector si „dodatne neresnice“ ni izmislil, temveč je razložno pribil, da je naslov Knjiga o dr. Ehrlichu vzel iz tržaške Mladike (štev. 2-3/1983). Revija ga najbrž tudi ni skovala sama. Zatrudno pa ga ni dobila od Lectorja. Toliko k Žebotovi neanonimni, spodobni polemiki... (Kar je v Znamenjih časa podčrtano ali v oklepajih, je piščevo.)

LECTOR.

Okupirana Anglija

KPS je pri nas sama ali preko OF, za katero prof. M. Mikuž v pregledu zgodovine NOB pravi, da je bila od vsega začetka pod kontrolo KPS in samo navidezna koalicija, odločila po vstopu SZ v vojno, da se mora vsako sodelovanje z okupatorjem obsoditi. Poštar naj bi ne nosil več pošte, davki naj bi se ne plačevali več, orožnik naj bi več ne pazil na red in bivši voditelji naroda naj se ubranijo vsakega položaja pod okupatorjem. Ta nesmisel je mnogo prispeval k temu, da se narod ni znašel. Ako k temu prištejemo še izzivanja z nepomembnimi sabotажami, streljanjem iz zasede ali posamezne umore, smo že napravili vse potrebno, da se bo okupator znašel nad ubogim narodom. To pa je ustvarilo vse pogoje za uspeh revolucije.

Ko so zavezniki, posebno Angleži, pustili na cedilu Avstrijo in Čehoslovaško, so se končno znašli v vojni s Hitlerjem. Tedaj je za Angleže napočil trenutek, ko naj gredo vsi narodi v boj, ne glede na njihovo pripravljenost. Ko je Jugoslavija po krivdi mnogo prezgodnjega puča zabredla v vojno, so angleške zahteve postale še bolj radikalne. Gverila naj sabotira nemški vojaški napor ne meneč se za žrtve. Mihajlovič je uvidel, da bi to pomenilo biološke iztrebljenje naroda in je prestal z nepomembnimi sabotazami. To seveda Angležem ni odgovarjalo in so zato podprli Tita, katerega strašne žrtve prebivalstva niso niti malo motile, saj so za revolucijo bile potrebne.

Dr. Miha Krek je imel mnogo težav z Angleži. Očitali so mu sodelovanje politikov, vaških straž in končno domobrancev z okupatorjem. Ni jih brigal argument, da je v slovenskem primeru šlo za najosnovnejšo pravico naroda do samoobrambe, ko je bil v nevarnosti, da ga uničijo.

Tako se je angleška vlada vedla do nas. Kako pa je bilo na rokavskih otokih, potem ko so jih zasedli Nemci?

Šlo je za otoka Guersney in Jersey s 100 tisoč prebivalci. Pogledimo na odnose angleške administracije z okupatorjem od l. 1940 naprej!

Otočani so na svečanostih, recimo ob podelitvi raznih diplom in nagrad, peli nemške pesmi. Vsi časopisi so bili cenzurirani in seveda polni nemške propagande. Winston Ramsey takole opisuje sodelovanje: Uprava otokov je ostala v angleških rokah in redno delovala. Obe angleški stranki sta se trudili za modus vivendi z Nemci. Več kot tri četrtine prebivalstva je z delom in oskrbovanjem pomagalo nemški vojski. Takega sodelovanja ni bilo nikjer na kontinentu.

Da se Nemci ne bi mogli maščevati, je angleška uprava vse naredila, da ne bi prebivalci zbežali z otoka. Nima smisla zbadati Nemce. Prizadevanje je šlo celo tako daleč, da je angleška administracija izdala zakon, ki je prepovedal vsako kritično govorjenje o Nemcih in za kršitelje določal eno leto zapora. Ko je nekdo prerezal Nemcem telefonske žice, je angleški oblastnik obsodil to dejanje kot kriminal, ki zasluži smrtno kazen. Za vsako sovražno parolo na zidovih je bila določena po angleški upravi kazen 25 funtov. Izšli so celo protižidovski odloki in Žide so izročili Nemcem. Tik pred okupacijo je tokrat ustanovljeni Vrhovni svet določil funkcionarje, ki so Nemcem izrekli dobrodošlico (1. julija 1940). Odnosi z Nemci so bili tako prisrčni, da ni nikdar prišlo do kake kritike nemških odlokov in ukazov.

Konec okupacije sredi 1944 je našel otočane brez vsakih žrtev. Angleška vlada je bila zadovoljna s takim razvojem in rezultatom, ker so najvišji uradniki otoške uprave med okupacijo po vojni dobili pohvalo in odlikovanja. In v Jugoslaviji in Sloveniji pa smo imeli pomisleke ščititi narod, češ kaj bodo Angleži in Amerikanci rekli?

ZU

Samoobramba je sveta dolžnost, v nasilnem dejanju pa velika norost!

L. M.

IZ DOGAJANJA V FLRJ IN SRS

I. GOSPODARSKA KRIZA

(Motto: Marx: Podržaviti produkcijska sredstva!

Vodje revolucije: Z največjim veseljem! Saj gre vse v naše žepel!
Posledice: Ljudstvo FLRJ s SRS (in vsega "vzhodnega bloka") docet

Do popolnega gospodarskega zloma FLRJ lani ni prišlo. Zahodne banke so bolnemu možu ob Savi in Donavi vbrizgnile 6 milijard dolarjev. Kriza pa je ostala. Samo za obresti mora beraški Jugó plačati letos nad dve milijardi. Razen tega ga žulijo zmerom bolj strogi pogoji upnikov. Npr. razvrednotenje dinarja; lani je v razmerju do dolarja padel za 101%; v razmerju do drugih konvertibilnih valut pa za 86%. Inflacija je decembra dosegla rekordnih 58,4%. Industrija mora čez polovico surovin uvoziti in jih plačati z dolarji. Poleg inozemskih dolgov mora ta industrija izplačevati jugoslovanskim bankam za obresti 245 milijard dinarjev, medtem ko je medsebojnih dolgov samoupravnih podjetij več stotin milijard dinarjev.

Eden iz reševalnih predlogov

Našteti in drugi pojavi so slovenskemu gospodarstveniku Aleksandru Bajtu „silno vznemirljivi“. Že zdaj so jugoslovanski dolgovi samo na Zahodu v enem letu dosegli 2/3 družbenega produkta. Da se prepreči popolna nesposobnost države za plačevanje, je Bajt pokazal na še ne izrabljen zalog: na devizne prihranke jugoslovanskih državljanov. Teh vlog mora biti v inozemstvu precej, pa tudi v Jugoslaviji sami naj bi v nogavicah in žimnicah tičali vsaj dve milijardi dolarjev. Vse to bogastvo naj bi po Bajtovem predlogu jugoslovanska vlada in banke izkoristile; lastnikom dragocenih bankovcev bi pač morale ponuditi velike obresti.

Bajtov načrt je izzval navdušenje. Takoj so se povsod pojavile „ljudske ankete“. Pokazale naj bi, da ljudje nimajo nič proti takemu „deviznemu posojilu“ lastni državi. Posebno vnemo zanj so pokazali taki, kateri deviz nimajo. V inozemstvu so doslej anketirali le „aktiviste“, toda odgovori niso bili posebno prijazni. Neki anketiranec v Stuttgartu je izjavil: „Dvomim, da bi se kaj prida nabralo. Ljudje so že zdaj razkačeni, da pošiljamo devize v Jugoslavijo, odkoder jih drugi tihotapijo spet ven.“ Drug petičnik je odgovoril: „Ne verjamem, da bo iz te moke kaj kruha. Jaz bi že nekaj prispeval, drugi pa divjajo, saj so oblastniki zlorabili vsa prejšnja ljudska posojila.“

Belgrad je slišal marsikateri glas, da so ljudje zgubili vsako zaupanje do države. Bajtu pa so iz državnega središča sporočili, da je špekulacija na dolarje, katere so državljani dali v jugoslovanske banke, brezupna, kajti

„gospodarstvo že tako izkorišča te devize“; z drugimi besedami: te prihranke je država že zdavnaj zapravila.

Vdor družbenih in političnih silnic

Jugoslovanska kriza prehaja na novo razvojno stopnjo: gospodarskemu gibanju velevajo že družbene in politične silnice. Tako npr. so oblasti zaukazale iz političnih razlogov zamrznjenje cen prav takrat, ko bi morale gospodarske sile najbolj samostojno delovati. Nasilni poseg bo v kratkem izzval hude učinke.

Republike se začenjajo upirati ukrepom zvezne vlade. 14. januarja je vodja slovenskega odposlanstva v belgrajski skupščini Vinko Hafner odkrito povedal, da bo slovenska vlada zmanjšala pomoč nerazvitim pokrajinam. Kot grožnja je zazvenelo, ko je opozoril na verjetnost, da „nekega dne zvezna skupščina ne bo mogla rešiti kakšnega važnega vprašanja, ker delegacija iz Slovenije ne bo na to pristala.“ Potožil pa je Hafner, da so v Sloveniji stavke vedno bolj pogoste in razsežne, ker je življenjska raven občutno padla.

II. MINISTRSTVO RESNICE, „PAVLIHA“ IN PAVLIHE

V ozračju zmerom bolj dušeče splošne krize pride do pojavov, ki so sicer v komunističnih vladavinah nemogoči. V Ljubljani je 40 časnikarjev izjavilo, da s svojim delom nočejo služiti režimu, ne „političnim središčem oblasti“ v SRS. V odprtem pismu govore celo o tem, da je v Ljubljani „ministrstvo resnice“, ki onemogoča svobodno obveščanje v tisku.* Vihar med časnikarji je nastal po dogodkih ob satiričnem listu Pavliha. V številki 30. septembra 1983 je bila v listu prikazana „Prača v spretnih rokah“, zasmehljivo naperjena proti jugoslovanskim vojnim manevrom v Makedoniji. Glavni urednik Pavlihe Miloš Mikeln je številko vzel iz prodaje. Proti temu je vstal odgovorni urednik Bogdan Novak in celo po radiu nagovarjal ljudi, naj številko kupijo, če jo kje dobe. Napetost med obema urednikoma (z Novakom je šla večina sodelavcev) je trajala že dalj časa. Pravovernemu Mikelnu so bili drugi pavlihovci preveč svobodoumni in držni. Po nauku od zgoraj je Mikeln predlagal odslovitev Novaka. Pri glasovanju je bila za to osnovna organizacija partije, proti pa je glasovala večina „delovnega kolektiva“ in uredništva. Sam predsednik Zveze časnikarjev Slovenije se je izrekel v prid Novaku. Tedaj je odstopil Mikeln. Končno pa je zaropotal časnikarski svet Socialistične zveze delavcev ter se odločno postavil za Mikeln. Na ta grom so odgovorili časnikarji z navedeno izjavo in odprtim pismom v stilu Georgea Orwella.

* Vzporednice k tej ovadbi so primeri, ko ne le časnikarji, temveč tudi ljudje, ki so mnogo bolj kot časnikarji privezani na režim, izjavljajo osebam doma ali v inozemstvu, da so prisiljeni lagati in da emigrantski listi pišejo resnico.

Kratek komentar: „Pavliha“ je v SRS preobložen, zasut z gradivom. Med oblastniki, ideologi, vodniki in preroki slovenske republike je namreč 99% pavlih.

III. SLOVENCEM JE ZDAJ VPRAŠANJE: BITI ALI NE BITI

Buenosaireski „Hrvatski narod“ prinaša v prvi letošnji številki 700 besed obsegajoč članek s tem naslovom (podpis: (az)).

V uvodu navaja pisec, kako so slovenskemu narodu z juga in severa trgali kos za kosom. Ostala je peščica zemlje — reliquiae reliquiarum — in na tej je bil iztrebljen najmočnejši, najbolj zdravi del naroda s pregnanimi cerkvenimi in svetnimi kulturnimi delavci. Zdelo bi se najbolj naravno, da bi se ostali, zasluženi del naslonil na sosede, ki so mu po jeziku bližji od Lahov in Nemcev. A to ne drži. „Usoda tega naroda je le v lastnih silah, v lastnem odporu, v lastnem boju za obstanek. To potrjujejo dejstva, to poročuje grenka in trpka preteklost. Ta idealistični narod, poln vere in zaupanja v jugoslovansko zvezo in predvsem povezan prav s srbskim delom države, doživlja danes novo razočaranje, bolje rečeno, znova isto razočaranje, da celo preko in mimo hrvaških mej Belgrad ograža ne le Hrvate, marveč je zdaj prišel na vrsto slovenski narod. Ker se režim belgrajskih oblastnikov poslužuje metod srbsko-balkanskih hajdukov in komunističnih internacionalcev, je nevarnejši celo od verolomnih Latincev in surovih Prusov.“

Uvedba predlaganega zakona o ljudskošolskem in srednješolskem pouku bi dosegla, „da bodo novi slovenski rodovi zgubili zavest narodove preteklosti in namesto mile in blage glasbe v ljudskem jeziku bo prevladal grobi, balkanski, bizantinski ton srbske čaršije. Po tem in takem centralističnem načrtu šolskega programa bi nastal neki ‘jugoslovanski’ narod (!), jugoslovanska zgodovina in jugoslovanska književnost. Ako je po nerazumljivi varljivosti Bizantincev čisti in lepi hrvaški jezik (...) proglašen za ‘srbohhrvaškega’ — kdo jamči, da ne bo lepega dne v bližnji prihodnosti slovenski jezik imenovan ‘srboslovenski’? To je namen in naloga novega šolskega načrta v komunistični Jugoslaviji.“

IV. MILOVAN DJILAS O KOROŠKI L. 1945

Avstrijski dnevnik Kleine Zeitung je 13. decembra 1983 prinesel daljši pogovor, ki ga je v Belgradu imel dopisnik Chalupa z Djilasom v zvezi z zadnjo Djilasovo avtobiografsko knjigo Leta moči. Dopisnik je izrazil začudenje, da v knjigi ni nič najti o partizanski zasedbi Koroške maja 1945. Vprašal je Djilasa: „Kakšno je bilo pravo razpoloženje najožjega vodstvenega kroga okoli Tita do Avstrije?“ Djilas je odvrnil: „Vpadli smo v Avstrijo, četudi smo vedeli, da ne bomo mogli dolgo ostati. Bil je pač poskus. Vedeli smo, da vztrajajo zavezniki pri vzpostavitvi Avstrije v njenih predvojnih mejah. Ni mi znano, kateri od zaveznikov je na nas priti-

skal, gotov pa sem, da so vse štiri zavezniške sile terjale, da se umaknemo iz Avstrije. To smo končno že vnaprej vedeli. Avstrije nismo imeli za sovražno deželo — v nasprotju z Italijo. Ta je bila okupator, proti kateremu smo se bojevali. Naše zahteve po Istri in obalnih predelih Slovenije so bile tudi etnično opravičene. Iz Trsta pa so nas zavezniki pregnali z grožnjo vojaške sile. Svojo podporo nam je odrekla tudi Sovjetska zveza. Stalin nam je takrat v pismu sporočil, da SZ ne more po tako dolgi vojni spet v vojno zgolj zaradi enega mesta...“

Stari lisjak se torej „celovške zarote“ rajši ni dotaknil.

V. PRID', ZIDAR, SE LES UČIT!

Od 12. do 14. januarja letos je v Londonu zasedal 5. zbor Hrvaškega narodnega sveta (Sabor Hrvatskega narodnega vijeća). Sad zasedanja je pomembna izjava. Iz nje posnemamo bistvene odstavke.

„Hrvaški narod ima kot vsi drugi narodi pravico, da v svoji domovini z revolucijo in oboroženim bojem uresniči svojo narodno svobodo in državno neodvisnost.

Naloga izseljene Hrvaške je tolmačiti in zastopati pred mednarodnimi činitelji pravico svojega naroda do samoodločbe.

Hrvaški narodni svet odklanja vsako pogajanje v okviru jugoslovanske države, ker je nemogoče doseči hrvaške nacionalne težnje v sklopu kakršne koli Jugoslavije. Poudarjamo, da more hrvaški narod obstati, živeti in se moralno razvijati edino v svoji samostojni demokratični državi, zgrajeni na njenem celotnem zgodovinskem in etničnem prostoru (...)

Politično in ozemeljsko neokrnjenost Jugoslavije vzdržujeta oba bloka v nasprotju z voljo hrvaškega, albanskega in drugih podjarmljenih narodov. Zato je naša dolžnost in naloga vztrajno dokazovati nevzdržnost jugoslovanske države, ki je narejena proti volji v njo nasilno vključenih narodov, v nasprotju s sklepi Konference o evropski varnosti v Helsinkih in proti načelom Deklaracije o človeških pravicah Združenih narodov. Njen gospodarski in politični sklep je v hudi krizi. Ni opravičila, da se taka država umetno vzdržuje pri življenju s finančno pomočjo zahodnih držav in bank, medtem ko se na tem ozemlju lahko doseže gospodarska blaginja svobodnega trga samostojnih narodnih držav (...)

Hrvaškemu narodu v domovini pa je HNV naslovilo poslanico, v kateri se bere:

Zbor HNV je pretresel hudi položaj hrvaškega naroda doma; ta se spoprijema z usodnimi težavami narodnega obstoja, kot so osiromašenje gospodarstva, uničevanje hrvaške kulturne dediščine, majhen prirastek prebivalstva, množično izseljevanje, nezaposlenost.

„Edina trajna rešitev teh življenjskih težav hrvaškega naroda je vzpostavitev samostojne hrvaške države (...)

Hrvati, izkazujte svoje nezadovoljstvo, tako kot Albanci, z zavlačenjem dela, opuščanjem družbeno-političnih dolžnosti, osamljanjem izda-

Ludovik Ceglar

PAPEŽI IN FATIMSKA SKRIVNOST

MARIJINO SPOROČILO SVETU (4)

(Nadaljevanje)

(5) Poudarjanje nujnosti, da ljudje nehajo žaliti Boga in se tako rešijo časnih in večnih kazni, je eden glavnih nagibov za Marijina prikazovanja. Da bi ljudje manj grešili in se spokorili, je Marija že 13. maja vprašala otroke, ali se hočejo ponuditi Bogu, da bodo vse trpljenje, ki jim ga bo Bog poslal, prenašali v spravo za grehe in kot prošnjo za spreobrnjenje grešnikov.

— Hočemo.

— Pojdite torej, trpeli boste veliko, vendar vas bo krepila božja milost (SF 140).

V četrti prikazni, ki je namesto 13. avgusta izjemoma bila 19. avgusta, je Marija z žalostnim izrazom rekla: „Molite, veliko molite in delajte žrtve za grešnike, saj gre v pekel veliko duš, ker se nihče ne žrtvuje in ne prosi zanje“ (145).

Ob koncu zadnje prikazni, 13. oktobra, je Marija spet prosila z žalostnim izrazom, naj ljudje več ne žalijo Našega Gospoda Boga, ki je že zelo žaljen (147).

Otroci so si Marijino prošnjo dobro zapomnili. Če sta kak otrok ali tudi odrasla oseba rekla ali storila karkoli neprimerne, jih je Hijacinta posvarila: „Ne delajte tega, ker žalite Našega Gospoda Boga! In on je že tako zelo žaljen“ (157).

Ob drugi priliki je rekla: „Naš Gospod je žalosten, saj nam je Naša Gospa rekla, naj ga več ne žalijo, ker je že zelo žaljen, in nihče se za to ne zmeni. Delajo kar naprej iste grehe“ (98).

V 3. Spominih je Lucija zapisala tudi tole: „Prevzvišeni gospod škof, menim, da me je Bog hotel porabiti samo zato, da bi spomnil svet na nujnost, da se ogiba greha in daje žaljenemu Bogu zadoščenje z molitvijo in pokoro“ (97).

Otroci so za grešnike radi molili in delali pokoro za njihovo spreobrnjenje. Vse to so opravljali toliko lažje, odkar so videli pekel. Lucija piše o Hijacinti: „Videnje pekla jo je napolnilo s tako grozo, da se ji vse pokorjenje in mrtvičenje ni zdelo nič, samo da bi nekaj duš obvarovala pekla“ (91).

javcev v hrvaškem okolju, z ugovori in različnimi oblikami organizirane-ga odpora.

Ta način boja bo še bolj oslabil režim in državo, hlapčevsko hrvaško komunistično vodstvo pa bo prisilil k nujnim političnim spremembam (...)

Prid, zidar, se les učit!

(6). Druga svetovna vojska je izbruhnila 1. 9. 1939, ko je nacistična Nemčija vdrla na Poljsko in si jo razdelila s komunistično Rusijo. Pij XI. je umrl že 10. 2. 1939. Zato je holandski redovnik p. Jongen, ki je februarja 1946 zasliševal Lucijo, glede napovedi, da bo vojska izbruhnila med vladanjem Pija XI., vprašal: „Ali je najsvetejša Devica res izrekla ime Pija XI.? — „Da. Mi tedaj nismo vedeli, ali je to papež ali kralj. Vendar je devica Marija govorila o Piju XI.“ — „Ampak vojska je izbruhnila pod Pijem XII.“ — „Priključitev Avstrije je dala povod zanjo. Ko je bil sklenjen monakovski dogovor, so se sestre veselile, ker je bil mir rešen. Žal sem jaz vedela veliko več ko one.“ — Ta pater jezuit je vendar opozoril, da povod za neko vojsko ni isto kot njen začetek. — Pripomba ni na s. Lucijo napravila nikakega vtisa (Knjiga: Bila je neka Gospa bolj svetla ko sonce; p. Janez Marchi, I. P. C., Fatima, 3. izd., str. 309; odslej: „Marchi“. Pater jezuit, ki sta o njem že prej govorila, ni naveden po imenu). — Hitler je zasedel Avstrijo marca 1938. Bič vojske je bil odložen za poldrugo leto zaradi širjenja pobožnosti do Marijinega brezmadežnega Srca.

(7). Huda je bila že prva svetovna vojska. Pij X. je spomladi l. 1914 rekel kardinalu Merryju de Val: „Ne bom tega dočakal, ampak resnica je, da prihaja strašni prelom zmeraj bližje in bližje...“ Po umoru avstroogrškega prestolonaslednika Ferdinanda so vsi nunciji dobili povelje, naj store vse, kar morejo, da vojsko preprečijo. Vendar je papež spoznal, da ne bo uspel, in je žalosten dejal: „V starih časih bi bil papež mogel strahovito klanje ustaviti, zdaj sem pa brez moči.“ Zastopnik avstroogrške monarhije ga je žel prosit, da bi blagoslovil združene nemške in avstrijske armade. Nekaj časa jih je žalostno gledal, potlej mu je rdečica zalila obraz in je nejevoljen in zaskrbljen odločno odgovoril: „Ne! Blagoslavljam mir in ne vojsko! Vendar blagoslavljam brez razločka vse svoje sinove, ki bodo v tem prisiljenem pohodu trpeli in umirali...!“ Umrl je 20. 8. 1914, ko je vojska divjala že tri tedne. Avstrija je Srbiji napovedala vojsko 28. julija (Prim. AM 1951, 11 333).

V tem prisiljenem pohodu na strahovito klanje je bilo en milijon in devetstotisoč žrtev (Družina 1982, 18., 13). Portugalci so na Francoskem en sam dan, 9. 4. 1918, imeli 20.000 mrtvih in 10.000 ranjenih, ker so se Angleži in Francozi na obeh straneh umaknili s prve bojne črte.

Druga svetovna vojska je bila daljša in hujša kot prva in njeni nasledki še trajajo. Svet nemške evangeličanske Cerkve je po vojski dal in l. 1977 ponovil izjavo: „Mi smo mnogim narodom in državam povzročili neskončno trpljenje“. Obračun te vojske je strašen: 50 milijonov človeških žrtev (padlih v boju, žrtev bombardiranja, taborišč, umorov in pokolov), 34 milijonov ranjenih, 20 milijonov izgnanih iz domovine in beguncev, svet v razvalinah, neprecenljiva duhovna škoda in duhovno opustošenje zaradi zmage brebožnih sil. Žrtve evropskega morišča se po posameznih državah razdelijo: Rusija je zgubila 7 milijonov vojakov ter 13 do 18 milijonov civilistov. Nemčija je imela 5 milijonov mrtvih, ranjenih in pogrešanih. Poljska je zgubila 6 milijonov vojakov in civilistov, zlasti Judov, Jugoslavija skoraj 2 milijona,

Anglija 265.770, Italija 150.000, Amerika 250.000 in Japonska 2.500.000. (Prim. KDMC 1966, 113; Družina 1982, 18, 3 in 1983, 7, 3).

(8). Bog je luč (1 Jan 195) in kralj, ki ga obdaja svetloba (Ps 92, 1). Prebiva v nedostopni luči (1 Tim 6, 16). Tudi nas je poklical v svojo čudovito luč (1 Pt 2, 9). Zato je umevno, da Oče luči (Jak 1, 17) pomembna dogajanja napoveduje in spremlja z lučjo in svetlobo in s tem potrjuje svojo previdevnost pri vladanju sveta.

Tudi drugo svetovno vojsko, ki je bila začetek velikih kazni za človeštvo, je Bog napovedal z lučjo. Neznana luč se je pokazala nad severnim obzorjem v noči od 25.-26. januarja 1938, torej pred zasedbo Avstrije. V Sloveniji smo jo videli, ko je nastopila noč. Trajala je dalj časa. Ves severni del neba je bil do velike višine močno ožarjen. Imeli smo vtis, da gre za odsev velikanskega požara. Obseg in jakost te neznane luči si je mogoče predstavljati iz okoliščine, da je v Stični župan Jože Mestnik hotel alarmirati gasilce, da bi šli gasit velikanski požar tam zadaj v šmartnem pri Litiji. Zvezdoslovci pojava niso znali pojasniti in so ga v zadregi imenovali „izredni in nenavadni polarni sij“.

Sestra Lucija je v tej svetlobi spoznala božje znamenje za bližnjo vojsko, ki bo „strašna, strašna“ (SF VII). V 3. Spominih piše Lucija, kako so otroci Marijino napoved o neznani luči resno jemali. Nekoč je Lucija obiskala Hijacinto, ki je sedela v postelji in bila zelo zamišljena. Na vprašanje, na kaj misli, je odgovorila: „Na vojsko, ki mora priti... Glej, jaz pojdem v nebesa, ti pa tudi zbeži tja, ko boš ponoči videla tisto luč, ki je ona Gospa o njej rekla, da se bo prej pokazala“ (95).

Nato Lucija v istih spominih, pisanih na škofovo željo pravi: „Vaši Prevzvišenosti ni neznano, kako je Bog pred nekaj leti pokazal to znamenje, ki so ga zvezdoslovci hoteli poimenovati polarni sij. Ne vem. Če bi dobro preiskali, se mi zdi, da bi ugotovili, da tak, kot se je prikazal, ni bil in ni mogel biti polarni sij. A naj bo, kar hočejo. Bog se je tega poslužil, da bi razumela, da je njegova Previdevnost že odločena, da udari grešne narode... Bog mi je v svojem neskončnem usmiljenju dal čutiti, kako se ta strašni trenutek bliža, in Vi veste, kako sem to ob ugodnih priložnostih omenjala“ (95-96). Pomen svetlobe je tedaj spoznala samo Lucija. Drugi smo šele leta 1942 zvedeli za njen pomen.

P. Jongen je pri omenjenem zaslišanju vprašal sestro Lucijo, zakaj je zapisala, da svetloba ni bila polarni sij. Sestra Lucija je odgovorila: „Mislim, da je tako“. Preprosta redovnica je vedela več, ko vsi drugi učenjaki. Leirijski škof Alebrt do Amaral je leta 1978 zapisal: „Pred dvema letoma sem se srečal z znamenitim nemškim znanstvenikom in doktorjem, ki se imenuje Otto Bohr. Ta mi je zatrjeval, da tako on kot dosti njegovih kolegov priznavajo, da niso zmogni znanstveno pojasniti pojava, ki ga nekateri površno imenujejo polarni sij“ (Fatima, Liris, 1978 str. 11).

(9). 1. — Svetlobni pojavi in nebesna znamenja so napovedala, spremljala ali potrdila tudi druge pomembne dogodke v zgodovini odrešenja in Cerkve.

V noči Kristusovega rojstva je ob angelovi prikazni Gospodova svetloba obsvetila pastirje (Lk 2, 9).

Svetlobni nebesni pojav je napotil modrce z Vzhoda v Jeruzalem: „Videli smo njegovo zvezdo“... In glej, zvezda, ki so jo videli na Vzhodu, je šla pred njimi, dokler ni obstala nad krajem, kjer je bilo dete (Mt 2, 2. 9).

2. Judje so od Jezusa zahtevali znamenje z neba. Nebo je potrdilo fatimsko sporočilo kar z dvema znamenjema na nebu: podnevi s sončnim čudežem in ponoči z neznano lučjo. Znamenji pričata, da Bog daje Marijiniemu sporočilu izreden pomen.

Podobna znamenja so napovedovala razdejanje Jeruzalema. Skozi vse leto je bilo videti nad mestom zvezdo repatico v obliki meča. Na nebu je bilo videti čudne bojne vozove in čete (Jezus Kristus, Premišljevanja II., 437, Albin Škrinjar DJ).

3. Poganski vojskovodja in za cesarja oklicani Konstantin je v oktobru leta 312 videl na nebu znamenje križa, ko je šel na vojsko proti cesarju Maksenciju, ki se je povezal s sovražniki krščanstva. Zgodovinar in škof Evzebij iz Cezareje pripoveduje o tem, kar mu je cesar Konstantin pod prisego izjavil, takole: Ker je bila Maksencijeva vojska trikrat močnejša in je bil Rim dobro utrjen, je Konstantin želel nebeško pomoč. Proti večeru je zagledal na soncu stoječ ognjen križ z grškim napisom: tuto nika — s tem zmagaj. V spanju je prejel naročilo, naj z znamenjem križa opremi ščite in prapore in gre v boj. Konstantin je to storil. Maksencij je 28. 10. 312 ob milvijskem mostu (pons milvius) pri Rimu zgubil bitko in življenje. Cesar Konstantin pa je v začetku leta 313 izdal milanski razglas, s katerim je po stoletnih preganjanjih kristjanom zagotovil versko svobodo (Lehrbuch der Kirchengeschichte, Freiburg, 1930, Alois Knöpfler, str. 69).

4. Apostol Janez je videl na nebu drugo znamenje: „In prikazalo se je veliko znamenje na nebu: žena, obdana s soncem, in pod njenimi nogami mesec in na njeni glavi venec iz dvanajstih zvezd“ (Raz 12. 1). Pij X. je v okrožnici, priobčeni ob 50-letnici razglasitve Marijinega brezmadežnega spočetja, 12. 2. 1904, to znamenje takole razložil: „Vsakdo ve, da je ta žena predstavljala Devico Marijo, ki... iz nebesnih višav čuje in prosi, da bi se dopolnilo število izvoljenih (Prim. DŽ 1954, 11, 611, Alojzij Košmerlj).“

5. Od vseh znamenj na nebu so bila naprej povedana le znamenja, ki so se videla 13. 10. 1917 in 25. 1. 1938. Marija je že avgusta in septembra 1917 napovedala za oktober čudež, „da bodo vsi verjeli“, in Lucija je to vsem ljudem že tedaj povedala, tako da se je 13. 10. 1917 zbralo najmanj 50.000 ljudi, ki so videli sončni čudež. Otroci so videli nato ob soncu še druge prikazni, ki jim jih je Marija že septembra napovedala: sv. družino, Kristusa in žalostno Mater božjo ter končno karmelsko Mater božjo (SF 147/8 in Marchi 153 sl.). Neznano luč, napovedano 13. julija 1917, je mogel leta 1938 v Evropi videti vsakdo, ki je bil ob tisti uri zunaj.

V Fatimi so ljudje videli še druga znamenja in izredne pojave. Omenim samo svetlo žarečo oblo, ki se je natančno opoldne 13. 9. 1917 počasi in veli-

častno bližala od vzhoda. Videlo jo je prihajati in po desetih minutah odhajati veliko ljudi, med njimi duhovnik Janez Quarazma, poznejši generalni vikar leirijske škofije.

Nebesna znamenja 13. 10. 1917 in 25. 1. 1938 torej niso osamljeni pojavi, temveč so v vrsti znamenj, s katerimi Bog v izrednih primerih in odločilnih časih razodeva svojo očetovsko skrb za Cerkev in človeštvo. Z njimi je verodostojnost fatimskega sporočila najtrdneje izpričana.

6. Pred koncem sveta bodo znamenja na soncu, luni in zvezdah (Lk 21, 2)) in končno se bo na nebu prikazalo znamenje Sina človekovega (Mt 24, 30), ki bo po soglasni razlagi križ kot znamenje Kristusove zmage.

Zanimivo je, da so blizu milvijskega mostu klaretinci po naročilu Benedikta XV. sezidali svetišče v čast Marijinemu brezmadežnemu Srcu. Tako spominja okolica tega mostu na Kristusovo in Marijino zmago: S tem zmagaj! — moje brezmadežno Srce bo slavilo veliko zmago. Ta zmaga bo zmaga Kristusa, Marije in Cerkve. Žena in njen zarod, Kristus, prvorojenec med mnogimi brati (Rim 8, 29), bosta peklenski kači glavo strla. (Bo še.)

Popravki k enako naslovljenemu članku iz 2. številke letnika 1983: na strani 100, številka 5, vrstica 2/3, prav: povečevali namesto poveljevali; na strani 101, odstavek 4, vrstica predzadnja, prav: razni n. važni.

Ludvik Ceglar

Opombe h knjigi Škof Rožman (3)

(Nadaljevanje)

19. Po vsem tem je lahko ugotoviti nepravilnosti, ki se navajajo glede škofovega odhoda v Celovec:

1) „Ljubljanski škof se je na nujno prigovarjanje krškega škofa umaknil v Celovec“ (Pavel Slapar, predavanje v Königsteinu 1958; OU 1959, 1, 9). — Salzburški nadškof in administrator krške škofije ni ne ustno ne pisмено prigovarjal ljubljanskemu škofu, naj pride v Celovec, temveč je šel tja na Kadrasovo povabilo.

2) P. Odilo piše: „Rohracher je napisal pismo. Celovec so že zasedli Angleži in Amerikanci. V pismu je stalo menda: „Pridite nemudoma na važen dušnopastirski pogovor v Celovec. Tu so že zasedbene oblasti, ki se da z njimi pametno govoriti“ (KAM 61). — Kadras je zapisal: „Zadeve, ki se tičejo cerkva na Gorenjskem, nujno terjajo pogovor z Natmessnigom“. Kadrasova pripomba, da je potovanje v službi dušnega pastirstva, je bila zelo primerna, ker je rešitev škofovega življenja bila mnogim dušam v prid. V vabilu ni rečeno, da bi bil Celovec že zaseden po zaveznikih. V spremnem pismu pa p. Heinzel piše: „Na nekem od Anglije zasedenem ozemlju Koroške bi škof mogel veliko storiti za svojo škofijo“. S tem ne trdi, da so tedaj Angleži res že zasedali Koroško. Omenja tudi možnost stikov z oblastni zase-

dajoče (besetzenten) države. Tu pa se je p. Heinzl res zmotil. Kolarič pove, da Angleži niti v soboto niso še zasedli Koroške (411). A Heinzlovo pismo je škof le bežno prebral. Tudi p Odilu ni mogoče prav nič očitati, saj z izrazi „menda“ in „tako nekako“ poudarja, da piše kakor se pač spominja škofovega pripovedovanja. Tudi škof mu ni mogel navajati pisma dobesedno.

3). P. Odilo tudi piše: „Ali je bila v pismu neka zvesta zvižaja ali pa v onem kočljivem in razburljivem času velika previdnost“ (KAM 61). — Pismo je bilo odkrito in stvarno.

4). Jagodic pravi, da so Slovenci na Koroškem, posebno duhovniki, škofa hoteli pregovoriti, da bi prišel čez mejo, s pretvezo, da bi mogel pri angleški vojaški upravi posredovati vsaj za številne begunce. (MŽT 245). — Dekan Košir je bil iskren, ko je nadškofa in kanclerja prosil za posredovanje. Kadras in Heinzl sta pokazala veliko katoliškega duha. Bila sta docela odkrita in do skrajnosti vljudna. Rabila sta izraze: „Naj Vaša Ekscelenca blagovoli“; „preč. g. kancler vse to predlaga v blagohoten premislek. Prosim, da bi vse tako sprejeli, kakor je mišljeno“ i. p. Nikjer ni sledu kake zvižaje, pretveze ali prigovarjanja. V danem primeru je bila oblika Kadrasovega pisma zelo primerna in previdna, če ne edino mogoča. Bilo je tako sestavljeno, da bi ga škof mogel pokazati Doujaku v Kamniku, razumeti pa bi ga škof moral v smislu spremnega pisma.

P. Heinzl se je žrtvoval do skrajnosti. S Kadrasovim pismom je šel na pot v četrtek popoldne in se vrnil na škofijo v nedeljo pozno zvečer. Da bi škof vabilo prejel, se je hotel izkazati s škofovim odgovorom, napisanim na spremnem pismu. S tem je obenem dosegel, da njegovo pismo nikomur drugemu ni prišlo v roke. Očitno je torej bilo sestavljeno natančno po Kadrasovih navodilih. Pravilno je v njem zapisal, da vodi Kadrasa le krščanska ljubezen. To velja še bolj o Heinzlu, ker se je podal na težavno in življenjsko nevarno potovanje, da je škof pismo dobil. Zelo stvarno je rešitelje ocenil prelat dr. Rudolf Blüml, ko je zapisal: „Vsi, ki so pri tem vabilu sodelovali in ga izvršili, so to storili v dobri veri in iz krščanske ljubezni“ (KDMC 61, 57).

Iz gornjih nepravilnosti lahko sklepamo, kako koristno delo je dr. Kolarič opravil z natisom dokumentov, saj v nasprotnem primeru zlepa ne bi mogli vedeti resnice. Kopijo Kadrasovega pisma Rožmanu je Kolariču očitno dal na voljo celovški ordinariat, ker na njej Kadras ni podpisan.

V Svobodni Sloveniji (983, 10) je bilo poudarjeno, da je celovški škof rešil Rožmana pred smrtjo. Krški ordinariat je l. 1964 na očitek, da krši narodne pravice koroških Slovencev, odgovoril s tiskano okrožnico, sestavljeno v več jezikih. Med ukrepi, izvedenimi v korist Slovencev, navaja tudi tega: Na prošnjo slovenskih duhovnikov je škofijskemu ordinariatu uspelo rešiti ljubljanskega škofa prevzvišenega dr. Gregorija Rožmana umora po partizanih (OU 1964, 6, 181). Ordinariatu je treba glede te trditve docela pritrditi. Od Koširja prek Kadrasa do vojaka zaslužijo vsi samo pohvalo in hvaležnost. Seveda so bili vsi rešitelji samo orodje v božjih rokah za škofovo rešitev.

Težko se je odločal.

20. Nekoč sta se škof Rožman in opat Kostelec vpričo patra, ki živi v Argentini, (takole pogovarjala): škof je rekel: „Jaz se zelo težko odločim“. Opat je dejal: „Tudi jaz se težko odločim, vendar, ko se odločim, to izpeljem“.

Za nas je tukaj zanimiva škofova izjava. Omahovanje pred izbiro in odločitvijo ni nikaka moralna napaka, pač pa znamenje previdnosti, tenkovednosti in zavesti odgovornosti. Vsak predstojnik, tudi tak, ki se lahko odloči, stori modro, če se obda z učenimi in modrimi svetovalci in se zanese na njihov nasvet. Tudi Rožman je navadno tako ravnal. Navedem primer:

Rožmanu sprva ni bilo jasno, kako stališče naj zavzame do OF. Prelat in profesor cerkvenega prava dr. Alojzij Odar je v Italiji skupini begunskih duhovnikov pripovedoval, da je škof dobil od OF povabilo, da se ji pridruži. Povedal je to Odarju in ga prosil za svet. Odar mu je rekel: „Kaj sploh dvomite? Jasno je, da je to nemogoče“. In škof vabila OF ni sprejel.

Vendar okoliščina, da se je škof težko odločal, še daleč ne pomeni, da se tudi sam ni znal modro odločati. Res pa je, da je zadevo premislil, kakor kaže drugi primer.

Trije primorski domobranci, doma iz Ljubljane, dva pravnik in Adolf Jančar, ki hiva v Sao Paulu, niso vedeli, ali naj ostanejo pri domobranci ali se vrnejo domov. Sklenili so, da gredo vprašat škofa Rožmana za svet. Gotovo se niso zavedali, da ga bodo s svojim vprašanjem spravili v neprijeten položaj. Lahko bi jih odslovil in se rešil odgovornosti in neprijetnih očitkov. Vendar jih je prijazno sprejel in pozorno poslušal. Potlej je vpričo njih in tajnika brez besede zamišljen hodil po sobi in čez čas odgovoril: „Če mislite, da kot domobranci ljudem lahko pomagate, ostanite!“ Škof torej ni prevzel nase veliko odgovornosti, temveč jo je želel deliti z navzočimi fanti. Pomagati pa jim je hotel, da bi si na vprašanje znali sami odgovoriti in tako sami prevzeli odgovornost za svojo odločitev. Fantje so njegov nasvet sprejeli, zadevo premislili in se vrnili na Primorsko. Imeli pa so občutek, da jim škof pravzaprav ni dosti svetoval.

21. Tudi Kolarič pravi, da se je škof v mučnih položajih večini zelo težko odločil (350). Bilo je več takih primerov.

Italijani so zasedli Ljubljano na veliki petek 11. aprila 1941. Škof je stal pred težko odločitvijo, ali naj gre pozdravit kraljevega komisarja Emilija Graziolija. Kolarič pove, da ga je šel pozdravit v nedeljo 20. aprila v spremstvu prelata Ignacija Nadraha. Škofov odvetnik dr. Alojzij Vrtačnik je očitek ovrigel z ugotovitvijo, da je škof ta vljudnostni obisk bil dolžan storiti (332). Kraljič pa pove še nekaj več: Po internacionalnem pravu se oblasti poklonijo okupatorju, da bi zagotovili boljši način življenja; Rožman se je odločil, da ne bo nikoli šel k italijanskim oblastnikom, a ga je cel mesec nagovarjal ban Natlačen — odločil pa je največ profesor Ehrlich (trak).

„Cel mesec“ pomeni pač devet dni. Teološki profesor dr. Lambert Ehrlich, svet in učen mož, je bil strokovnjak pri jugoslovanskem zastopstvu na mirovni konferenci v Parizu in je že moral nekaj vedeti o mednarodnem

pravu. Natlačen je bil odvetnik. Ako ga štejemo k Primorcem, lahko rečemo, da je pri tem obisku sodelovala Koroška (Rožman, Ehrlich), Primorska (Natlačen), Gorenjska (Kimovec) in Dolenjska (Nadrah). Povrhu je še treba imeti pred očmi, da je tedaj že vladal teror na ozemlju, ki so ga zasedli Nemci, in se je veliko ljudi rešilo v Ljubljansko pokrajino. Takrat še nismo poznali italijanske zahrbtnosti in krutosti.

Škofu so 12. 3. 1944 sporočili, da mu je nemški vojščak prinesel za god velik šopek rož. Škof je prebledel in rekel: „Ne sprejemam ga!“ Svetovalci so ga prepričali, da šopka ne sme zavrniti, ker bi to lahko imelo hude posledice. Škof je služabniku naročil, naj šopek sprejme in ga nese v stolnico Mariji Pomagaj (351).

Škof je prejel vabilo k proslavi Hitlerjevega rojstnega dne 20. 4. 1945. Ponovno je rekel: „Ne grem!“ Svetovalci so mu prigovarjali, naj gre, da se domobrancem ne bo kaj hudega zgodilo. Škof se je vdal (391).

V tistih težkih časih ni omahoval samo Rožman. Tudi papež se je včasih premislil. Ko so v zasedeni Nizozemski katoliški škofje priobčili oster ugovor proti nečloveškemu nacističnemu ravnanju, so Nemci odgnali v taborišča 40 tisoč ljudi. Pij XII. je napisal svoj protest, nato pa je dva velika popisana lista v kuhinji vpričo gospodinje sestre Pasqualine Lehnert osebno sežgal, tako da si je še prste opeknel, in sestri pojasnil: „To sem napisal, da bi danes popoldne priobčil L'Osservatore Romano, pa sem si mislil: če je zaradi protesta nizozemskih škofov končalo v taboriščih 40 tisoč nedolžnih ljudi, bi jih Hitler zaradi papeževih besed moral internirati 200 tisoč. Tega ne morem dovoliti“ (Družina 1983, 8, 2). Škofova omahovanja so bila docela umevna. Svetovalci pa so tudi pravo zadeli.

T a j n i s v e t s e z b e r e

22. Za težje cerkvene zadeve je škof imel svetovalce v stolnem kapitulju. Kanoniki odvzamejo škofu del odgovornosti za odločitve in mu pomagajo, da pride do čim boljše odločitve. Škof Rožman je bil ob koncu vojske posebno potreben sveta modrih mož, ker se je moral odločati v težkih in daljnosežnih zadevah.

Preden je škof vojaku vrnil spremno pismo, je nanj napisal odgovor za p. Heinzla: „Neverjetno hitro se moram odločiti, nikogar ne morem vprašati za svet, ker sel ne utegne čakati... Z božjo pomočjo bom skušal danes (5. v.) zvečer biti v št. Vidu ob uri, ki ste jo navedli...“ (404). Tajniku pa je škof naročil, naj skliče kapitelj, da bi mu lahko osebno sporočil prejem povabila in slišal njegovo mnenje in svet. Svojo odločitev glede odhoda bi bil še lahko spremenil.

23. Kolarič piše: Medtem ko je škof pisal odgovor in odpravil sla, je tajnik po njegovem naročilu sklical stolni kapitelj (404).

P. Odilo piše: Škof je počakal korarske maše, ki je bila ob 9. uri zjutraj v stolnici. Takoj po maši je sklical kanonike ali stolni kapitelj. Kot se spominjam, je škof rekel, da je bilo posvetovanje na stanovanju stolnega prošta Ignacija Nadraha (KAM 61).

Kraljič pripoveduje: Škof ga je (pismo) odprl in je takoj sklical tajni svet kanonikov. Oba Ušeničnika sta se udeležila in ekonom Alojzij Markež je bil tudi prisoten. Vršil se je v prošnji v stanovanju prošta Nadraha in po korarski maši.

24. Prošt ali predstojnik stolnega kapitlja je bil tedaj Ignacij Nadrah. Bil je tudi generalni vikar škofije in je zato že po samem pravu imel veliko pravic za vodstvo škofije.

Drugi dostojanstvenik v kapitulju je bil dekan in glasbenik dr. Franc Kimovec. Za njim so sedeli v kapitulju po kanonični starosti tile častitljivi gospodje kanoniki: prelat Alojzij Stroj, bivši semeniški spiritual (1905—1919), pisatelj učnih knjig, urednik „Duhovnega pastirja“, oče rokodelskih pomočnikov in vajencev (OU 1957, 5, 150, Al. Košmerlj; Družina 1982, 39, 8); bivši župnik Jožef Volc; dr. Tomaž Klinar, stolni župnik; Jožef Šimenc, vodja škofovih zavodov v Baragovem semenišču; Anton Vovk, vodja semenišča, dr. Janez Kraljič, bivši semeniški spiritual; bivši vojaški kurat in župnik Janez Gogača; profesor Franc Koretič in dr. Jožef Pogačnik.

Navzočnosti upokojenih univerzitetnih profesorjev in prelatov dr. Franca in dr. Aleša Ušeničnika je seji dala še večji pomen. Filozof Aleš je bil eno leto rektor ljubljanske univerze. Verjetno sta bila pri korarski maši in sta bila povabljena. Alojzij Markež je bil ugleden duhovnik. S škofovim tajnikom je bilo na seji navzočih 16 oseb, vendar so velilno pravico imeli samo kanoniki.

Zakaj niso poabili dr. Odarja? Sam naj pojasni! Leta 1946 je pisal iz Pragie v Italijo v Ameriko: „Odšli smo iz Ljubljane 6. maja na vrat na nos. Mene so več dni prej Nemci lovili. Celo leto sem moral menjavati prenočišče, ker so me Nemci imeli za „anglofila“. Zadnje dneve so me hoteli na vsak način ujeti. 4. in 5. maja so me cel dan iskali. Zadnji večer je prišla straža 15-krat in jo je vodil sam podpolkovnik, jaz pa sem tičal v luknji...“ (DŽ 1946, 4, 62). V takem negotovem ozračju se je vršila seja tajnega sveta.

Zadnja škofova seja s kapituljem.

25. O zadnji seji kapitlja s škofom Rožmanom piše Kolarič malo: Kapitelj se je zbral, škof mu je prebral pismo, ki ga je prejel. Člani Kapitlja so pristali, naj gre škof v Celovec, kjer bo mogel za škofijo in narod še kaj storiti. Če pa ostane doma, mu bodo roke verjetno popolnoma zvezane (404).

P. Odilo piše: škof je kanonikom prebral celovško pismo in vprašal za svet in mnenje. Vsi kanoniki so škofa prosili, naj takoj odide, naj se vendar reši (KAM 61).

Kraljič pripoveduje veliko podrobneje: „Glavne stvari so tele: škof je odprl zasedanje z molitvijo v čast Svetemu Duhu, prebral v nemščini pismo in dodal svoj komentar: „Pismo je pristno. Poznam Kadrasa in njegov slog. O vsebini malo dvomim. Zakaj sedaj proti koncu vojske naj bi šel v Celovec? V nujnih zadevah popred se jim ni nič mudilo. Drugič, zakaj,

kako naj pridem do papeža in naj mu vse te stvari razložim. Ali bi ne bilo bolj pametno čakati konca vojske“.

26. Zdi se, da škof Heinzlovega pisma kanonikom ni omenil. Zdi se tudi, da ga ni pozorno prebral in mu zato ni pripisoval dosti pomena. Heinzl ga ni prepričal o primernosti umika iz Ljubljane. Česar škof ni razbral iz spremnega pisma, je doumel šele v Celovcu. Kolarič piše: Ko je prišel (škof) v Celovec, je s svojim prodornim duhom takoj presodil resnični položaj. Videl je, da je povabilo na pogovor z vladnim predsednikom imelo samo ta namen, da mu izposluje potno dovoljenje (413). Vse to bi bil škof lahko dojel iz spremnega pisma že v petek zvečer in ne šele po prihodu v Celovec v soboto ponoči. Če bi bili spotoma v št. Vidu vzeli s seboj p. Heinzla, pa bi od njega osebno vsaj med potjo zvedel, za kaj je šlo Koširju, nadškofu in kanclerju. Vprašanje pa je, ali bi bil škof sploh sklical kapitelj in maral oditi iz Ljubljane oziroma potovanje nadaljevati, ako bi bil vedel, zakaj ga je Kadras povabil, naj pride začasno v Celovec.

Politične razmere so bile tedaj nejasne in se je bilo težko odločiti. Sedaj vemo, da je bil položaj tedaj nekako takole zapleten: Churchill in Stalin sta si oktobra 1944 v Kremlju razdelila vzhodno Evropo po ključu, ki je bil za posamezne dežele različen. Za Jugoslavijo je Churchill ponudil Stalinu delitev 50:50, ki jo je ta sprejel. Jaltski sporazum februarja 1945 je to razdelitev potrdil. Vendar se je Sovjeti niso držali. Že aprila 1945 se je Churchill pismeno pritožil Stalinu, da nastaja v Jugoslaviji enostrankarska vlada. Junija 1945 je pritožbo ponovil, da se je razmerje spremenilo v skoraj 90:10 v prid Sovjetom (Naša luč 1982, 3, 1). Druga reč bi seveda bila, ako bi zavezniki določili, da bodo po ključu 50:50 državo zasedli. Toda Jugoslavija je bila zavezniška država in take zasedbe ni zaslužila.

27. Kako naj bi Rožman poznal vso sebičnost in umsko preproščino zahodnih zaveznikov! Ker škof teh napak voditeljev velesil, ki se bahajo s svojo demokracijo, v vsem obsegu ni mogel poznati, je omahoval še potem, ko je p. Heinzl obljubil, da bo zvečer ob šestih v št. Vidu. Konec vojske je hotel dočakati doma. Očitno je še vedno upal proti upanju, da bodo zahodni zavezniki zasedli vsaj Slovenijo. Čakal je odgovor glavnega štaba maršala Alexandra na svoj telegram. Njegovo upanje je moglo biti toliko večje, ker je že 20. 11. 1944 prek dr. Miha Kreka poslal papežu prošnjo za posredovanje pri zahodnih zaveznikih, naj zasedejo slovensko ozemlje (353). Zdi se, da je prezrl pomembno znamenje časa. Ko so Sovjeti na Titovo prošnjo vdrli na jugoslovansko ozemlje in zasedli Beograd, je bilo od Titove strani zelo poudarjeno, da so Svetovni vojski p. Jožef Vračko S. O. Cist. mi je njem. Bivši oficir v prvi svetovni vojski p. Jožef Vračko S. O. Cist. mi je leta 1962 v Meranu dejal: „Meni je bilo že tedaj jasno, da se tudi zahodni zavezniki brez Titovega dovoljenja ne bodo smeli premikati po Jugoslaviji“.

Škof je Angleže vendarle precej dobro poznal. Kolarič dvakrat navaja njegovo izjavo: „V Boga moramo zaupati, kajti če bomo Angležem bolj zaupali kot Bogu, se bomo nekoč kot črvi zvijali v prahu“ (124 in 393).

V tem se je strinjal z generalom Rupnikom. Po nekem tečaju za domo-

branske oficirje je absolvent tega tečaja Stane Judnič pripovedoval, da je prišel mednje general Rupnik. Novi oficirji so mu rekli: „Gospod prezident, Angleži bodo prišli!“ Rupnik je nevoljen zaklical: „Angleži nam ne bodo dali niti toliko, kot je črnega za nohtom“. Judniča so z lažjo vrnili v Jugoslavijo.

Kljub poznanju Angležev je škof še upal nanje in tako je v pismu na papeža l. 1945 moral zapisati: Edina krivda našega poraza je pri Angležih... Za našo krivdo — če je mogoče o njej govoriti — se nam očita troje a) preveč smo se zanašali na Angleže in jim popolnoma zaupali, pozablajoč, da so zasledovali svojo in ne našo politično korist (444/5). Škof tega očitka ne zavrača in ne komentira kakor druga dva.

Dokončno je škof Angleže spoznal šele po vojski. Vendar bi bila njegova navzočnost v Ljubljani res primerna, ako bi bili zavezniki v Slovenijo vendarle prišli.

Njegov pomislek, ali bi ne bilo bolje čakati na konec vojske v Ljubljani, je toliko lažje umeven, ker je upravičeno dvomil, ali ga Natmessnig res kliče na pogovor v cerkvenopravnih zadevah in o zadevah, ki se tičejo cerkva na Gorenjskem. Le kaj je Natmessnigu tedaj, ko se je tisočletni rajh podiral, bila mar Gorenjska! Morda se je škof bal tudi kake zvižace. Gotovo pa bi mu pogovor s predstavnikom nacistične države tik pred dokončnim porazom pri zahodnih zaveznikih nemalo škodoval. Njegovi pomisleki glede odhoda v Celovec so bili torej upravičeni. Njegovo vprašanje, ali bi ne bilo bolj pametno čakati konca vojske, pa ne pomeni nujno, da bi bil škof hotel čakati na konec vojske doma, temveč lahko pomeni škofovo mnenje, da bi ga mogli povabiti v Celovec šele po vojski.

28. Težje umevno je na tem mestu škofovo vprašanje, kako naj pride do papeža. V Kadrasovem vabilu ni nikakega namiga, naj bi škof šel iz Celovca v Rim (401). Heinzlovega namiga, da bi se škof umaknil prek Soče, škof kanonikom zelo verjetno ni omenjal, če se ga je sploh spominjal. V poročilu za papeža pa je Kraljič trdil, da je 5. maja prišlo v Ljubljano pismo, v katerem je celovški ordinariat škofa povabil, naj takoj pride v Celovec in nato potuje v Rim (Latinsko besedilo str. 825. Glede datuma gl. ŠR II., 477, op. 132).

Treba se je držati Kadrasovega pisma in reči: Kraljič je že l. 1945 ob pisanju poročila za papeža v tej točki bil v zmoti in je zato toliko verjetneje leta 1979 prezgodaj navajal Rožmanov pomislek glede potovanja k papežu. Ni si mogoče misliti, da bi škof kar na lepem izrazil pomislek glede poti v Rim. Zelo verjetno se zdi, da je škof ta pomislek navedel šele malo pozneje po Nadrahovem predlogu. Morda je tudi mnenje, da bi bilo pametneje čakati na konec vojske, navedel šele ob tej priliki.

Tajni svet prosi škofa, naj gre v Rim

29. Kraljič nadaljuje: Oglasil se je generalni vikar Nadrah: „Prevzvišeni, tudi če ni jasno, vendar mislim, da nimate prav nobene izbire, in da greste. Ne samo zaradi naroda, da razložite, da so komunisti bratomorni,

ampak tudi duhovnomorni, duhovnemorni, škofamorni in da razložite svete-
mu očetu naš položaj. Morda skupaj s svetim očetom bosta našla kakšen
izhod ali pa olajšanje za naš narod". Nadrah je dal vse to na glasovanje.
Glasovanje je bilo enoglasno, da naj škof odide iz Ljubljane.

Prošt Nadrah je gledal na položaj mirneje kot škof in je zato bolje
razumel, da rešitve ni pričakovati iz Celovca temveč iz Rima. Seveda ne sme-
mo misliti, da je Kraljič navedel ves pogovor v kapitlju dobesedno. Verjetno
se je o zadevi veliko razpravljalo. Morda je prav Nadrah prvi predlagal,
da bi šel škof v Rim, nakar je Rožman navedel gornji pomislek in za Na-
draha dodal še nov razlog proti odhodu v Rim: „Potem bodo pa vas zaprli,
če jaz odidem“. Nadrah je bil tudi na to pripravljen: „Bomo pa šli v ječo!“
(ŠR II., 117). Nadrahu se je zdelo škofovo potovanje v Rim nujno potrebno
in je bil pripravljen iti namesto škofa tudi v ječo. Verjetno je opazil, da se
večina kanonikov ž njim strinja, še preden je dal predlog na glasovanje.

Škof je izid glasovanja sprejel. Odtlej mu ni bilo več treba premišlje-
vati, kako naj se odloči: njegov cilj je bil določen: Celovec—Rim. Te odlo-
čitve in namena potovanja se je škof pozneje zavedal. V poročilu za papeža
je zapisal: „Dne 5. 5. sem po soglasnem nasvetu stolnega kapitlja zapustil
svoj sedež z namenom, da bi (...) se mogel predstaviti Vaši Svetosti s
prošnjo za Vaše očetovsko posredovanje“ (440). Kadrasovega povabila škof
v tem poročilu ni omenil.

30. Čeprav bi bilo primerno, da bi Kolarič ta nasvet, prošnjo in pripo-
ročilo kanonikov omenil že na strani 404, kjer na kratko omenja sejo kapit-
lja, stori to šele pozneje, ko govori o škofovem (404) in Kraljičevem (453)
latinsko pisanem poročilu za papeža, ki ju je Kraljič oddal v Vatikanu
avgusta 1945. Kraljičevega ustreznega mesta Kolarič ne navaja dobesedno,
temveč le po vsebini, vendar se njegov povzetek poročila zelo približuje
latinskemu izvorniku, ki ga je navedel že v ŠR II., 477 med opombami. Ker
torej to Kraljičevo poročilo, ki govori o prošnji kapitlja, naj gre škof v Rim,
ni še prevedeno, navajam prevod tega latinskega besedila, ki se glasi: „Stolni
kapitelj je na seji 5. maja 1945 navzočega prevzvišenega gospoda (Gregorija
Rožmana) goreče prosil (instantissime rogavit), naj skuša za vsako ceno kar
se da hitro priti k svetemu očetu, da mu poroča o razmerah, ki so tedaj
vladale zaradi državljanske vojske, in ga prosi za posebna navodila“.

Jagodic je leta 1954 zapisal: „Škof se je poslovil od kapitlja, ki ga je
rotil, naj odide v inozemstvo, da bi mogel na najvišjem mestu svete Cerkve
posredovati za svoj narod“ (DŽ 1954, 7, 386).

Kolarič je kapitljev nasvet morda zato omenil šele pozneje, ker bi mu
ne hodil prav pri poglavjih: „Jutri se peljemo nazaj v Ljubljano...“ in
„Spremljevalci škofu preperečijo vrnitev v Ljubljano“. Vendar je to njegova
zadeva, kako razporedi snov.

Ali je kapitelj škofa res rotil, naj odide v tujino, kakor pravi Jagodic?
Iz Kraljičevega pripovedovanja se to ne vidi. Pač pa tudi Kolarič prevaja
Kraljičev izraz „instantissime rogavit“ z istim izrazom: „je rotil“ (453).
Ta latinski izraz se res lahko tako prevaja, ni pa nujno. Dr. Franček Šegula

ga prevaja z „zelo vneto prosi“ (Koncil, Celovec 1966, str. 112). Umevno
je, da je Kraljič rabil ta izraz, ker je hotel papeža prepričati, da škof ni
odšel po svoji volji iz škofije. Vendar je mogoče izraz prevesti tudi mileje:
zelo vneto, goreče, prepričljivo, vztrajno i. p. škofu je zadostoval nasvet,
izražen s soglasnim glasovanjem, in ga ni bilo treba rotiti, naj odide. Tudi
Jagodic l. 1974 tega izraza ni več rabil, temveč je zapisal: Kapitelj je škofu
svetoval, naj sledi povabilu Korošcev. Vdal se je nasvetu kanonikov (MŽT
245).

31. Po vsem tem se ne moremo več zadovoljiti s trditvijo: člani kapit-
lja so pristali, naj škof gre v Celovec (404). Kanoniki niso samo privolili,
da gre škof v Celovec, temveč so škofa v tajnem glasovanju soglasno
prosili in mu svetovali, naj gre kar se da hitro v Rim. Po tej ugotovitvi
je manjšega pomena poudarjanje, da Rožman iz Ljubljane ni bežal (413) in
da je hotel ostati pri svojem ljudstvu (415). Ostati pri njegovi čredi je bila
njegova dolžnost, dokler se mu ni po kapitljevem glasovanju razodela božja
volja, da gre prek Celovca k papežu. Ako kapitelj škofu ne bi bil priporočil
poti v Rim, bi bil škof utegnil ostati v Ljubljani, saj je bil še na Koroškem
mnenja, da bi v Ljubljani mogel biti hišni duhovnik pri redovnicah v Zave-
tišču sv. Jožefa (426).

32. Neutemeljena je trditev, da se je kapitelj motil v presojanju poli-
tičnega položaja (813). S tem, da so kanoniki Nadrahov predlog z glasova-
njem potrdili, so pokazali, da so bili modri možje, ki so se zavedali resnosti
položaja, nevarnosti za škofovo življenje, omejitve možnosti njegovega delo-
vanja in zlasti potrebe, da bi bil papež o položaju v škofiji čimprej obveščen,
in so politični položaj v tisti uri pravilno presojali. Škof bi bil tedaj še
mogel priti prek Koroške v Rim in papež bi bil še pred izročanjem domobran-
cev iz prvega vira poučen o nesrečnem poteku državljanske vojske in njenih
strahotnih nasledkih. Tudi če papež iz diplomatskih ozirov škofa ne bi bil
mogel osebno sprejeti, bi škofova poročila prek p. Prešerna in vatikanskih
kongregacij zanesljivo in o pravem času prišla do papeža. Tako ljubljanski
kanoniki kakor celovski ordinariat so zelo dobro presojali trenutni politični
položaj in zato škofa o pravem času spravili na varno in vse storili, da bi
mogel iti na poročanje v Rim, ki našega zapletenega položaja ni mogel
v celoti poznati. Nihče pa tedaj ni mogel predvidevati, kaj se bo zgodilo
naslednji dan, saj bi se bili mogli zahodni zavezniki, če bi bili imeli malo več
pameti, poštenosti in poznanja komunizma, združiti z Nemčijo, ki se je opro-
stila nacizmu, in skupaj z njo osvoboditi tudi Rusijo. Pravilno piše p. Hein-
zel: Nihče od nas ni vedel, kako naj bi se vse to razvijalo, da je bilo slovo
od Ljubljane za nadpastirja dokončno (KDMC 61).

33. Zato moramo biti proštu Nadrahu in kanonikom najbolj hvaležni mi,
ki nam je Bog po njihovi uvidevnosti in svoji previdnosti škofa ohranil
za 14 let. Do tega spoznanja se je povzpел Janez Hladnik, ki je ob škofovem
obisku l. 1949 v Argentini zapisal škofu v pozdrav: „Narod Vas potrebuje
živega!“ S temi besedami so daljnovidni ljudje pregovorili tistega maja 1945
Prevzvišenega, da se je podal z nami na begunsko pot. — Sam Sveti Duh

jih je razsvetlil, da so tako govorili, in istemu Svetemu Duhu je sledil Prevzvišeni, ko jih je poslušal in šel. — Hvala Svetemu Duhu! Ves čas begunstva smo čutili, kako blagodejno je vplivala na nas zavest: Oče je z nami, oče trpi z nami... (416).

Hladnik je govoril o begunski poti škofa Rožmana. Je bil škof begunec? Iz gornjih izvajanj, kakor že prej iz drugih prvotnejših virov, se vidi, da škof ni bežal, temveč je po nasvetu kapitlja šel v Rim poročat o položaju škofije. Kljub temu ga smemo imenovati begunca, ker je, čeprav nerad, ostal v tujini. Tudi tiste rojake, ki so ob koncu vojske bivali zunaj Slovenije in se niso hoteli vrniti domov, štejemo med begunce. Zato je Hladnik škofov odhod v tujino upravičeno imenoval begunsko pot. Bila je pot, na kateri je škof pod silo razmer postal begunec. Tudi Kolarič je pisal o škofu lepe članke z naslovom „Begunec med begunci“ (754).

Bo še.

- Popravki k enako naslovljenemu članku iz 2. in 3. številke letnika 1983:
- na strani 117, odstavek 2, vrstica 23, prav: rajni, namesto vojni;
  - na strani 118, številka 6, vrstica 3, prav: soc. n. sve;
vrstica 7, prav: povabil, n. povabila;
vrstica 10/11 odpade stavek: ki pa se, menda iz previdnosti, ni podpisal;
  - na strani 119, vrstica 3, prav: pozna, n. prizna;
vrstica 4, od spodaj navzgor, prav: oblasti, n. oblasit;
  - na strani 197, vrstica 7, prav: mislil n. misli;
odstavek 4, vrstica 1, prav: odgovor, n. razgovor;
  - na strani 199, odstavek 3, vrstica 2, prav: jetnike, n. jezuite;
vrstica 6, prav: Žihpolje, n. Žihpolj;
odstavek 4, vrstici 3 in 7, prav: Savi, n. Glini;
" 4, vrsta 4, prav: KDMC, n. KMAG.

Anthony Eden — eden od režiserjev slovenske narodne žaloigre.

Eden, kasnejši Lord of Avon, je umrl leta 1977, vendar se je iz politike, četudi nerad, umaknil že dvajset let prej. Eden sam je že izdal svoje spomine, medtem ko je obširna biografija o njem bila izdana šele 1981 (David Carlton). Kot angleški zunanji minister je bil Eden v letih 1944/45 in 1953/4 usodepolno povezan s prisilnim povratkom domobrancev in s Tržaškim vprašanjem. Tako Eden kot Churchill sta označena kot načelno anti-sovjetska. Nevarnosti prodora SZ v srednjo Evropo in na Balkan sta se zavedala takoj po vstopu SZ v vojno. Vendar se je njuna opozicija spričo težkega položaja na frontah povsem zrušila, ko je šlo za bistvene probleme bodoče svobodne Evrope. Tako je Stalin sorazmerno brez večje opozicije mogel zajeti v vzhodni blok baltijske države, Poljsko, čehoslovaško, Romuni-

jo, Bolgarijo in tudi Jugoslavijo. Glede Katynskega pokola poljskih oficirjev sta bila tako Churchill in Eden prepričana o sovjetski krivdi, vendar zločinista upala javno obsoditi. Eden je šel celo tako daleč, da je pred parlamentom zagovarjal Sovjete, češ da gre pri Katynu za nemško izzivanje, na katelega zavezniški ne mislijo odgovorjati. V svojih spominih Katyna Eden niti ne omenja, verjetno se je že zavedal svoje podlosti v tem težkem dogodku.

Problem glede prisilnega vračanja se je pojavil takoj po vdoru v Evropo poleti 1944. Zavezniški so zajeli v Franciji veliko število sovjetskih državljanov in kasneje tudi še številne ruske politične begunce iz leta 1922/23, ki niso bili več državljani SZ. 17. julija 1944 je angleška vlada o tem debatirala. Pred seboj je imela zahtevo Molotova, da se vsi ti ljudje vrnejo zlepa ali zgrda. Kasneje so Sovjeti zadevo formalizirali tako, da so v Jalti dosegli v pogodbi obljubljeni, da bodo vsi sovjetski državljani vrnjeni. Pogodba v Jalti je seveda s stališča mednarodnega prava povsem neveljavna, ker nobena pogodba ne more odvzeti pravice do političnega azila. Eden, večina angleške vlade vključno Churchill pa so bili načelno za vrnitev teh nesrečnikov. Navajali so za to v debati dva razloga. Sovjeti da bodo toliko bolj pomagali, da se vrnejo čimprej vsi angleški vojaki in vojni ujetniki, ki jih bodo zajeli — bi bil prvi razlog; drugi razlog pa je koristen pripomoček, da se ohrani dobra volja in zavezništvo s SZ. Oglasili so se takoj nasprotniki rekoč, da je tako postopanje nečloveško, vendar so bili preglasovani.

Glede domobrancev v Edenovih spominih in biografiji ne najdemo ničesar, vendar je nedvomno, da so tudi v tem primeru Angleži postopali tako kot s prisilno vrnitvijo ubežnikov v SZ; to se pravi, da so prekršili povsem mednarodno tradicijo in pravice beguncev. Glede vračanja slovenske vojske govore ameriški diplomatski dokumenti za leto 1944/45. V teh dokumentih, ki jih slovenska javnost že pozna, ameriška in angleška vlada odklanjata za naše ljudi vsako prisilno vrnitev. Do tega je pa vendarle prišlo povsem nenadoma in nepričakovano. Ko je ameriška vlada zahtevala razlog in odgovor za ta ilegalni akt, je vso odgovornost prevzel maršal Alexander, češ, da se je za to odločil, ker je bil vojaško prisiljen zaradi strašnega števila beguncev in vojnih ujetnikov. Ti ameriški dokumenti razbremenijo povsem slovenske politike in voditelje slovenske vojske, ki so upravičeno mogli pričakovati razmestitev in zadrževanje beguncev v Avstriji. Alexandrova vloga pa je precej podobna vlogi nemških oficirjev, ki so se zgovarjali pred vojnimi sodišči, ker da so Izraelce pač pošiljali v lagerje, ker jim je pač bilo dano tako povelje. Ta angleški poseg prisilne vrnitve še vedno čaka javnega priznanja, obsodbe, zadošččenja in odškodnine!

V angleški zgodovini je znan primer ameriške ladje Lusitanije, ko je prišlo do zločinskega manevriranja s človeškimi življenji in je bila ladja potopljena zaradi nekega višjega državnega interesa. Lusitania je bila v začetku prve svetovne vojne torpedirana po Nemcih, češ, da je prevažala municijo in orožje. Ladja je bila potniška in je bila polna ameriških potnikov! Amerikanci so trdili, da ladja ni imela ilegalnega tovora in so napovedali Nemcem vojno. Ob potopitvi pa je vzbudilo sum dejstvo, da je ladja

po zadetku enega samega torpeda eksplodirala in se potopila v 15 minutah. Angleži so se delali nedolžne, četudi so bili osumljeni, da so sporazumno s kapitanom ladje naložili orožje. V zadevo je bil osebno zamešan sam Churchill. Sedaj je prišlo na dan, da je ladja bila polna orožja in municije! O tej zadevi ni najti nobenih dokumentov v angleških arhivih in je zato analogno tudi težko pričakovati arhiviranih dokumentov o vlogi angleške vlade, Edena in Churchilla pri nasilni vrnitvi domobrancev in četnikov. McMillan, ki je zadevni ukaz moral dobiti iz Londona in ga je potem posredoval Aleksandru in njegovim generalom v Celovec, je še živ, toda do danes o tem ni hotel govoriti.

Jasno je, da angleška vlada ni vrnila domobrancev brez kakih posebnih nagibov. Proti koncu vojne so Angleži hoteli ustaviti prodiranje Sovjetov. Nova Jugoslavija je bila takrat že dokončno pod oblastjo Tita, vernega zaveznika SZ. Prva možnost ustaviti ta prodor na zapad je bila slovenska meja proti Koroški in Italiji. Partizani priznani za jugoslovansko vojsko, so imeli zasedene dele Koroške in Slovenskega Primorja. Po nobeni mednarodni pogodbi ali predhodnem dogovoru niso bili obvezani, da se ta vojska umakne, kjer bi lahko ostala do mirovne pogodbe. Tak je bil primer na Primorskem, Jugoslovani so ostali na ozemlju bivše Italije.

Na Koroškem pa je prišlo do sporazuma med partizani in Angleži dne 19. maja 1945. Titovci so pristali na to, da se umaknejo na staro avstrijsko-jugoslovansko mejo.

Vprašanje nastane, kaj da so titovci dobili v zameno za ta umik in odgovor, lahko rečemo, da je na dlani: Angleži so se obvezali, da s prisilo izroče domobrance, četnike in druge begunce, ki so se bili zatekli na Koroško iz ozemlja bivše Jugoslavije!

V tej pogodbi z dne 19. maja 1945, ki jo Angleži nikdar ne bodo dali v javnost in še manj komunistična Jugoslavija, je tudi iskati najtehtnejši razlog za bolečo izgubo slovenske Koroške.

Edenova vloga kot angleškega zunanjega ministra, je bila pozitivna glede Trsta. Jugoslavija in Italija sta zahtevali zase tako cono A kot B. Zapadne sile so hotele zajeziti prodor Sovjetov na zapad in leta 1948 so bile USA, Anglija in Francija naklonjeni ideji, da Italija pobere oboje. Eden pa je leta 1953 opustil to gledanje in je po posvetovanju z Dullesom, zunanjim ministrom USA, predlagal Italiji in Jugoslaviji naj si vsaka vzame svojo cono. Dulles je celo hotel prisiliti obe državi na to rešitev. Eden je zadevo rešil bolje, ker je vztrajal na pristanku obeh držav. Na konferenci v Londonu je prišlo do sporazuma. Pri tej konferenci je bil izigran zadnji adut po USA, ko so ponudile Titu velike količine žita in drugega blaga, ki je potem na račun Slovencev pristal na londonski pakt. Človek se ne more znebiti vtisa, da smo Slovenci zgubili Trst ali vsaj Gorico, ker je Jugoslaviji šlo za žito, in Koroško, ker je bilo sovraštvo slovenskih komunistov do domobrancev in četnikov večje od njihove ljubezni do slovenske domovine, če vza-memo, da jim kanec le-te ni odrekati.

Biografi in drugi poznavalci označujejo A. Edena kot človeka, ki je

imel „zaslugo“, da je spadal v angleško vodečo družbo tako po rojstvu, šoli in poroki. Hodil je torej po poti, ki je povsem točno določena za to plast angleške družbe, ki še danes obstoja in ki je dala med drugim tudi največje število špijonov za Sovjetsko Zvezo. Bil je samo povprečno brihten in ni bil močna osebnost, saj je vedno igral le drugorazredne vloge osebnostim kot so bili n. pr. Churchill. Vendar je bil postavljen v odločilnem času na mesto, kjer se je odločalo o usodi stotisočev. V našem primeru je bil pač velik krivec za največjo tragedijo, ki je zadela naš narod. Njegov osebni zaton je povezan z angleško-francosko polomijo v Suez. Bivše kolonijalne sile so takrat v zgodovini zaman in neumno poskušale ustaviti uro, ki je začela biti za svobodo mnogoterih narodov. Časi so se spremenili! Kljub zmagi v drugi svetovni vojni, je angleški imperij začel propadati, in Anglija sama je bila izrinjena kot velesila. Zaton je šel tako daleč, da so Anglijo prehiteli celo Japonska, Nemčija in Francija, v življenjskem staležu pa še drugih 10 do 15 držav.

Anglija bo sicer še vedno igrala važno vlogo v evropski politiki, vendar so že daleč zadaj časi, ko smo se celo v Ljubljani spraševali, „kaj da bodo pa Angleži rekli?“ Angleški vpliv bo sicer še vedno pomemben zlasti še, če se bodo gospodarsko uveljavili, vendar vloge, ki so jo igrali v svetu, ko so proti volji narodov urejali mednarodne politične odnose in celo meje, ne bodo nikdar več imeli.

dr. Peter Urbanc

Jože Škrbec

Eno izmed pogajanj med Nemci in partizani

Ko sem se v prvih dneh julija 1944 vrnil z obiska na Rakeku v št. Peter na Krasu, so mi povedali, da je med Nemci in partizani premirje. Nemci so prepovedali izhod iz kasarne in nošnje orožja.

Isti dan je hodil po št. Petru v uniformi partizanskega kurirja švaj-naga (p. d.) iz Žirovnice pri Grahovem. Prišel je, da se z Nemci dogovori o predaji kakih 200 partizanov. Zmenili so se, da se drugega dne (7. julija 1944) dobe v Klenku pred Palčjem. Iste dni je z istim namenom prišel do Nemcev na Rakek partizan Milan Palčič iz Vrhničke v Loški dolini. Tega so Nemci obesili.

Naslednjega dne sem vprašal nadporočnika Svetličiča, če gre tudi on. Odgovoril je, da nima tam kaj iskati; to je stvar Nemcev in partizanov. Rekel sem mu, da moramo biti zraven, da vidimo, za kaj gre. Šli smo brez njega. V Klenku so že bili nemški oficirji s tremi limuzinami. Poslali so poveljnika policijskega voda Pankracija iz št. Petra v Palčje, ki leži višje in bližje javorniškimi gozdovom. Pankracij je prišel kmalu nazaj in pove-

dal, da partizani nočejo priti. Nemci so še nekaj časa čakali; nato so se odpeljali z naročilom, naj jih pokličejo, ako partizani pridejo.

Kmalu potem smo izvedeli, da so partizani zasedli položaje pred Palčjem. Prišlo je nekaj terencev z novico, da partizani čakajo; naj pride kdo do njih. Javil sem se, da jim ponesem pismo, ki so ga pustili Nemci. Pismo je za primer partizanske predaje predvidevalo tri možnosti: 1. da gredo na delo v Nemčijo; 2. da se vključijo kot delavci v organizacijo Todt; 3. da vstopijo v primorske domobrance.

Ok. 80 naših je zasedlo položaje nad Klenkom in zadržalo dva terenca. Tretji je spremljal mene. Odšla sva s kolesom proti Palčju. V vasi so ob potu v gostilno stali partizani. Štab notranjskega odreda jo je ob prihodu nemških limuzin pobrisal v zadnjo vas Jurišče, misleč, da gredo tanki. Usedel sem se za mizo in dejal terencu, da dajejo Nemci odlog do 5. ure popoldne za dogovor s partizani.

Čez čas pride štab notranjskega odreda s političnim komisarjem Veselom iz Ljubljane. Pozdravimo se. Izročil sem jim nemško pismo. Komisar mi pravi, da dovolijo Nemcem prost odhod iz Primorske; domobranci pa se morajo predati njim. Odvrnil sem, da nisem pooblaščen za pogajanje in da jih Nemci čakajo v Klenku. Izročil mi je pismo z odgovorom Nemcem. Spet sem opozoril, da jih Nemci čakajo. Komisar me je vprašal, kdo jim je porok za življenje. Odgovoril sem, da jaz. Po krajšem posvetovanju so se odločili, da gredo.

Ko pridemo v Klenk, so bili tam: poročnik Srebotnik, podčastnik Ferfolja, Dermastja, Bizjak in nekaj vojakov. Posedli smo okrog kamenite mize in poslali k Nemcem kurirja. Ljudje, posebno dekleta, so nosili na mizo vino in prigrizek, govoreč, da so se beli in partizani pobotali. Por. Srebotnik je dopovedoval, da vemo, kako vozijo z gnojnim vozom hrano v gozdove mimo nas. Ko sta Dermastja in Bizjak sumljivo sukala brzostrelke in je komandant odreda, čokat Ribničan, tipal po pištoli, sem predlagal, da snamemo iz brzostrelk seržirje ter snel svojega. Vsi so tako naredili. Tedaj je prispel avto, to pot samo z enim nemškim podoficirjem. Pozdravil se je s partizani. Komisar Vesel je spet povedal, da Nemcem dopuščajo prost odhod, domobranci pa se morajo predati partizanom. Nемец je dejal, da je to nekaj drugega kot tisto, kar so predlagali po kurirju švajnagu. Zato nima več kaj povedati. Pozdravili so se. Nемец se je odpeljal; z njim je bil domobranski poročnik iz Postojne.

Poklicali smo domobrance iz zased. Zbrali so se, se postavili v zbor, zapeli in odkorakali. Komisar Vesel mi reče: „Kakšni lepi fantje! Kakšni vojaki! Kakšna škoda!“ „Škoda“ sem odvrnil. „Kaj ste naredili po razpadu Italije z ljudmi, kateri so se vam predali? Kako da se bojujete skupaj z Lahi, kateri so včeraj pobijali naše ljudi in požigali naše vasi? Na Primorskem niso problem Nemci. Ti bodo odšli. Problem bo vedno razmerje med Slovenci in Italijani.“ Molčal je in molče smo se razšli.

(Priče o opisanih dogodkih so Jože Ferfolja, Pavle Ferfolja, Milan Vidic, Zdravko Fatur, Anton Žele, vsi živeči v Argentini.)

Bili smo vnaprej obsojeni na smrt

Februarja 1. 1976 sem se pripeljal na postajo Constitución v Buenos Airesu. Z dela vračajoči se ljudje so izstopali iz omnibusov. Rdeča signalna luč je še vedno ščemela, ko sem krenil po pločniku. Takrat sta pridrvela dva osebna avtomobila; eden se je ustavil zadaj, drugi pred omnibusi. Iz obeh so skočili civilisti z naperjenimi revolverji in puškami. V istem trenutku je iz nekega omnibusa skočil mlad fant ter vrgel bombo proti oboženim civilistom. Poleg mene se je zgrudila ženska z otrokom v naročju. Ljudje so se vrgli na tla, morilec je zbežal. Skočil sem k ženski. Grabila je za otrokom, katerega sem položil na pločnik. „Dete, moje dete,“ je hlipala. Vdril sem v restavracijo, pograbil čiste namizne prte in se vrnil k ženski. Pritisnil sem ji prte na ledja, kjer je iz rane vrela kri. Medtem so prihiteli rešilni avti in odvažali ranjence. Dve ženski sta umirali na pločniku, ena je bila mrtva.

Kje sem že videl podobne prizore?

Prešinili so me spomini. Zapori, internacija, goreča mesta, upepeljene vasi; razbiti dom, katerega sem med revolucijsko vihro videl samo enkrat; konec vojne so bili v njem Angleži, na polju zraven vasi je delovalo letališče. Ko so prišli Nemci, so hoteli hišo zažgati, pa so jih sosedge preprosili.

Videl sem sosedovega Jakoba mrtvega na Igu pri Ljubljani. Nikdar ni bil vojak, toda padel je ob partizanskem napadu. Kaj vse so počeli z njim! Šel je skozi italijanske zapore in internacijo, potem so ga zajeli Nemci. Želel si je samo domov. Toda ni mu bilo dano. Ali nisem videl pozneje na Primorskem nečesa podobnega, ko so partizani minirali progo pri Košani in je civilni vlak s tremi vagoni zgrmel v dolino? Preko 70 mrtvih, čez 150 ranjenih. Celo noč smo vlačili ranjence. Drugi dan smo mrtve nakladali na vagone in pokopali v št. Petru. „Kolaboracionisti“ in „izdajalci“ smo bili dobri, da smo po „junaških“ dejanjih partizanskih brigad stali ljudem ob strani.

Takrat se je v meni nekaj prelomilo.

Spomini! Obraz mrtvega brata in prijateljev. Podlo žrtvovana mrtva generacija. Ni sodbe, ni priziva, ni opravičevanja. Nekje strme rajniki v domače smreke, v divje rože, v sonce. Spomini.

Veliki teden 1. 1941. Vasi so opletale bodeče žice, po hribih so bili posejani bunkerji s strojnici, za Knežjo njivo topovi. Vse se je razbežalo v eni noči. Naslednji dan so ljudje že nosili plen domov. Moko, mast, perilo, vse, kar se je dalo. Mladina je pobirala puške, municijo. Tudi jaz sem šel z drugimi v Stari trg. V konsumu sem našel v prvem nadstropju sabljo in zaboj z granatami. V bunkerju na hribu sem pobral puško in municijo. Vse to sem v senožeti zakopal poleg debele bukve in pokril s kamni. Puško sem kmalu prenesel v laze ter nekajkrat šel loviti srnjaka, čeprav je okupator za nošnjo orožja razglasil smrtno kazen. Pozneje je puško našel Ribenčenov Slave, katerega mati je bila glavna terenka. Našim ljudem je povzročila strašno gorje. Kaj je take ženske gnalo v to

delovanje, mora razložiti psihiater. Njihova beseda je pri komunistih veljala nad vse. Pošiljale so ljudi v smrt, na prisilno delo, določale zaplembo premoženja. Slave je bil med vojsko član policije v Ljubljani. Po vojni so ga izpustili, niso pa izpustili niti enega domobranca ali protikomunističnega civilista. Skoraj vsi so končali v Teharjih in Kočevskem Rogu. ČAKAMO NA URADNO POTRDILO O URADNI OBSODBI VSEH TEH LJUDI.

Življenje pod okupatorjem se je začelo kar mirno, vendar je med prebivalci in Lahi vladala napetost. Kmalu je nastalo skrivnostno gibanje. Slišati je bilo o neki tajni vojski, o Sovjetih. Napad na Lož novembra 1941 je povzročil represalije okupatorja. Pojavile so se vesti o reakciji, katero da je treba uničiti. Konec aprila 1942 so Lahi zaprli mnogo ljudi, med njimi Matevža Haceta iz Podcerkve, pa so jih pozneje izpustili. Ob racijah fašistov in italijanske vojske 5. junija 1942 so šli mimo Slavetove hiše, vse druge vaščane pa so odpeljali. Takrat sem bil z bratom Janezom in sovaščani aretiran tudi jaz. Sledili so zapori, zasliševanje, sprva pred fašisti v Neverkah pri Košani, potem pred vojaškim sodiščem v Hrastju pri št. Petru na Krasu. Zasliševali so nas v pisarni dva častnika alpinističnih edinic in en podčastnik. Pretepal me je bivši boksar; krstili smo ga za „forca“. Hoteli so vedeti, kje imamo skrito orožje. Zmerjali so nas kot „bele partizane“. V zaporu se je obesil kolar Voljč iz Starega trga. Zakaj? Še prej so iz Neverk poslali domov Franca Kvaternika iz Šmarate. Bil je pozneje komandant „bele garde“ in kot tak v zvezi s partizani. Po vojni mu je Janez Hribar iz Loža podelil funkcijo v gospodarskih ustanovah republike Slovenije. „Belogardisti“, kateri so se organizirali pozneje, v časih naših zaporov in internacije, so našli seznam ljudi, določenih za likvidacijo v Loški dolini. Kvaternik je izmaknil seznam iz predala, kjer je bil spravljen. A to je bila kopija, original mu ni prišel v roko in je bil kasneje objavljen v brošuri „V znamenju OF“, izdani v Ljubljani marca 1. 1943.

Našo skupino so strogo zastraženo konec oktobra 1942 poslali kot sumljive ljudi in Slovence, nevarne rimskemu imperiju, na otok Ustica pri Siciliji. Nato so imeli namen našo skupino poslati v Afriko na suženjsko delo. V domačem kraju se je okupator razdivjal nad prebivalci. Pobitih je bilo ok. 200 ljudi, požgani so bili domovi in uničene cele vasi. (Glej „Črne bukve“ in Loška dolina, žrtev revolucije“) Klofuta v obraz okupatorjevim žrtvam in delna osvetlitev dogodkov, v katerih so igrali nizkotno izdajalsko vlogo partizani in OF v povezavi z okupatorji, je članek „Pomen borčevske besede“ v ljubljanskem „Delu“ (1. VII. 1981). V njem razglasa Fran Milošič, da je neki Bogo Gorjan „povedal, da so pred kratkim v Italiji podelili okrog dva tisoč odlikovanj našim borcem in soborcem in da to kaže poseben posluš za borčevsko problematiko“.

Kdo je izdajal in kolaboriral?

Po enomesečnem čakalju v velikanskih jetnišnicah v Palermu so nas začeli prevažati z majhnim parnikom na otok Ustica. Tam smo dobili skupino Slovencev, Ljubljancev, Borovničancev, Primorcev, Kastavcev, ok. 600

Črnogorcev in vrsto mednarodnih konfinirancev. Slovenci so bili sprva prijazni, ko pa smo šli prvo nedeljo k sv. maši v cerkev sredi mesteca (po katerem smo se lahko gibali, ko so nas zjutraj izpustili iz „cameronov“, to je velikih, hlevom podobnih sob, kjer smo na enonadstropnih posteljah preživeli devet mesecev), so drugo nedeljo komunisti naredili špalir, da nam preprečijo vhod v cerkev. Njihov obroč so razbili Lojze Intihar iz Viševka, Franc Strle iz Podcerkve, Janez Ravšelj, Janez Okoliš, Ludvik Gregorič, Jakob Koren in moj brat Janez. Takrat je Branko Šprager iz Ljubljane zagrozil: „Prekleti beli! Vas bomo že pobili.“ Kot doma smo bili tudi tu vnaprej obsojeni na smrt. Bili smo v slabšem položaju kot komunisti. Ti so imeli posebne sobe, prof. Kermavner iz Ljubljane je imel celo majhen radio, v dvojnem dnu paketov pa je prejemal „Poročevalca“. Jedli smo v skupni dvorani. Ko je pojedla ena skupina, jo je zamenjala druga. Makaroni in bob, zabeljen z zajedalci, je bila vsakdanja hrana. Poznal sem črnogorskega polkovnika, ki je imel purša ali posilnega, da mu je nosil posebno hrano; živel je tudi v posebni sobi.

Vojni vihar se je pomikal po Afriki proti Tunisu. Hrana je postajala še bolj pičila. Po „jedilnici“ so hodili bolj lačni in pobirali ribje kosti, bobove lupine, zunaj pa žvečili travo in listje. Ko so zavezniki potopili mali parnik, s katerim je na Ustico prihajal živež in pitna voda, smo ostali brez vsega. Kuhali so nam redke makarone v morski vodi. Spominjam se kuharjev črnogorcev. Ob podmorniškem napadu na konvoj, namenjen v Afriko, je v zalivček na otoku naplavilo kakih 20 italijanskih vojakov. Napihnjena trupla so se pozibavala v valovih, kuharji pa so zajemali kar med njimi vodo v kotle. Domačini — konfiniranci fašističnega režima — so imeli kapnice. Izdolbli smo kamen, dobili vrvice, navezali nanje staro konzervno škatlo in kradli vodo. Domačini so to ovadili policiji in karabinjerjem. Pri kraji so ujeli Ivana Modica iz Podcerkve. Zgnali so nas skupaj. Ivana so slekli, mu potlačili v usta kos soli in vanja brizgali vodo, da se je napihnil kot sod. Potem so ga z vrečkami, napolnjenimi z ostrim peskom, tolkli po golem trebuhu. Ostalim za zgled! Ivan Modic in brat Stanko sta bila pozneje pri domobranski godbi. Kot stotine drugih iz Loške doline sta bila vrnjena iz Vetrinja in likvidirana kot „izdajalca in kolaboracionista“.

Tiste dni so se vršile zračne bitke. Opazovali smo zavezniška letala, ko so v valovih hitela v Italijo in Nemčijo rušit mesta. Nemci so bili obkoljeni v Tunisu. Tja je vsak dan kakih 100 njihovih letal prevažalo hrano. Letali so nizko nad morjem, da zavezniški lovci niso mogli blizu. Nekoč so nemški lovci zbili dva zavezniška bombnika; piloti so se rešili. Italijanska obalna obramba je v pristan pripeljala 18 pilotov, nekatere ranjene. Pobrali so jim vse, kar so imeli pri sebi. Takrat je prišel nemški oficir z obveščevalne radiooddajne postaje, nameščene vrh hriba, z dvema podoficirjema. Postrojil je pilote — bili so Kanadčani — in poklical Lahe. Morali so vrniti vse, potem je Lahe napodil. Pilotom je razdelil cigarete. Opazovali smo to izza nasipov in ploskali v priznanje. Bližje nismo smeli.

Prišel je dan odhoda. Na Ustici sta pokopana Fran Kos, bravec iz Starega trga, in Jože Gerl od grada Snežnik pri Kozariščah. Vkrkali so nas na petrolejsko ladjo in nas po celodnevem križarjenju pripeljali do zombardiranega Palerma. Policisti in karabinjerji so nas gnali proti jetnišnici, ko so se pojavila zavezniška letala. Stražarji so se poskrili, jaz pa sem jo ubral po ozki ulici ter zašel v neko hišo. Obleka, krpa na krpi, je pojasnjevala, kaj sem. Ko sem povedal, odkod sem, so pripeljali dva Primorca v vojaški uniformi. Prosil sem ju, naj me skrijeta, pa sta mi dejala: „Beži. Ako te dobijo fašisti ali Nemci, te takoj ustrelijo.“

Stopil sem na ulico in že sta pritekla dva policista. Znašel sem se v jetnišnici. Brat Janez in drugi so mi očitali, zakaj sem se ločil od njih. „Kamor gremo, gremo skupaj.“ Potisnili so nas v celico samico. Trije bratje Ravšlji, dva Okoliša, Lojze Intihar, brat Janez in jaz, vsi v eni celici. Štirje so ležali drug vrh drugega, štirje so stali. Vrč vode za osem ljudi, kibla za potrebo. Ozka lina v stropu, da je mogel med nas pramenček svetlobe. (Ali ni bilo na zadnji poti moje generacije isto? V Teharjih, v Kočevskem Rogu?). Ko se je znočilo, je prišel drugi del. Na stotine sestradanih stenice se je spravilo nad nas. Nihče ni zatisnil očesa. Zjutraj smo začeli z uničevanjem. Neštete rdeče pike po stenah, po stropu, po obleki so nam dali upanje, da bo tisto noč bolje. Toda vsako noč je bilo isto. Četrtri dan so nam odprli in nas z drugimi sotrpini odvedli na postajo, natrpali na vlak in odpeljali po Siciliji. Poleg proge je tekla cesta; na njej so stali nemški tanki, zakriti z rdečimi nagelji, ki so se vzpenjali ob robu ceste. Bila je divizija Hermann Göring, ki se je rešila iz Afrike.

Štirinajst dni pred zavezniško invazijo na Sicilijo smo se znašli v novem taborišču: Chiesa Nuova pri Padovi. Strmeli smo. Vode na pretek, paketi, interniranci oblečeni kot na letovišču. Vodja taborišča Stanko Kociper nam je šel na roko, a je kmalu odšel v Ljubljano. Kocipra so komunisti obsodili v taborišču na smrt. Poklical je človeka, ki naj bi ga likvidiral, v pisarno ter mu ponudil revolver, naj ga ustrelji. Mož je brez besed odšel. Za Kociprom je prišel na vodstveno mesto ribniški lekarnar Ančik. Ko smo začeli hoditi k sv. maši, so nam naredili ime ušvci. Nekaj neverjetnega za nas je bil koncert taboriščnega orkestra; operni pevec Lupša je pel partizanske pesmi. Naša skupina je bila označena kot bela in kot taka določena za likvidacijo. Ob kapitulaciji Italije so Ančik in njegovi zahtevali od Laškega poveljnika orožje, češ, da se bodo skupaj borili proti Nemcem. Lahki so to obljubili. Nekateri so po vojaškem kuratu dobili zvezo s padovskim škofom in ga prosili za posredovanje. Taborišče je za en dan zasedla padovska policija. Nekateri so ponoči zbežali. Tudi jaz in še nekaj fantov smo se pripravljali, pa so nas brat in prijatelji zopet zavrnil: „kamor gremo, gremo skupaj.“ V taborišče so vdrla nemški tanki. Ker so bili kamuflirani inn so vojaki nosili angleškim podobne letne uniforme, so interniranci mislili, da so Angleži. Klicanje Rusiji, Stalinu, zelo malo Angležem in Amerikancem, se je stopnjevalo do norega tuljenja. Tedaj je Nемец snel italijanskemu stražarju puško in mu pokazal z roko, naj izgine. Skozi

glavna vrata so vreli novi tanki, eden med njimi z nemškim križem. Ko je povrh še vojak s prvega tanka nameril na nas strojnico, se je vsulo okrog 3.000 internirancev v barake. Za njimi so na dvorišču ostale „papuče“, to se leseni podplati z jermenom, taboriščno obuvalo.

Zraven našega taborišča je bilo taborišče angleških vojnih ujetnikov. Angleži so dobivali pakete Rdečega križa s hrano in obleko v taki obilici, da se laške hrane isto dotaknili. Nas se ves čas ni nihče spomnil, ne nobena oblast ne organizacija. Nihče ni posredoval v boleznih ali potrebi. Pomagali smo si med seboj, si delili, ako je kdo kaj prejel.

Nemci so nas natrpali v odprte vagone. V našem nas je bilo 49. Trije zaboji laškega prepečenca in velik kolač kruha smo delili 12 dni. Spredej esesovec z brzostrelko, zadaj drugi. Ko smo šli čez reko Po, so nekateri poskakali iz vlaka. Nemci so nanje streljali. Tudi jaz sem se napravil, da skočim, pa so me brat in prijatelji pregovorili: „Kamor gremo, gremo skupaj.“

Slišati je bilo, da nas peljejo v Ukrajino, kjer bomo delali ceste. Na zadnji italijanski postaji so nas spravili v zaprte vagone, da ne bi nihče več ušel. Bilo nas je šest transportov: ok. 3.000 Jugoslovanov, ok. 3.000 Angležev, dva transporta italijanskih vojakov, katere so Nemci zajeli in vlekli v Nemčijo. Severno Italijo so zasedale nemške čete.

Peljali so nas preko Avstrije, bili smo že na Češkem, ko so nas poslali nazaj. Na celovškem kolodvoru smo stali osem ur. V vagonu nas je bilo 48. Potem smo odrinili preko Maribora v Zagreb. Hrvaški Rdeči križ nam je postregel s kruhom, čajem in potrebno obleko. Kar nas je bilo Slovencev, so odpeljali v Ljubljano.

* * *

Pred leti sem prosil na Ustico fotografije, katere sem objavil v knjigi „Loška dolina“ v spomin bratu in prijateljem. Poslala mi jih je občinska tajnica gdč. Angela Natale s pismom, v katerem me vabi na obisk otoka, ki je sedaj turistična točka. Obljubil sem, da pridem, ko bo mogoče, in priložil nekaj dolarjev za sv. mašo v kapucinski cerkvi za večni pokoj bratu Janezu in celi moji generaciji, pobitih v Teharjih, Kočevskem Rogu in drugod. Drobna karta mi je pozneje potrdila, da se je maša v ta namen darovala.

* * *

Bog je dopustil, da sem pred leti stopal po Vetrinjskem polju. Tam so preživeli nekaj tednov naši domobranci. Tam je po prvi svetovni vojni stopal moj oče — koroški prostovoljec. Ne prvih ne drugega se v domovini ne sme omeniti.

Ni vedno brat ti tudi prijatelj! Taylor

Tega, kar smo kdaj s stisnjenimi zobmi pretrpeli, se zdaj z nasmeškom na ustnah spominjamo. Seneka

PISMA UREDNIŠTVU

ORGANIZACIJI "VESTNIK"

RAMON FALCON 4158

1407 Buenos Aires

22. februarja 1984

Dragi soborci — prijatelji!

Ne vem, če sem prav naslovil tole pismo in ker je res namenjeno Vam vsem, sem se poslužil gornjega naslova.

Iskreno se Vam zahvaljujem za gostoljubje, ki ste mi ga izkazali med mojim obiskom v Buenos Airesu. Posebej pa se Vam v svojem imenu in v imenu organizacije Tabor ZDSPB zahvaljujem za seznam imen iz Vetrinja, ki ste mi ga izročili ob tej priložnosti. Ta Vaša gesta je lepo potrdilo skupne preteklosti, skupnih prizadevanj in ciljev naših dveh organizacij.

Zgodovinski referat naše organizacije zdaj pregleduje seznam in ga primerja z osrednjo kartoteka. Prve ugotovitve so optimistične in nakazujejo, da bomo mogli za 40-letnico Vetrinjske tragedije objaviti novo izdajo Bele knjige — dokončni dokument tragične smrti Slovenskega domobranstva.

Pri urejanju seznamov nam bo verjetno potrebna tudi pomoč Vašega članstva. V kolikor bo to potrebno, se bomo obrnili neposredno na Vaše krajevne odbore ali posameznike. Čim bo ugotovljeno, kdo v seznamih je med živimi, oziroma ni bil ubit, bomo o poteku te akcije obvestili širšo slovensko javnost in pojasnili popravek oziroma dopolnilo o prejemu teh verodostojnih seznamov.

Še enkrat iskrena hvala za oboje!

Z borčevskim pozdravom

vdani

France Grum

Spoštovani prijatelji pri Vestniku:

Najpreje bi vas v svojem imenu prav pristrčno pozdravil. Živim v Avstraliji že šestnajst let. Dobil sem od mojega prijatelja revijo Vestnik. Prečital sem ga od prve strani pa do zadnje in mi je bila zelo všeč. Vprašal bi vas, če bi bilo mogoče, da se jaz na ta list naročim. Vnaprej se vam zahvalim za odgovor. Ali bi mi sporočili, koliko stane za eno leto za Avstralijo? Takoj vam bom poslal denar za kritje stroškov. Še enkrat sprejmite prav pristrčne pozdrave od mene.

Bog z Vami!

Z. B.,
Avstralija

V SPOMIN

Podirajo se nam slovenstva stebri stari: v jutru 5. aprila 1948 je končal svoj življenjski boj velik slovenski rodoljub

gospod Miloš Staré

predsednik NO za Slovenijo.

Svoj pozemski ideal si je pisal v dveh besedah:
svobodna Slovenija!

Zapustil nam je prelep zgled domovinske ljubezni.

VESTNIK

† Francelj Malovrh

Še nedolgo od tega je prihajal med nas, na naše prireditve in razdajal povsod smeh in dobro voljo pa tudi umirjeno in tehtno besedo, kjer je bilo to potrebno.

Francelj, tako smo ga vsi poznali, je odšel od doma še kot otrok. Bil je iz znane Malovrhove družine z Viča. Oče Avgust se je udeleževal pred vojno kot vnet političen delavec, zaupnik SLS, brat Janez je padel pri domobrancih. Zato je vsa družina, kot tisoče drugih, v maju 1945. odšla v begunstvo. Iz avstrijskih taborišč so prišli v Argentino, kjer se je Francelj zaposlil kot uradnik v tekstilnem podjetju. Še mlad se je poročil z gdč. Lenčko Zupanovo in vstopil v svakovo podjetje. Srečni družini so se rodile tri hčere: Karla, Klavdija in Sandra.

Francelj pa ni bil samo dober prijatelj, bil je dober prijatelj odprtih rok. Kolikim je pomagal v stiski, ve samo dobri Bog. Našemu glasilu je bil skozi leta mecen in to tako, da ni vedela levica, kaj dela desnica. Pred poldrugim letom so se pojavili prvi znaki zahrbtnne bolezni. Francelj je do zadnjega upal na ozdravljenje, toda božja volja je bila drugačna. V četrtek 19. januarja 1984. je umrl, star komaj 51 let. V veličastnem pogrebu smo ga spremili naslednji dan do njegovega zadnjega doma na pokopališču v San Justo. Ženi, hčerkam, sestram in bratu naše iskreno sožalje. Prijatelj, počivaj v miru!

JANEZ MENART:

„HVALALEPA ZA TAK MARKSIZEM!“

Perverzni in za slovenski narod smrtonosen načrt jugoslovanskih marksistov o SKUPNIH PROGRAMSKIH JEDER v šolstvu je zdramil iz narodnostne otopelosti in zbobnal na okope slovenstva vrsto mož, ki so pili svoj življenjski sok še v šolah predpotopne, to je, predkomunistične Slovenije. Eden izmed teh, Janez MENART, je naslovil na slovensko javnost tale SLOVENSKI MANIFEST, ki zasluži, da ga tukaj skoraj v celoti ponatisnemo, obenem pa želimo, da bi Slovenci vsepovsod po svetu in doma iz njega potegnili stroge in neizprosne zaključke: slovenskemu narodu bo, namreč, zagotovljeno življenje in razcvet le v svoji, svobodni SLOVENSKI DRŽAVI.

V začetku julija sem se med prelistavanjem Dela ustavil ob naslovu: Še veliko odprtega v enotnem izobraževanju. Ob uvodnem povzetku poročila sem bil nemalo presenečen, saj sem dojel, da gre za nekaj, za kar sploh nisem vedel, da se pripravlja. Ker je v tem povzetku okvirno vprašanje, o katerem želim spregovoriti, naj ga navedem kar v celoti.

„Beograd, 8. julija (Tanjug) — Medrepubliško-pokrajinska komisija za reformo izobraževanja je danes sprejela predlog skupnih programskih jeder za osnovno ter skupne osnove za usmerjeno izobraževanje v Jugoslaviji. Po večmesečnem dogovarjanju in javnih razpravah po republikah in pokrajinah smo tako postavili temelje za vsaj delno uspešno — za enotnejši sistem izobraževanja v državi.“

Nadaljnje poročilo med drugim pove še to, da so kot rok za dokončni dogovor postavili letošnji oktober in da naj bi po novem programu o skupnih programskih jedrih začeli poučevati v šolskem letu 1984-85.

Najprej je potrebno, da splošni bralec izve, za kaj pri vsem tem sploh gre, kaj so „skupna programska jedra“.

V želji, da bi se zmanjšale razlike na področju vzgoje in izobraževanja po raznih republikah in pokrajinah Jugoslavije, so pristojni republiški organi vseh republik leta 1981 sklenili medrepubliško-pokrajinski družbeni dogovor o izdelavi enotne osnove sistema vzgoje in izobraževanja v vsej državi. To zamisel je izrazil 12. kongres ZKJ. Na temelju tega dogovora je bila ustanovljena Medrepubliško-pokrajinska konferenca zavodov za napredek vzgoje in izobraževanja, ta pa je poskrbela, da so ustrezne službe (komisije, sveti, zavodi?) pripravile predloge za tako imenovana „skupna programska jedra“.

Ta jedra naj bi po dogovoru bila okvirni domenek, kako bi kazalo dopolniti sedanje preveč različne učne načrte, ter jih tako medsebojno pri-

bližati, vendar brez rušenja pristojnosti, ki so v tem primeru po ustavi izključna pravica posameznih republik. Toda iz dobrega namena se je po samovolji nekaterih sodelavcev in popustljivosti drugih (kdo so bili eni in drugi, nikakor nisem mogel izvedeti) na koncu izcimili predlog jeder, ki bi bili obvezen šolski predmetnik za vso Jugoslavijo, to se pravi, podroben, konkreten spisec vse tiste učne snovi, ki bi jo vse osnovne šole po Jugoslaviji MORALE sprejeti za jedro svojega učnega programa, pri čemer pa bi k temu jedru seveda lahko dodale še svojo narodno ali republiško pogojeno dodatno snov. Nameroma sem uporabil izraz „dodale“ in „dodatno snov“, saj se po sedanjem predlogu o skupnih jedrih predpisana učna snov, glede na različna izobraževalna področja, giblje od približno 90 do 30%. — o čemer bom v nadaljnjem še podrobno spregovoril.

Kdo vse je sodeloval pri nastajanju teh jeder in kdo iz Slovenije, nikakor nisem mogel ugotoviti. Vsi samo nekaj ugibajo. Izvedel sem le to, da so se večkrat sestali direktorji republiških zavodov za šolstvo (direktor slovenskega je Janez Sušnik). Stvari se drži nekakšna misterioznost.

No, kakorkoli je, medrepubliška konferenca je pripravila predlog skupnih programskih jeder in ga večkrat predelala. Če sem prav poučen, je bila tretja verzija objavljena v neki novosadski reviji, doslej zadnja, četrta pa je (le njen jezikovno-umetniški del) po skoraj špijonskih poteh prišla tudi do mene. Ta četrta se imenuje „prečiščena“. Strokovnjaki za posamezna izobraževalna področja so baje imeli nanjo vse polno odločnih pripomb, zlasti v zvezi s predmeti, ki so povezani z narodnim obeležjem (zgodovina, zemljepis, umetnostna vzgoja in podobno); vendar pa v javnosti o tem žal, vsaj po moji vednosti, niso pustili nikakršnega pisanega sledu. Pač pa je predsedstvo Republiške konference SZDL Slovenije v svoji izjavi „Stališča“, celotni predlog sicer v lepih besedah, a v bistvu vendar povsem zavrnilo kot nesprejemljiv. (Naši razgledi, 24. 6. 1983). V tistem listu istega dne je predlog zelo ostro zavrnila tudi izjava 14 članov tako imenovanih „predmetnih komisij in evalvacijske skupine za slovenski jezik in književnost v osnovni šoli in srednjem usmerjenem izobraževanju“. Za tem jarkočastim poimenovanjem so skriti predmetni strokovnjaki, ki skrbje za učne načrte in njihovo izvajanje pri poučevanju slovenščine, pravzaprav niso skriti, saj so se vsi podpisali, med množico forumskih incognito v tej zadevi edini. Ti nosilci svojega dolgega titla-ohne mittla so se odkrito izrazili proti političnim pritiskom pri teh vprašanjih, za strokovnost, proti centralističnim prijemom in unitarističnim nagibom, proti urejanju snovi po republiškem ključu, proti srbohrvaščini kot izhodišču za predpisovanje jezikovnih predmetnikov, proti praksi preglasovanja in proti takemu načinu dela sploh. Skratka, predlog so vsestransko zavrnilo kot nestrokoven in vsiljen in se zavzeli za javno razpravo o vseh nerešenih vprašanjih.

Enako odločno je spregovoril pesnik Ciril Zlobec (Delo, KL, 11. 8. 1983), ki je med drugim zapisal, da predlog „ponuja državno vzgojo namesto dosedanje osveščene vednosti“; „da mnogi šepetaje označujejo ta predlog za politično sabotažo, za premišljeno ponujeno jabolko spora“; da mu je „zapro-

sapo, ko je bral ta antikulturalni, antivzgojni, antiizobraževalni, antipedagoški in antietični dokument"; da je „— vsaj na videz — edino in resnično jedro srbohrvaško področje, ki mu je prilepljeno še to in ono drugih narodov in narodnosti"; in da „gre karavana dalje" kljub zborovanju v Cankarjevem domu, ki je predlog v celoti odklonilo, kot so ga vsi, ki so o tem kaj pisali.

Za Zlobcem je predlog odklonil tudi publicist Zdenko Verdovec (Dnevnik, 27. 8. 1983). V članku je podal zelo pregleden historiat in razčlemba nagibov, ter se posebej zadržal pri poskusu, da bi v predmetnik vtihotapili pri zadnjih vratih srbohrvaščino kot jezik okolja, kar bi imelo za posledico, da bi jo morali v Sloveniji izenačiti z jezikom italijanske ali madžarske avtohtone manjšine, medtem ko gre pri srbohrvaščini za posledico prostovoljnega priseljevanja. (Verdovec je imel v rokah očitno tretjo verzijo; v „prečiščenni", četrti, tega predloga baje ni več.)

Dramatik Ivan Mrak je o predlogu dejal, da je človek na tem, „da ga zadene kap. Saj to je skoraj projekt genocida, samogenocida, če Slovenci na to pristajajo... S kakšno pravico terjajo od nas, da naj bi svojo dušo zatajili, jo postavili v kot in se predali njihovi duši. To je proti Avnoju, proti ustavi in proti vsemu, kar imenujejo bratstvo in enotnost."

Predsednik Društva slovenskih pisateljev, dramatik Tone Partljič je v Delu 18. 8. v krajši notici napovedal društveno razpravo o tem vprašanju, obenem pa je že zdaj izrazil svoje osebno mnenje, da je „tudi razmerje 'fifty-fifty' med nacionalnim programom in skupnimi jedri za Slovence 'gnusno' razmerje."

Kot je iz vsega povedanega razvidno, je inkriminirani predlog skupnih jeder pri vseh, ki so se javno oglasili, doživel vsesplošno zavrnitev. Karavana pa gre kljub temu ves čas dalje, kar se dá posneti iz milobnega zapisa, ki ga je v Ljubljano poslala neka Milica Jovanović (Delo, 4. 8. 83). Iz njega izvemo, da se „delo v zvezi s sprejemanjem skupnega izobraževalnega jedra za vse šole v državi bliža koncu." Dalje, da je bil predlog skupnega jedra (z izjeme dogovora o pouku književnosti, jezika, marksizma, geografije in glasbe) sprejet. Da je „pred sprejetjem tega dokumenta potekala javna razprava" (le kakšna neki?!), v kateri so bili vsi za „čim več sožitja" (što se babi htilo, to se babi snilo). Potem pa še zasvira na krokodilsko milobne gusle: „Popolnoma jasno je, da čutijo narodi, ki so bili dolgo izpostavljeni asimilaciji in nevarnosti, da bodo izgubili identiteto, stalagodnost in da imajo občutek ogroženosti, ki prerašča v nezaupljivost, stalno vračanje k svojemu, zapiranje v svoje tradicije..." Milica Jovanović najbrž misli, da homo kot kmečka nevesta povsili oči in se branili v izbruhih... saj veste česa: „Oh, ne, dajte no, saj ni tako..." A razočarati vas moram: „Da, popolnoma prav imate, zelo točno ste povedali. Kar se tega tiče, imamo Slovenci zelo dober zgodovinski spomin. Kadar je kaj v zraku, zavohamo kot kmet nevihto. (Npr.: nastanek Vaških straž — op. ur.)

Naj slednjč iz tega istega zapisa navedem še nadvse značilni odlo-mek, v katerem se avtorica (očitno je soavtorica famoznega predloga je-

der, morda celo mater genitrix) ponosno trka na prsi, rekoč: „Vendar zavedam duhá že ustaljene forme ne pristajajo. Po šabloni 6+2=8, ki je kulturno sodelovanje republik in pokrajin zreducirala zgolj na recipročnosti, smo za sožitje v izobraževanju uvedli odstotke: na primer pri pouku glasbe bo 70 odstotkov skupnega, trideset odstotkov pa posebnega gradiva. Podobno ali kakšno drugačno razmerje je predvideno tudi za druge predmete." Zamislite si to salomonsko rešitev: namesto republiškega ključa, odstotke! Mi pa kar odstotke! In ta članek povrh tega nosi še izzivalni naslov: „Angažirana kultura proti drobnjakarstvu duha". Kako ponosno zveni beseda birokrat!

Zadnji citat sem navedel tudi zaradi tega, ker dovolj jasno govori o metodi predlogov skupnih jeder za preostala, neliterarna področja, za katera nimam materialov in se jih zato ne morem dotakniti. Zato bi v zvezi s tem samo omenili, da se načelno strinjam z mnenjem, ki ga je izrazilo že več drugih, da zgodovina, zemljepis, umetnostna področja in temu podobno, vsekakor ne sodijo v skupna jedra; in da so takšni ali drugačni zdržki mogoče upravičeni tudi pri drugih, povsem tehniških in naravoslovnih predmetih, s čimer mislim, da je potrebno upoštevati tudi potrebe nekega okolja po specifičnih poudarkih na tej ali oni značilnosti ali posebnosti; in ne nazadnje, da je pomembno tudi to, po kakem načinu je vpeljano v neki sredini neko podučevanje, ali na kakšni stopnji razvoja je. Ne nazadnje pa tudi ne smemo pozabiti na ogromna finančna bremena, ki jih zaradi knjig in učil predstavlja taka generalna prekucnitev vsega šolstva.

Tako sem se končno dokopal do tistega, kar sem se namenil obravnnavati. Pred seboj imam del celotnega predloga skupnih programskih jeder, in sicer „Predlog zajedničkog programskog jezgra jezičko-umetničkog područja", ki ga je pripravila „Medjurepubličko-pokrajinska radna grupa za jezičko-umetničko područje Beograd, maj, 1983. godine". Kopijo sem dobil z največjo muko. In tu je moj prvi občutek. Čemu tako skrivnosten potek obravnave tako pomembnega vprašanja, ki se tiče vsega naroda? O predlogu, ki naj bi obrnil na glavo stoletno zgradbo našega šolstva, bi morali razpravljati mesece in mesece, in to v najširši javnosti. Gradivo bi moralo biti dostopno na vsakem vogalu in zavod za šolstvo bi moral ljudi vabiti k sodelovanju in jih zalagati z vsemi potrebnimi informacijami. V tem primeru pa povsod molk, nobenih imen, sama ugibanja, še na najhujše očitke v tisku, ki so izšli na račun tega misterioznega početja, se ni oglasil nihče od prizadetih in ničesar pojasnil, ne iz Ljubljane ne od drugod. Nehote sem dobil občutek, da se je nekdo nna nekakšen pritisk na skrivaj nekaj zmenil, nekaj nečednega in proti svoji volji, pa stvar ves čas namerno meštra in na skrivaj priganja, da bi jo v kalnem prignal do konca ter jo prezentiral kot izvršeno dejstvo z vzdihom „saj je bilo vse zmenjeno, saj nismo nič mogli". Kdo je na primer podpisal delni sporazum, o katerem govori zgornje poročilo? Ne želim izvedeti za komisijo ali kaj podobnega, temveč ime in priimek.

Posebno vprašanje je tudi samo besedilo predloga. Dostopno je samo

v srbohrvaščini (ekavski latinici). Celo naslovi slovenskih in drugih besedil so skrbno prevedeni v srbsko. Kaj se pa to pravi! Kaj pa bi rekli v Beogradu, če bi mi z njimi dopisovali (recimo) v ruščini? Pa bo Milica spet tarnala, da gre za občutek nezaupljivosti do „uradnega“ jezika.

Glavna stvar pa je seveda sama vsebina tega predloga, ki so jo vsi dosedanji članki omenjali le bolj „en gros“. Zato si jo oglejmo malo od bliže.

Iz priložene preglednice, ki sem jo sestavil s primerjavo učnih načrtov slovenskih šol in izčiščenega predloga jeder, je razvidno, da novi predlog povsem ruši sedaj veljavni predmetnik za slovenski jezik. Zato da bi drugi jugoslovanski učni načrt sprejeli v vseh 12 letih skupaj 15 besedil slovenskih avtorjev, bi moral slovenski program, ki že zdaj sam od sebe upošteva 41 drugih jugoslovanskih avtorjev, sprejeti še dodatnih 111 enot, in za prav toliko zmanjšati število slovenskih naslovov (ali, kjer je to mogoče, delno tudi inozemskih).

Po sedanjem slovenskem učnem načrtu sta za tretji razred osnovne šole na primer določeni dve tuji berili, 21 jih je slovenskih, dve pa sta od drugih jugoslovanskih avtorjev. Predlog skupnih jeder pa predvideva za ta razred enega slovenskega avtorja, 17 drugih jugoslovanskih ter dva tuja. Oba tuja se „nevtralizirata“, ker sta dva predvidena tudi v slovenskem programu, le da ju je treba zamenjati. Od zahtevanih 17 jugoslovanskih beril sta dve že v slovenskem programu, torej jih je treba vnesti še 15, prav toliko pa zato izpustiti sedaj predvidenih slovenskih. Tako bi ostalo v predmetniku za 3. razred torej poleg dveh tujih besedil le šest slovenskih in 17 skupnih jugoslovanskih. Po istem principu je treba v prvem razredu „izvagonirati“ tri slovenske avtorje, v drugem 13, v četrtem 10, v petem 12 itd. Tako bi bila vsa nižja šola, ki je za formiranje osebnosti najpomembnejša, na voljo pretežno neslovenskim vplivom: v njej bi učenec predelal 8 tujih, 43 slovenskih in 66 drugih jugoslovanskih avtorjev, k čemur je treba prišteti še to, da ima slovenski učenec v petem razredu še 70 ur obvezne srbohrvaščine, pri čemer spozna 25 neslovenskih avtorjev in predela še nekaj več njihovih tekstov v izvornikih. Ista usoda čaka tudi Makedonce in obe narodnosti. Nasprotno pa bi učenec s srbohrvaškim maternim jezikom imel domala celoten program v srbohrvaščini: večino tistega v skupnih jedrih zaradi republiškega ključa, preostalega pa zaradi razpolaganja z lastnim delom programa. Tako bi on prebral v osmih letih 3 slovenske pesmi, slovenski učenec pa (poleg drugih tujih) kakih 35 srbohrvaških v prevodih in kakih 15 v izvornikih.

Bogme res slaba trgovina! In to pri tolikšnem bogastvu slovenskih pesmi za mladino in za odrasle. Narobe svet!

Vendar vse to, kar sem obravnaval in našteval doslej, sploh ni glavno pri vsej tej stvari. Mnogo bolj kot to primerjanje, ki bralcu morda daje vtis nekakšnega drobnjakarstva, prizadene človeka žalostno dejstvo, ki ga sluti za vsemi temi zunanji odrazi. **ŽALOSTNO DEJSTVO, KI IZVIRA IZ TISTEGA PREPRIČANJA, HOTENJA IN PRIZADEVANJA NE TAKO REDKIH PRI NAS, KI BI RADI UVEDLI JUGOSLOVANSTVO KOT**

MOŽNO ZAMENO ZA NARODNOST, PRIZADEVANJA, KI JE NESRAMNO JASNO IZRAŽENO V IZJAVI SLAVNEGA GENERALA IZ ČASOV NOV, TOV. KOSTA NADJA, KI JE V POLITIKI IZJAVIL: „NE BI BILO MARKSISTIČKI TVRDIT DA DANAS — SUTRA NEČE BITI JUGOSLOVENSKE NACIJE. A BIČE JE!“ (PA BO!). HVALA LEPA ZA TAK MARKSIZEM! Marksizem se je pri Slovencih v mnogočem „prijel“ prav zaradi pravilnega obravnavanja narodnostnega vprašanja. Lahko pa se seveda spet tudi „odprime“, če bo še več takih generalov. Proti ljudski volji nobena sila nič ne zaleže, toliko bi si vsak pravi marksist že lahko zapomnil. Ker je v zraku vse polno takih jugoslovanskih unitarističnih tendenc, seveda tudi na predlog skupnih jeder ne moremo gledati kot na neko naključno, prenačljeno zamisel, ki se tiče samo nekakšne kulture, temveč kot na sestavni del zelo daljnosežnih ukrepov. Jezik in šolstvo sta nadvse pomembni sestavini narodnega življenja, saj iz roda v rod obnavljata zavest narodne pripadnosti. Njun pomen se v našem primeru najbolj vidi v velikanskem naporu, ki ga je moral slovenski narod vložiti v to, da jima je na lastni zemlji priboril prostor pod soncem v skoraj dvestoletnem (zavestnem) boju proti Nemcem, Italijanom, Madžarom pa tudi raznim jugoslovaniarjem, kajti tudi v stari Jugoslaviji so bili časi, ko so morali dijaki po ukazu iz Beograda trgati iz čitank Cankarjeve spise.

Marksizem sam po sebi, kot smo malo prej videli, ni nobena garancija proti unifikacijskim tendencam, saj ga nekateri celo skušajo vpreči v njihov voz. Treba je reči sproti razreševati in se boriti proti zgrešenim tendencam. In ta predlog skupnih jeder je prav gotovo ena takšnih nadvse nevarnih in daljnosežnih napačnih tendenc. Šola, ki bi poučevala književnost, zgodovino, zemljepis, umetnostne zvrsti in še kaj po ideologiji razmerja 70:30 v slovensko škodo, bi bila raznarodovalna. Slovenci se čutimo za poseben, čeprav sorazmerno majhen narod, vendar kompleten narod: s svojim imenom, svojim ozemljem, svojim jezikom, svojo (čeprav nesrečno) zgodovino, svojo kulturo itd., in seveda tudi svojim šolstvom. Smo majhen, a kompleten organizem. Predlog skupnih jeder pa na področju šolstva napada prav to našo bistvo: hotel bi razdreti ta sicer mali, a zaokroženi organizem in ga porabiti za del nečesa večjega. V prisposodbi rečeno, hotel bi slovenskega mačka predelati v rep jugoslovanskega leva. Takšen učni načrt za humanistična področja, kot ga vsebuje predlog o programskih jedrih, bi v Slovencih že od mladih let, ko so pri formiranju človeka, kot je znano, najpomembnejša, občutno zniževal, če že ne razkrajal, občutje narodne pripadnosti, jih pehal v malodušje in okrnjeno osebnost in v hlapčevstvo, ter jih skupaj s pritiski na drugih področjih delal za lahek plen raznih generalov prihodnosti ki jih kot vse kaže, žal še lep čas ne bo zmanjkalo. To pa bi bila za nas Slovence kaj slaba obljuba „svetle prihodnosti“. Zato naj namesto nadaljnega razglabljanja rajši navedem nekaj vrstic iz Javorškove knjige „Adamovo jabolko“, kjer na strani 56 piše tudi tole: „...iz dneva v dan moramo doživljati, da nas srkajo vase ali kako drugače potjučejejo bodisi Avstrijci bodisi Italijani. Ali naj v imenu bratstva in enotnosti pu-

stimo, da nas bo vsrkala vase še Jugoslavija? Ali je za tako usodo padel v zadnji vojni vsak deseti Slovenec? Ali smo zato imeli narodno osvobodilno vojsko in partizanske odrede Slovenije in se borili kot levi? Ne ne, ne... Ne moremo in ne smemo se potujčevati ne na Koroškem ne v Italiji in ne v Jugoslaviji."

Zato ker torej pri vsej tej stvari o skupnih jedrih ne gre samo za nekakšno literarno vprašanje, nima prav nobenega smisla, da bi poskušali kakorkoli „handlati“ za kakšno vrstico več ali manj o Prešernu, Trubarju, Gallusu, Jožefu Štefanu, Juriju Vegi, o Plečniku in impresionistih, o Gosposvetskem polju, človeški ribici, alpskem svetu, gozdnem gospodarstvu, tistanem vezju in podobnem. To nima nobenega smisla. Glede na resnost vprašanja se je treba zateči k ustavi.

Izobraževanje in vzgoja sta po njej v celoti prepuščena posameznim republikam. V Ustavi SR Slovenije pa med drugim piše: v členu 314, točka 9 — da je dolžnost SR Slovenije, da varuje svoj narodnostni značaj. V točki 22 — da republika „določa sistem vzgoje in izobraževanja“. V točki 23, da odloča o temeljnih vprašanjih organiziranosti in razvoja kulturne dejavnosti. V členu 316, 3. odstavek, nadalje piše: Zaradi zagotovitve sodelovanja med socialističnimi republikami in avtonomnimi pokrajinama lahko republiški organi v dogovoru s pristojnimi organi posameznih ali vseh socialističnih republik in avtonomnih pokrajin ustanavljajo skupne organe, organizacije in druga telesa, organizirajo skupne akcije, združujejo sredstva in spodbujajo izmenjavo izkušenj in druge oblike sodelovanja.

Sklepi medrepubliških teles zavezujejo organe in organizacije v republikah SAMO, (podčrtal jaz, op. avt.) če jih sprejme pristojni republiški organ in o tem izda ustrezen akt.

Glede na vse navedene pravice in dolžnosti SR Slovenije, v primeru tega ponesrečenega medrepubliškega družbenega dogovora predlagam, da Komite za kulturo naroči Zavodu SR Slovenije za šolstvo, naj, kar se Slovenije tiče, izvzame iz nadaljnje medrepubliške obravnave o programskih skupnih jedrih vsa področja, ki imajo narodno obeležje, to je, vsaj jezik, književnost, zgodovino, zemljepis, umetnostne predmete; in da naj zanja ostane še naprej veljaven sedanji učni načrt.

Tisti del predloga skupnih programskih jeder, ki ga je Medrepubliško-pokrajinska konferenca, kot smo videli, že sprejela, ki pa po določitih ustave postane veljaven samo pod pogojem, da ga sprejme pristojen republiški organ — tisti del predloga pa naj gre v resnično široko javno razpravo. Besedilo mora biti prevдено v slovenščino ter v tej ali oni obliki dostopno vsej javnosti.

Vse ocene ustreznih področnih komisij morajo biti objavljene, in to v neskrajšani obliki. Ugotovitve javne razprave naj zatem oceni in uskladi posebej za ta primer ustanovljena interdisciplinarna komisija. Šele nato naj se kdorkoli kaj obvezuje ali podpisuje.

Vendar vse to, kot sem že rekel, pride v poštev samo za izobraževalna področja eksaktnih predmetov, kot so na primer matematika, kemija, fizi-

ka in pa za predmete, kot je na primer telesna vzgoja. Nikakor pa to ne velja za tisto humanistično področje, ki je tesno povezano z narodnim obeležjem. V tem primeru se nimamo z nikomer kaj meniti, tem manj še z ljudmi, ki so prvotni, dobronamerni načrt speljali v svoje vode.

Siliti ali preglasovati pa nas pri tem nima nihče pravice v imenu ničesar, kar je jasno razvidno iz citiranega člena ustave, kjer je posebej poudarjeno, da je medrepubliško sodelovanje na tem področju prostovoljno, njegovi sklepi pa brez potrditve s strani republiških organov neveljavni, torej tudi neobvezujoči. Zato bi vsakdo, ki bi kljub jasno izkazanemu nasprotovanju javnosti na svojo roko v imenu kogarkoli podpisal karkoli upravno obvezujočega na tem področju, delal proti koristim slovenskega naroda in bil zato v prvem primeru večkratni kršilec ustave, v drugem primeru pa z moralnega vidika poleg tega še narodni izdajalec.

Po drugi strani naj še dodam, da ima vsak občan po ustavi pravico, da se sklicuje na ustavo, in pa pravico, da daje predloge telesom in organom družbenopolitičnih skupnosti in politične in druge pobude splošnega pomena (člen 199 rep. ust.).

Preden končam, pa bi še napisal, da je nadvse žalostno, da mora vsak Slovenec, če ne umre zelo mlad, vsaj enkrat v življenju doživeti pritiske na svojo narodnost. (Josip Vidmar, ki živi malo dlje, jih je vsaj že petkrat).

Slovenec je bil zmerom zagovornik Jugoslavije, eden najbolj trdnih in vztrajnih, saj je v njej upal doseči garancijo svojega obstoja. Nikdar ni od nikogar ničesar zahteval, želel je samo, da se drugi mimo ustave ne bi vmešavali v njegove priznane pravice, še zlasti ne narodne in jezikovne. Tudi žrtvoval je zanj zmerom zelo veliko, v krvnem davku in v denarju. Toda po začetnih lepih besedah se v nekih ljudeh, žal, zmerom znova prebudi neki neustavljivi hudič, ki bi rad vse vode speljal samo na svoj mlin. Takrat je pač treba dvigniti glas. Zato sem ga tudi jaz; iskreno povem, da z muko in nerad. Rajši bi napisal kaj lepega in vzpodbudnega. Moral pa sem to, kar sem, ker drugače se po vsem tem, kar se godi ne bi upal več pogledati v ogledalo.

Opomba uredništva: Podčrtanja v tekstu so naša.

— o —

PRETEPAJ! UBIJAJ! BARIKADE! POUličNI BOJI! — KOGA? — SLOVENCA! SLOVENCE! (Zaupna okrožnica OF terenskim odborom)

Objavljamo zaupno okrožnico terenskim odborom OF, ki je bila izdana 25. aprila 1942. Ponatiskujemo jo v celoti. Naj zvedo za njeno vsebino vsi pravi Slovenci, Jugoslovani in Slovani, pa tudi dobro namerni pristaši OF in simpatizerji, katerim vodstvo OF te okrožnice ni zaupalo. Iz okrožnice je razvidno, kako si OF zamišlja najidealnejšo pot do „samoodločbe“ slovenskega naroda. Recept je epohalen. Samoodločbo naj izvrše dobro organizirane „desetorice“ manjšine s pretepanjem, ubijanjem, ben-

cinom, kamenjem, žebli... Priprave naj se vrše na grbah tzv. „bele garde“, po možnosti tudi na okupatorjih, ki naj dajo v glavnem le sredstva in orožje za glavno vstajo.

Z objavo ne delamo krivice OF: ker vršimo le nadaljno popularizacijo okrožnice in to celo brezplačno. Tudi denuncijanstvo se nam ne more očitati. Okrožnico smo prejeli na tak način, da bi bil čudež če je že ne bi imela tudi R. Questura v rokah, če prav ji ni pripisovati posebne sposobnosti. — Objektivni čitatelj naj si iz nepotvorjene vsebine sam napravi sodbo samozvanem vodstvu OF.

„Naša najbolj važna naloga je organizacija oddelkov Narodne zaščite. Enote NZ, ki je rezervna ljudska narodna osvobodilna partizanska vojska, naj bodo dobro sestavljene, v borbi prekaljene, disciplinirane, sposobne voditi spontane ljudske množice za svobodo borečega se slovenskega naroda ne samo okupatorjev, tembolj od notranjih sovražnikov (bela garda, denuncianti, koristolovci itd.). Zavedajmo se, da je naš čas tu, da se nahajamo v revoluciji in da bosta faizem, ki je v razsulu, in notranji sovražnik, ki je pred pravično ljudsko sodbo, storila preje vse za uničenje zdravih sil slov. naroda, da naši preizkušeni voditelji ponovijo razmere bivše čaršijske Jugoslavije. Partizanska vojska in NZ so nam garancija za popolno zmago nad okupatorji, notranjimi sovražniki in za uresničitev ljudske socialne svobode.

Oddelki NZ naj bodo sestavljeni od 10—15 ljudi, ki živijo skupaj v službi ali stanujejo. Najbolje je eno in drugo, ker redne sestanke lahko prekinejo izredni dogodki. Njihova naloga je stvar tako organizirati, da se tudi v najbolj težkih razmerah lahko zberejo skupaj (pogojni znaki, žvižgi, klici, znamenja na oknih itd.). Zato mora vsak oddelek NZ vršiti poskusno mobilizacijo, ki morajo imeti smisel in praktični pomen učvrstitev z disciplino povezanosti in organizacije, kajti le tiste člane zaščite, ki se mobilizacije udeležujejo, je smatrati za zavedne in resne Slovence in le tiste enote bodo sposobne vršiti akcije in uspešne borbe proti okupatorjem in narodnim izdajalcem. Vedeti moramo, 99% verjetnost, da nas bodo dogodki zatekli nepričakovano in da se bomo morali boriti v izredno težkih razmerah.

Tudi neoborožene enote NZ igrajo zelo važno vlogo: vodstvo množic, reševanje ranjencev, ujetnikov, ko je straža oddaljena, ovirati vojake, karabinjerje, odvzemati jim orožje v ugodnem momentu, metati kamenje, opeko, vrelo vodo, v bencin namočene cunje, z bencinom napolnjene steklenice, posipanje žbljov po cestah, delati zapreke, barikade itd. Organiziran, strnjen oddelek, če je odločen, je ogromna sila. Vsled tega se ne smemo v nobenem slučaju odreči formiranju enot NZ češ, da primanjkuje orožja.

Po formiranju se je treba podvreči vsestranskemu delu, teoretičnemu, tembolj praktičnemu. Za teoretično delo se smatra proučevanje raznih člankov, o zaščiti, člankov v naši literaturi, katere je treba bolj skrbno prebirati, spoznavanje vojaškega pomena, enot NZ (uline bitke).

S praktičnim delom je treba začeti koj. Deli se na pripravljalo delo in vojne operacije. K prvemu spada nabavljanje raznega orožja in vsakovrst-

ne municije, iskanje stanovanj, ki imajo primeren položaj za ulične bitke (borba od zgoraj), za skladišča bomb v podstrehah, kamenje, opeko, kisline. Mora se skrbeti tudi za oborožitev sebe in tovarišev, da pridobivamo na orožju naših, ki ga ljubosumno čuvajo za sebe, potem od nasprotnikov (bele garde), z akcijami proti it. vojakom, ker s tem pridobivamo na orožju in ubijemo moralo okupatorjev. V pripravljalo delo spada tudi obveščevalna služba, katera ima izredno važno delo. Izvedeti delo vseh notranjih sovražnikov (bele garda), njihova skrivališča orožja, tiskarne, skladišča, zbirališča njihovih sestankov, pot, kjer se gibljejo, ustvarjati zveze, ki nam koristijo (policija, sodnija, pošta, vojaki, javni uradi, trgovine orožja, bencina, kemikalij itd.), to je množična obveščevalna služba, tu je dosti dela, kjer lahko koristi vsak in to tudi fizično slabi ljudje otroci, starci žene, vsi ki so zavedni Slovenci. Treba si je prizadevati, da se zberejo vsi oni, ki so odločeni delati in sodelovati pri osvobodilnem gibanju, kajti tu ne more in ne sme biti Slovenca, ki bi ne prinašal velike koristi tudi brez orožja, čeprav osebno ne bi bil sposoben za borbo, samo če želi delati. Seveda samo s pripravljalnimi deli se nikdar ne moremo zadovoljiti, pač pa moramo preiti v oboroženo borbeno akcijo v svrhu: 1) vežbanje borbenih sil, 2) raziskovanje sovražnikovih slabih mest, 3) prinašanje delnih porazov sovražnika, 4) osvobojenje aretirancev in ujetnikov, 5) nabavljanje orožja potom razorožitvenih akcij ital. vojakov, nabava sredstev za odpor (zaplemba okupatorjevih in nasprotnikovih denarnih sredstev in slično). Da pa bomo kos tej borbi, moramo prijeti za živo delo, nikakor ne odložiti do splošne vstaje, kajti brez pripravljanja v ognju ne bomo postali sposobni izvesti popolne socialne svobode slovenskega ljudstva in ne bomo dosegli svojih človečanskih pravic.

Seveda nebena skrajnost ni dobra, če se nekaj dobrega in pravičnega dovede do viška, lahko postane to prekoračenje določene mere, celo slabo in škodljivo. Nedisciplinirani oddelki NZ in nepripravljene akcije na drobno privede do skrajnosti, samo o razkosa, zaostri in zahteva nepotrebne žrtve.

To je točno. Toda na drugi strani ne smemo pozabiti, da je sedaj revolucija in da je parola pripravljaj na najhujše že dana in da se je vstaja že začela. Oddelki NZ imajo ne le pravico, ampak dolžnost pri povoljnih razmerah z napadi in ubijanjem denunciantov, ital agentov in fašistov, karabinjerjev in njihovih postojank, kakor tudi vojaških in tako dalje. Te operacije se že izvajajo sedaj povsod, kjer razplamteva želja po osvoboditvi, zato mora biti vsak oddelek NZ pripravljen na tako vojno akcijo. Vsak oddelek NZ mora vedeti, da če danes prepusti kako ugodno priliko za akcijo je on kriv za neodpustljivo brezdelnost zaradi pasivnosti. A taka krivda je največji zločin in sramota v času revolucije za vsakogar, ki teži za svobodo ne po besedah, ampak po dejanjih. Vsi pošteni in borbeni Slovenci spadajo v NZ. Kdor je odločen boriti se za svobodo in s svojim delom dokazati pripravljenost ne glede na politično prepričanje, tega je smatrati za vrednega vojaka narodne osvobodilne partizanske vojske, ki je v dejanju s prelito krvjo dokazala, da je to naša prava ljudska vojska, NZ je njena rezerva.

EMIGRANT NA ZDRAVNISKEM PREGLEDU

Doktor,
ne iščite v teh prsih,
ne prislušajte mi srcá,
daleč na severu onstran morjá,
v predragi Sloveniji
me holi, me skeli, me strašno duši,
v Ljubljani je počilo moje srcé,
v hostah nad Teharji,
v brezni Kočevskega roga
in še drugod bogvekód
moji tovariši, bratje, mati in oče, moj rod,
tisoči ubiti, tisoči vrženi v svet,
poln sem črnih grobov,
zvrhan sem črnih usód,
od tolike smrti bolan.

Doktor,
morilce sprejemajo in pokopavajo s častmi,
moritve strašne ne obsodijo v nobeni cerkvi,
da so na lastne mrtve pozabili svojci,
da smo Slovenci še v izgnanstvu sprti,
da se ne bomo nikdar več domov vrnili,
tujina bo naš skupni grob,
o doktor, to je srčna kap,
to je v pljučih rak,
zato takó sem shiran, zato bledost ta moja
in v mojih očeh kri,
o, doktor, doktor,
ljubezni, ljubezni, ljubezni!,
sicer me zaduši...

Branko Rebozov

(Seveda vsem ne smemo zaupati, ker drugače bi napravili zločin. Če bi jim verovali.)

Poveljstvo bo iz izkušenih enot napravilo obliko in pogoj skupnega dela, kar bo izredno koristno, zato ne gre od strani posameznikov zapadati v skrajnosti in ustvarjati komplicirane načrte splošne sheme, odlagati živo stvar zaradi pedantskih projektov itd. Vstaja bo izbruhnila brezpogojno pod takimi pogoji, ko bodo neorganizirani elementi mnogoštevilnejši od organiziranih. Zgodilo se bo, da bodo posamezni oddelki prepuščeni samemu sebi in bodo morali delati na lastno odgovornost. Zavlačevanje, spori, neodločnost,

Taki so stih naših zgodb!

Čuj, kar ti povem —
— Balantič je z nami bil
in ni bil takó mil,
kot bi mnogi želeli,
in je grmel na nas
in na mé,
ker smo že vsi onemeli
in je razjedel čas
naš šibki glas:

„Svinčnik ne —
— le kakšen si poet! —
za pero si vzemi bajonet!
Ko mi streho je zažgal
komunist,
z njim sem zadnji zlog napisal
v dim ujet —

— piši tole sporočilo jim na list:

Taki so stih NASIH ZGODB:
ogenj, kri in dim!
Jaz sam v njih gorim,
sijem luč na pot,
dokler se ne bodo brali
do sedaj še
neizpisani anali!“

In sem zapisal takrat:

V temno, novembrsko noč
zgublja se drag privid,
kot med učence nekoč
luč med nas plane.
Gledam od stropa na zid:
stene svetló so ožgane!

[ALEŠ GOŠAR]

---

brezdelnost, to pomeni smrt za vstajo. Največja odločnost, največja energija, brezodločno izkoriščanje vsakega ugodnega momenta, vztrajno podžiganje strasti za svobodoželjno množico, potiskanje te množice v odločnejše in smelejše akcije, to je dolžnost vsakega pravega člana Zaščite. Borba z okupatorji in notranjim sovražnikom (bela garda) je naša najboljša akcija, v kateri se oddelki NZ učijo vojskovanja. Ta jim daje prvi vojaški krst, ki prinese ogromno koristi osvobodilnemu gibanju. Oddelki zaščite morajo ugotoviti, kje in kako se zbirajo okupatorji in vsi naši nasprotniki. Ne smejo se zadovoljiti samo z agitacijo, ampak morajo takoj nastopiti z oboro-

ženo silo, pretepati, ubijati, to se pravi v kali zatreti. Moramo razstreljevati njihove glavne štabe in postojanke.

Le če bomo to vršili in tako delali, bo naša osvobodilna borba uspešna in slovenski narod bo zaslužil svojosvobodo na svojem prelepem koščku zemlje, za katerega se bori že stoletja. — Smrt fašizmu, svoboda narodu!“

To je nepotvorjena, od besede do besede točno podana okrožnica takozvane „Osvobodilne“ organizacije za osvobodilno akcijo. Po besedah same okrožnice je ta „Osvobodilna“ akcija naperjena bolj proti notranjemu sovražniku, kakor okupatorju. Notranje sovražnik je Bela garda. Ta bela garda je zakonita jugoslovanska vojska pod generalom Mihajlovičem, saj druge bojne organizacije ni in se ne pripravlja.

Kako velika je razlika med osvobodilno akcijo osvobodilne fronte in vojnim pokretom in ciljem kraljeve jugoslovanske vojske pod generalom Mihajlovičem!

OF kliče Slovence h klanju bratov Slovencev!

Mihajlovič zbira vojsko proti okupatorju Nemcu, Italijanu in Madžaru!

OF zbira kamenje, bencin, orožje, pripravlja barikade za poulične borbe med brati Slovenci v Ljubljani!

Mihajlovič bo popeljal svojo vojsko Slovencev, Hrvaotv in Srbov na naše meje, daleč preko Soče, nad Gosposveto in v Gradec!

Vi gospodje režiserji gala predstave po ljubljanskih ulicah, ki sedite v vodstvu OF, predstava se ne bo uprizorila. Režiserji bodo ostali brez igralcev in brez občinstva. Ti pojdejo v Mihajlovičevo kraljevo jugoslovansko vojsko in ponese barikade z ljubljanskih ulic daleč ven na naše narodne in državne meje.

(To je tipkano besedilo letaka, ki ga je najbrž kmalu po 25. aprilu l. 1942 razdeljevala „jugoslovanska vojska pod generalom Mihajlovičem“.)

Kdor modruje, da denar vse premaguje, ta z denarjem pač se da kupiti. Beaugher

Kdor je bil žrtev zla, zlo more pozabiti, ali zločincu, ki ga storil je, v spominu ne more miniti. H. Marot

Svoboda ni nič drugega kot tisto, kar ima posameznik pravico storiti in družba njima pravice, da mu zabrani. Constant

Ni večje boli kot spomin na srečne dni v nesrečnem času. Dante Alighieri

NAŠI JUBILANTI

VINKU BELIČIČU — z juga pozdrav!

Našega jubilanta, ki je lanskega avgusta prestopil prag 70-ih let, osebno ne poznam. Pač pa sem si še kot gimnazijec, begunec in, smem tako reči, rešenec z „domačih“ tal na mivkasto, takrat že zimsko vlažno obalo starodavne Senigallije, v tesnih prostorih in v tesnobnem času, skrbno zapišal in za vedno vtisnil v spomin prelepe stihe Češminovega grma: „...rastoč iz bregovitih tal, posut z ostrim bodičjem... te veter komaj zmaje sredi trav... kako je tuje, kjer te ni!“

Zdaj se teh Beličičevih verzov uče na pamet študentje srednješolskega tečaja v Buenos Airesu; nekaterim morda že s težavo, a drugim še gladko stekó domače besede „...avgust predahne nedrja dobav...“, medtem ko mene mestni hrušč, ki vdira s ceste spodaj, zamoti prav tedaj, ko mehkó „za ulicami, dimniki — tam zad nevidni plot — čez morje misel plava“, da se potem spet vrne k meni in se sprašuje, kako približati mladim očem podobo slovenske dobave in išče med njimi odmeva na pesem, ki mene prevzema. In v že prebujenem spominu mi spet vzvalové (pozabljeni?) nikdar pozabljeni stih, ki jih srcé neopazno, nalahno v naš svet priredi: „Nad nami kamení svetlobe sinji ocean, a mi od hrepenenja smo že vsi bolni!“

Tam daleč, daleč onkraj morjá, na robu neusmiljene mōje, zvesti Beličič ves z nami trpi: „O moje Ródine, o naše Ródine, naš rojstni kraj!“ A kakor nas ne, tudi njega ne, ne bo premotil čas, saj bomo šli nazaj šele tedaj, ko „bo napočil naš kresni večer“ pred jutrom Velikega dne — slovenske svobode.

Zato pa: Beličič je naš! v besedi in delu in močni usodi — in z vero v slovenstvo in zvest.

Zatorej — še v siju teh spolnjenih let — od zvestih na jugu najlepše pozdrave!

urednik

PRIHOD BENEŠKIH SLOVENCEV V ARGENTINO

(Prispevek k zgodovini vseljevanja Slovencev)

V letih 1878 do 1881 je prišlo v „Colonia Caroya“ pri Córdobi precej imigrantov iz italijanske province Friuli; med Furlani so bile tudi slovenske družine. Po pruski zmagi je leta 1866 morala Avstrija pruskemu zavezniku Italiji odstopiti Benečijo — tako so beneški ali furlanski Slovenci prišli v okvir italijanske države; od tistega leta do izselitve 1878 še niso vsi (ali pa nobeden?) menjali državljanstva — tako bi bilo možno za vse, ki so v novi domovini l. 1880 registrirani kot avstrijski državljani, ugotoviti tudi

narodnost: nekaj malega bi med tistimi 127 osebami našli Nemcev — sodeč po imenih kot Trettel, Frizz — vse drugo pa skoro gotovo lahko štejemo k slovensko govorečim.

Viri za raziskavo bi bili: Archivo general de la Nación (Of. de inmigraciones), Estadística de Córdoba in Registro de propiedades de Caroya.

Med prvo skupino najdemo tale imena: Valentin Brajda, Jože Kavčič (Causich), Janez Ambrožič (Ambrosich), Anton Franz; pa še potem: Furlan, Vizintin, Grudina (Grdina?), Florijan Petina, Ces (Česen?), Cekin, Coseani (Kocijan?), Spicogna (Špehonja?), Cragolin (=iz Kranjske); Muchini?, Fazan? — Mati prve učiteljice (ki je prišla 1880/81 v Karožo), je bila Marjana Fletič, poročena Rossi; ta učiteljica Filomena Rossi, drugič poročena Mossi, je umrla v Tucumanu leta 1922. Poučevala je v furlanščini kasneje v španščini.)

Slovenska utegnejo biti tudi imena Kopic, Osella, Stocca (Štok?), Savorgnan (Zavornjan), Prez, Salatin, Ghersi (Geržinič?).

Potek naselitve:

Podatke povzemam po knjigi Colonia Caroya — cien años de historia, 1978, objavil Archivo del poder legislativo de Córdoba.

Leta 1878 so prišli 15. marca v Caroyo imigranti, ki so odšli iz Genove decembra 1877 in so prispeli v Ayres 14. januarja 1878. Skupino, ki je štela 458 oseb, so v Ayresu razdelili v več manjšin — večjo so poslali v novo ustanovljeno „Colonia Avellaneda“, drugi odcep pa so poslali v Chaco, ostanek pa odpravili z vlakom v Córdoba. To je bilo na stoletnico rojstva San Martina, zato se je kolonija sprva imenovala „Colonia San Martín“. Tudi iz kolonije Avellaneda so že junija istega leta preselili zaradi slabega podnebja nekaj skupin v Caroyo; še nove skupine pa so prispele konec septembra 1878 in januarja 1879 še 40 družin (za le-te ni najti imen).

Statistika za 1880: 1534 oseb, 658 žensk, 876 moških. Po državljanstvu je bilo 127 Avstrijcev (65 moških in 62 žensk). Leta 1978: okr. 11.500 oseb (ne-argentincev 700).

Colonia Caroya (ime prihaja iz jezika kečua) je 50 km oddaljena od Córdoba na sever; kraj se drži mesta Jesús María, je dolga „vas“ (ima 8 km. dolg drevored, ki jo veže s „Colonia Tirolesa“); 530 m. nadmorske višine. Zavetnica ji je Naša Gospa iz Monserrata, kjer je tudi šola po njej imenovana.

Leta 1816 je bil tam na obisku San Martín; leto prej se je ustanovila prva delavnica za neognjeno orožje. Blizu tam leži kraj La Posta, ki je bil nekoč postajališče na poti iz Perúja v Buenos Aires. Nekdanji lastnik Duarte Quirós je posestvo = estancijo Caroyo podaril kolegiju Monserrat (1687), kasneje pa so to veleposestvo poddržavili.

Roman Pavlovčič
(3. 8. 83., Córdoba)

Človek se rodi odkrit in lažnik umira. Luc de C. Vanvenargues

Starinski pa novotárski očitki

na Janeza Pavla II.!

Za priliko lanskoletnega obiska Janeza Pavla II. v nekdanji katoliško Avstrijo je v KOLEDARJU MOHORJEVE DRUŽBE za leto 1984 jasni in pogumni pisec VINKO OŠLAK pometel z očitki, ki so jih ob tisti priliki spet pogrevali avstrijski in morda tudi koroški kritiki papeževnega obiska. Izmed Ošlakovih komentarjev smo izbrali naslednje:

3. Očitek papežu, da se tudi politično izjavlja, je stara liberalistična in boljševiska floskula, ki je zahtevala, naj se duhovnik in Cerkev ne „vmešavata“ v politiko. Pojem „vmešavanja“ v politiko je zelo slikovit, saj natančno ponazarja, kako razumejo politiko tisti, ki ga uporabljajo. V politiko se je mogoče „vmešavati“ le tam, kjer je to področje kdo pridržal zase, kjer politika torej ni „res—publica“ — javna stvar, temveč „res—privata“ — zasebna stvar tega ali onega političnega uzurpatorja. Zato takoj vemo, kjer slišimo pojem „vmešavanja“ v politiko, da smo v območju diktature, saj se v politiko, ki bi bila stvar vseh, kakor je vsaj normativno urejeno v demokracijah, vendar ni mogoče „vmešavati“. Očitek papežu, da se politično izjavlja, je torej samo prenašanje totalitarnega modela v svetovno merilo, v razmerje do samega vrha Cerkve. Konec koncev pa je papež tudi državni suveren; in če mu oporekajo pravico do političnega izjavljanja, je to prav tako smešno, kot če bi očitali Reaganu ali Andropovu, da so se izrazili politično...

4. Zgražanje nad tem, da papež vztrajno brani življenje pred poljubno človeško manipulacijo, je pravzaprav nekoliko čudno. Saj papež ne brani kake lastne teološke domislice, ampak nauk Cerkve, ki si ga ni kdo po svoji volji izmislil, ampak ga imamo po razodetju, in je kot takšen „indiscutabilis“ — zunaj vsake razprave. Lahko ga samo priznaš ali pa ga odkloniš. Ni pa ga mogoče poljubno spreminjati in prilagajati človeški všečnosti. Kdor je kristjan, tega varovanje življenja in vrednota razmerja med moškim in žensko pač ne more spravljati v ogorčenje; kdor pa se k temu nauku ne priznava, za tega nauk Cerkve in papeževa stališča tako ali tako nimajo nobenega pomena in moči. Čudno pa je kako ti „humanistični“ očitki, ti veliki „prijatelji“ osiromašenega in izkoriščenega tretjega sveta ne uvidijo, da je kontracepcijska pilula najnesramnejše in najpogubnejše orožje kolonialnih in neokolonialnih mogočnikov proti ljudstvom revnega juga. Prav pilula je tista, ki pomaga odlagati resnične družbene spremembe v razmerju sever—jug in v tretjem svetu samem. Pilula je praktična uveljavitev Malthusove teorije iz viktorijanske kolonialne Anglije, da je treba revežem preprečiti razmnoževanje. Ljudje, ki se v kritiki papeževnega moralnega obso-

janja pilule imajo za napredne in socialne, so v resnici najučinkovitejša in najcenejša agentura tistega kapitala, ki je najbolj brezobziren in lakomen.

5. Celo najbolj dobromisleči kristjani sami nasedajo navideznemu protislovju v papeževem odklanjanju latinskoameriških revolucij in prepovedi sodelovanja duhovnikov v njih — ter podpiranju vzhodnoevropskega disidentstva in še posebej poljskega sindikalnega gibanja. Ali je Janez Pavel II. v tem res neverodostojen; ali vsaj tu res zganja dvojno moralo? Tisto, kar človeka zavaja, je neutemeljeni enačaj, ki ga je spretna ideološka mašinerija vstavila med tem, kar se dogaja v Latinski Ameriki, in tem, kar se dogaja v vzhodni Evropi. Edina stvar, ki je, če ne enaka, pa vsaj podobna, je stiska ljudskih množic, ki na tej in oni strani trpe — gmotno zaradi nerazvitosti, nesposobnosti oblasti in brezobzirnega izkoriščanja — in duhovno zaradi neustrezne državne ureditve, zaradi diktature po vzoru fašizma ali stalinizma. Pa še pri tem je treba povedati, da so diktature na vzhodu le neprimerno bolj totalitarne, hermetične in trajnejše kot v Latinski Ameriki, kjer obstajajo vsaj zametki sindikalizma, in se celo Pinocheta, ki ni ravno varčen s krvjo, da preprosi za kako izpustitev ali pomilostitev. Vse drugo pa je med seboj neprimerljivo. Mirnega in zgolj z moralnimi sredstvi izražene protesta in gibanja na vzhodu menda ni mogoče enačiti z gverilo, ki je bila v svojih začetkih najbrž res ljudsko-spontana, in torej tudi po pojmovanju Cerkve vsaj ponekod upravičena, a je po preizkušenem Stalinovem receptu „ljudskih front“, ki se je doslej še povsod obnesel, od Evrope do Kitajske, kmalu postala sredstvo komunističnih organizatorjev, da se preko nje polaste oblasti. Kako potem znajo rešiti vprašanja revščine in nerazvitosti, dovolj jasno kažejo primeri od Poljske pa do Etiopije in Kube, ki poleg trsnega sladkorja na veliko izvažajo tudi ideološki sladkor, s katerim daje zelo grdim stvarjem lažen okus osladnosti.

Duhovniki, ki sodelujejo na strani takih gibanj, so lahko osebno zelo pošteni ljudje, zaradi svoje politične neizkušenosti in lahkovernosti pa so največkrat „koristni tepci“, ki z rožnimi vencami delajo pot mučeniškemu vencem bodočega preganjanja.

Če je nikaragovski minister in duhovnik Ernesto Cardenal hotel papežu seči v roko, bi moral najprej poravnati do njega dolg duhovniške pokorščine, t. j. odstopiti kot minister in spet postati duhovnik za vse. Tista roka pa očitno ni iskal drugega kot potrditev za oblastno vezanost, za najradikalnejšo obliko sodobnega klerikalizma.

Nasprotno pa v vzhodnoevropske države nihče ne tovari kakega orožja in streliva, temveč kvečjemu zaboje s hrano in zdravili za vsakogar, ki je potreben. Celo več. Papež in Cerkev tudi do poljskega sindikata Solidarnost postavljata rezervo, ker jima je vsaj minimalni domovinski in narodni obstoj višja vrednota od sicer zaželene demokratične in suverene ureditve. Če torej isti papež moralno podpira prizadevanje za bolj demokratično in neodvisno življenje ljudstev v vzhodni Evropi, ki so daleč od kakršnekoli uporabe sile,

in se distancira od nasilnega spreminjanja družbe v LA, ki se največkrat naslanja na matico svetovnega terorizma, ne da bi se zato distanciral tudi od upravičenih zahtev trpinčenega ljudstva, je menda jasno, da v tem ni nikakršnega protislovja in nikakršne dvojne morale.

OZNAKA DVEH TIPIČNIH PARTIZANSKIH HEROJEV

V drugi številki letošnjega „Soko'skega vestnika“ je Lado Bevc pod naslovom „Dva hrabra grobokopa Tyrševega sokolstva“ podal prav na kratko, a vendar zelo zadeto karakteristiko dveh grobokopov, ne samo sokolstva, ampak slovenstva na sploh, saj sta oba zvesto in učinkovito pomagala krvoločni komunistični partiji na oblast.

Da se pa resnica prav spozna, je treba čuti dva zvona. — zato bomo s ponatisom omenjenih vrstic v „Sokolskem vestniku“ pokazali tudi na „drugo plat medalje“, ne samo tiste, katerih jasnih obrisov ni bilo mogoče prav razbrati kljub dolgovremnemu časopisnemu poročilu doma. Značajske poteze in žalostno vlogo obeh „slavljenec“ mnogoteri naših bravcev že poznajo še iz revolucijskih časov, ali prav je, da tudi mlajši rod med nami in ne več tako mladi v obrobni krajih Slovenije izve kaj mičnega in ne več tako zveličavnega o prvakah tako opevane osvobodilne borbe. Tudi v tem se pokaže „pravi obraz osvobodilne fronte“.

Predsedstvo Socialistične Federativne Republike Jugoslavije je odlikovalo z redom za hrabrost Josipa Rusa in Franjo Lubeja, prvega ob njegovi 90-letnici, drugega pa ob njegovi 85-letnici.

Iz do'goveznega časopisnega poročila ni razvidno, katera dejanja iz preteklosti so ju šele v zatonu življenja uvrstila med junake, oprostitel: MED HEROJE. Zato navajam v naslednjem samo nekatera teh junaških dejanj:

V Čebinah sta obadva privedla nekaj pajdašev v komunizem kot celico za širjenje komunizma med Sokoli, pod posebnim pokroviteljstvom Kardelja.

Oba „HEROJA“ sta soustanovitelja komunistične Osvobodilne fronte. Rus je že v začetku OF botroval famoznemu zakonu, po katerem se vsakdo, ki ne bi pristopil k „Osvobodilni fronti“, sumarično obsodi na smrt.

Ko so komunisti s pomočjo italijanskega orožja in sodelovanjem italijanskih strokovnjakov premagali odred članov Sokolske legije na Grčaricah, so ujetnike odpeljali v Kočevje, kjer jih je sodilo njihovo kengurujsko sodišče večinoma na smrt, nekatere pa na dosmrtno prisilno delo.

Drugačne kazni njihov vrhovni sodni izvedenec Rus ni uporabljal. Ko so se nekoč komunisti umikali nemški vojski, so nekaj časa vlekli s seboj še preostale grčarske ujetnike. Ko so jim le-ti postali v breme, so jih postavili pred jamo, slekli in postrelili. Na ta način je postal žrtev tudi Vinko Blaško, član Sokolske legije.

Ko so komunisti proglasili splošno mobilizacijo, so med rekruti ujeli tudi sokolskega olimpijskega prvaka štuklja, sodnika v Novem mestu. Že oblečen v prostaka se je moral javiti na „dizivijskem“ sodišču, kjer ga je Rus sprejel s pomembnim pozdravom: „S'iši se, da s teboj ni nekaj v redu.“ Obsodili so ga na prisilno delo in ga dodelili delavski brigadi v Novem mestu, ki je odstranjevala ruševine, katere je povzročilo nemško bombardiranje. Ko so Nemci kmalu prišli v Novo mesto, so vsi partizani jedrno rešili svoje kože, za prisilne delavce jim pa ni bilo mar. Nemci so delavce postavili pred zid in so se pripravljali, da jih postrelijo. Štukelj je končno prepričal nemškega poveljnika, da je pregledal njegovo izkaznico olimpijskega prvaka, nakar ga je Nемец izpustil. Komunističnemu sodniku Rusu torej tokrat ni uspelo, da bi se na ta način iznebil sokolskega olimpijskega prvaka, člana „buržoaznega Sokolstva“.

Novopečenemu „heroju“ Lubeju seveda pripada enak delež opisanega Rusovega „herojstva“, ker sta obadva nerazdružna siamska dvojčka. Lubejeva specialiteta je med drugimi, da grmi proti politični stranki, kateri je pripadal še ko je bil učitelj v Ljutomeru. Takrat je bil pri nekih volitvah s priporočilom stranke imenovan za volilnega komisarja v dr. Koroščevi rojstni vasi. Lubej se je rad hvalil, da je pri tem „nesel“ Korošca v njegovi rojstni vasi. Volitve so namreč bile v času diktature.

V Ljutomeru je Lubej z golimi prsi vodil četo Sokolov in glasno prepeval sokolske pesmi, zdaj pa pri sprehodih na Rožniku tudi prepeva, najbrže nekaj, kar je v skladu s prepovedjo Sokola.

Ko je starosta Gangl potreboval tajnika, je prepevajoči Lubej vzbudil toliko zanimanja, da je Sokolski Savez po dolgotrajnih prizadevanjih izposloval premestitev učitelja Lubeja in njegove žene učiteljice v Ljubljano, da si še sicer nista imela veljavne kvalifikacije za službo v Ljubljani. V Ljubljani pa je Lubej pozabil, da bi moral biti tajnik pri starosti Ganglu. Ko je kmalu postal župni načelnik, je začel na področju, kasneje tudi izven župe propagando, da naj se med drugimi „brne to barabo“ Gangla. Zaradi tolikšnega dela je Lubej delal v župni pisarni tudi ponoči in si je iz restavracije naročal, na račun župne blagajne, večerje. Župni starosta Pipenbaher pa tega ni odobril, nakar ga je Lubej psoval in žalil, za kar je Pipenbaher vložil tožbo pri društvenem častnem sodišču. Tako se je po Lubejevi krivdi začela afera disciplinske razprave, katere komunizem ne more pozabiti.

Leta 1938 je bil v Pragi vsesokolski izlet. Udeležbo je prijavilo toliko članstva, da je ljubljanska s kranjsko Sokolsko župe organizirala poseben vlak, ki bi vozil v Prago čez Madžarsko. Starosta Gangl je kot član Zveze

macije je izstavila policija in so nadomestovale potne liste. V Pragi sta Slovanskega Sokolstva že popreje odpotoval v Prago, njegova žena, tudi članica Sokola pa je prosila župno upravo, da bi smela potovati v Prago za možem z župnim vlakom, v civilni obleki. Na seji župne uprave pa je načelnik Lubej, po položaju maršal transporta, temu nasprotoval in je zagrozil z ostavko, če bi se prošnji Ganglove žene ugodilo. S transportom pa je Lubej brez vednosti uprave prepeljal v Prago komunista Franca Kolarja iz Idrije, ki ga je preoblekel v sokolski krog in mu dal potno legitimacijo člana Prohaske, ki se je odrekel potovanju v Prago. Potne legitimacijo člana Prohaske, ki se je odrekla tepega komunista tamošnji komunistični organizaciji, da ga je odpravila naprej v Moskvo. Policija pa je na svoj način izvedela, da Prohaska ni odšel v Prago. Župni starosta Pipenbaher ni šel v Prago. Namesto njega sem kot podstarosta župe bil njen predstavnik, vendar sem o Lubejevi samovolji izvedel šele po vrnitvi iz Prage.

Oba Čebince, Lubej in Rus, sta se ob zletu obnašala proti meni tako, kot bi že vladal „drugačen, nov red“, kot pa je bil po tradiciji na sokolskih zletih. Ko smo se uvrščali v formacijo za sokolsko povorko, da bi se v danem trenutku uvrstili v slavnostno povorko, sem stal z župnim starešinstvom na čelu župne povorke. Pa pride mimo Lubej in me oholo prežene v zadnjo vrsto. To pa je bilo preveč tudi načelniku Sokola II (Trnovo) Trčku, ki je prišel k meni v zadnjo vrsto in me odpeljal nazaj na običajno mesto predstavnika župe. Zdaj lahko trdim, da se je Lubej takrat obnašal kot izgrajeni Čebinec.

V Pragi sta Rus in Lubej prebila dosti časa, ne med članstvom, pač pa neznanu kje. Med vožnjo v Prago so člani zbrali 2000 češkoslovaških kron, katere so namenili češkoslovaškemu Sokolu za obrambni sklad pod geslom „ne damo se“, ki je takrat prevladovalo na češkoslovaškem. Ta dar 2000 češkoslovaških kron sem kot podstarosta Ljubljanske župe nesel tajniku ČOS Köpplu, pri čemer se mi je nepovabljen pridružil Rus. Med mojim nagovorom se je vmešal Rus, pa ga je brat Köppl zavrnil z odločnim pogledom in poslušal mene do konca. Ta Köpplov pogled na Rusa mi je še

To pa ni vse, pa že samo to lahko pojasni, da bi bilo kar dovolj za dodanes v spominu. Razmišljam, da ČS Sokoli niso bili ravnodušni napram komunistom, ki so se vsilili v njihove vrste. Ali ni mogoče brat Köppl izvedel, da sta Rus in Lubej iskala stike s tamošnjimi komunisti?

kaz „junaštva“, oprost: „herojstva“ Rusa in Lubeja. Predsednik republiške konference SZDL France Šetine je skrajšal svoj slavnostni govor samo s sumarično trditvijo „herojstva“ komunističnih dvojčkov Rus-Lubej z dodatkom, da se Rus vozi vedno z bicikljem, Lubej pa se sprehaja po Rožniku pojoč. Končno se je iznebil naloge s tem, da je vsakomur, Rusu in Lubeju, izročil RED ZA HRABROST. To pa ne bo izbrisalo dejstva, da je bilo to „herojstvo“ zaslužno s potoki krvi nedolžnih sokolskih žrtev.

(ponatis iz „Sokolskega vestnika“)

